T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

ANADOLUDA PERS DÖNEMİ SÜVARİ BETİMLEMELERİ (ARKAİK DÖNEM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. CHRİSTİNE ÖZGAN

HAZIRLAYAN

VİLDAN KONAÇ

KONYA 2007

ÖZET

Atın evcilleştirilmesi insanlık tarihinde önemli bir aşamadır. Medeniyetlerin gelişmesinde, tarıma bağlı hayvancılığın gelişiminde, göçebe kültürün yayılmasında atın önemli bir rolü vardır. Atlar gündelik hayattan siyasete, savunmaya ve kültüre kadar çok değişik alanlarda önemli bir yer tutmuş, savaş zamanlarında onsuz edilemez birer silaha dönüşmüşlerdir. Attan önce evcilleştirilen ve ürünlerinden yararlanılan keçi, koyun, sığır gibi hayvanlar insanlık tarihinde at kadar etkin olamamışlardır.

Üzerinde Persli öğelerin yer aldığı sahnelerin çoğunluğu Anadolu'nun batısında ele geçmiştir. M.Ö. 546 yılında Persler tüm Anadolu'yu egemenlikleri altına almışlar ve oldukça büyük bir coğrafyayı idare edebilmek için Satraplık adı verilen idari bölgelere ayırmışlardır.

İster Persli olsun ister yerli olsun satrapa bağlı toprak sahipleri, kendi idareleri altında olan topraklarda satrapı temsil ediyor olmalıydılar. Büyük Kral'ın yaşam şeklini taklit eden satraplar gibi, satrapı taşrada temsil eden büyük toprak sahipleri veya yerel yöneticiler de olasılıkla satrapın yaşamını taklit etmekle yükümlü olmalıydılar. Bu nedenle hem satraplık merkezlerinde hem de taşrada ele geçen Anadolu–Pers sanatına ait eserlerdeki mezar ikonografilerinde benzer konular yer almıştır. Bu eserler üzerinde ister Persli isterse yerli olsun, her ikisi de kendilerini pers giysileri içerisinde göstererek idareye bağlılığını vurgulamayı amaçlamışlardır. Bu amaca yönelik olarak, mezarlarında genellikle av, savaş, ziyafet ve ekphora sahnelerine yer vermişlerdir.

ABSTRACT

The towing of the horse is a significant stage in the history of mankind. The horse plays an important role, in the development of the civilizations; rising of the animals based agriculture and the diffusion of the migratory culture. It has occupied a place in different fields from life to politics, defense and culture and has changed in to a weapon during warfare. Goat, sheep and cattle, which have been tamed, before the horse, have not been as effective as it through the history of mankind.

The most of the scenes on which Persian elements exist have been found in the west of Anatolia. In 546 BC., Persians have dominated over all Anatolia have been separated into administrative regions called as Satrapy to administrate govern a huge geography.

The landlords subject to the Satrap no matter Persian or not, must have been representing the Satrap on the lands under their control. Such as the Satraps imitating the lifestyle of the Great King, the powerful landlords representing the Satrap in the country or local administrators must have been assigned to imitate the lifestyle of the Satrap too. So, similar subjects are seen on the grave iconographies belonging to Anatolia-Persian monuments found both in the centers of Satrapy and the country. On these monuments, no matter Persian or not, both have the aim of emphasizing their loyalty to the government by showing their selves in Persian clothes. Related to this goal, they generally illustrate the scenes of hunting, war, banquet and ekphora in their graves.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

İÇİNDEKİLER iii

ÖNSÖZ iv

BİBLİOGRAFYA v

GİRİŞ 1

I. ANTİK DÜNYADA AT 2

II. BİNİCİLİK İLE İLGİLİ KAYNAKLAR 3

II.1. DESTAN İFADELERİ: 3
II.2. ANTİK YAZARLARIN İFADELERİ: 4

III. İLK BETİMLEMELER 6

III.1. MISIR 6
III.2. MEZOPOTAMYA / ÖN ASYA 7
III.3. ANADOLU 7
III.4. İRAN 8
III.5. YUNANİSTAN 9

IV. ANADOLU'DA PERS EGEMENLİĞİ 10

IV.1. PERSLER'İN ÖN ASYA İLE İLİŞKİLERİ 10
IV.2. ANADOLUDAKİ SATRAPLIKLAR 12
IV.3. ALT SATRAPLIKLAR VE TOPRAK SAHİPLERİ 13

V. SÜVARİ BETİMLEMELERİ 16

V.1. AV SAHNELERİ 17
V.2. SAVAŞ SAHNELERİ 19
V.3. EKPHORA SAHNELERİ 21

VI. SONUÇ 23

VII. KATALOG 26

VIII. LEVHALAR LİSTESİ 64

VIII.1. LEVHALAR 66

ÖNSÖZ

Bu konuyu Yüksek Lisans tezi olarak almamı öneren ve her aşamada beni yönlendiren, tez danışmanım değerli hocam Prof.Dr. Christine Özgan'a teşekkürü bir borç bilirim. Gerektiğinde yardımlarını benden esirgemeyerek, beni her zaman destekleyen hocam Prof.Dr. Ahmet A. Tırpan'a şükran borçluyum. Özellikle tezimi oluşturmamda yoğun ilgilerini hissettiğim ve yardımlarını esirgemeyen Araş. Gör. Fatma Bağdatlı'ya ve çok değerli arkadaşlarım Metin Aydın, Zeliha Yüksel, Halime Aslan ve Güner Özler'e ve yazım aşamasında beni destekleyen nişanlım Bahtiyar Rıza Nuğral'a teşekkürlerimi sunarım.

Hem maddi hem de manevi açıdan beni hiç yalnız bırakmayan aileme çok teşekkür ederim

BİBLİOGRAFYA

AA	Archäologischer Anzeiger
Akurgal 1997	M.Akurgal, Korint Seramiği, İstanbul, 1997.
Akurgal 1941	E.Akurgal, Griechische Reliefs des G.Jahrhunderts aus Lykien, 1941.
Akurgal 1961	E.Akurgal, Die Kunst Anatoliens, Berlin, 1961.
Akurgal 1999	E.Akurgal, Eski Çağda Ege ve İzmir, İzmir, 1993.
Akurgal 1998	E.Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, Ankara, 1998.
Akurgal 2000	E.Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, İstanbul, 2000.
AJA	American Journal of Archeology
Bakır 1981	G.Bakır, Sophilos, Mainz, 1981.
Bakır 1989	T.Bakır, 'Daskyleion' Höyük 1, 1989.
Bakır 1994	T.Bakır, 'Anadolu Pers Sanatı ve Daskyleion Satraplığı', 1993 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara, 1994.
Barnett 1976	R.D.Barnett, Sculptures From the North Palace of Ashurbanibal at Nineveh, 1976.
Bendorf-Niemann 1889	D.Bendorf-G.Niemann, Das Heroon van Gölbaschi-Trysa, Wien, 1889.
Biesantz 1965	H.Biesantz, Die Thessalischen Grabreliefs, 1965.

Bruns-Özgan 1987	C.Bruns-Özgan, Lykische Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr., İstMitt. Beiheft 33, Tübingen, 1987.
Buluç 1993	S.Buluç, Anadolu'da Kremasyon- Ölü Yakma- Geleneği, 1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara, 1993.
Boardman 1970	J.Boardman, Greek Gems and Finger Rings Early Bronze Age to Late Classical, London, 1970.
Boardman 2001	J.Boardman, Yunan Heykeli - Arkaik Dönem, (Çev.: Y. Ersoy), İstanbul, 2001.
Boardman 2003	J.Boardman, Siyah Figürlü Atina Vazoları, (Çev.: G.Ergin) İstanbul, 2003.
Boardman 2005	J.Boardman, Yunan Sanatı, (Çev.: Y.İlseven), İstanbul, 2005.
Borchhardt 1968	J.Borchhardt, Epichorische, Gräko-Persisch Beeinflusste Reliefs in Kilikien, İstMitt 18, 1968.
Borchhardt 1971	J.Borchhardt, Das Heroon von Limyra, AA, 1970,
Borchhardt 1976	J.Borchhardt, Die Bauskulptur des Heroons von Limyra, IstForsch 30, Berlin, 1976.
Charbonneaux 1943	J.Charbonneaux, La Sculpture Grecque Classique, Archaique tome I, Paris, 1943.
Cook 1960	R.M.Cook, Greek Painted Pottery, London, 1960.
Cook 1981	R.M.Cook, Clazomenian Sarcophagi, Mainz-Rhein, 1981.
Cook 1983	J.M.Cook, The Persian Empire, London, 1983.

Childs-Demargne 1989	W.A.P.Childs- P.Demargne, Fouilles de Xantos, Tome VIII, Paris, 1989.
Childs 1978	W.A.P.Childs, The City-Reliefs of Lycia, New Jersey, 1978.
Cremer 1984	M.Cremer, Zwei neue Graeko-Persische Stelen, EpigAnat 3, 1984.
Darlington 1969	C.D.Darlington, The Evolution of Mankind, 1969.
Drover 1973	M.S.Drover, "Syria c.1500-1400BC", The Cambridge Ancient History, 1973.
EpigAnat	Epigraphica Anatolica
Eyüboğlu 1981	İ.Z.Eyüboğlu, Anadolu Uygarlığı, Der Yayınları, İstanbul, 1981.
Farkas 1969	A.Farkas, The Horse and Rider in Achaemenid Art, Persica 4, 1969.
Farkas 1974	A.Farkas, Achaemenid Sculpture, Nederlands Historisch-Archaeologisch İnstitute İstanbul XXXIII, İstanbul, 1974.
Fıratlı 1970	N. Fıratlı, Uşak-Selçikler Kazısı Ve Çevre Araştırmaları 1966-1970, TürkAD XIX-2, 1970.
Graev 1970	V.V.Graev, Der Alexandersarkophag und seine Werkstatt, İstForsch. 28, 1970.
Greenewalt-Heywood 1992	C.H.Greenewalt- Jr.-A.M.Heywood., A Helmet of the Sixth Century B.C. From Sardis, BASOR 285, 1992.

Ghirshman 1963	R.Ghrishman, Perse, Proto-Iraniens, Médes, Akhaéménides, U.R.S.S., 1963
Hanfmann 1945	G.M.A.Hanfmann, Horseman From Sardis, AJA 49, 1945.
Hamdy-Reinach 1892	O.Hamdi- T.Reinach, Une Nekropole Royale A Sidon, Paris, 1892.
Herodotos 2007	Herodotos Tarihi, (Çev.: F.Akderin), İstanbul, 2007.
Hrouda 1958	B.Hrouda, Die Kulturgeschichte des Assyrischen Flachbilders, Saarbrucker Beitrage zur Altertumskunde 2, 1965.
IstForsch	Istanbuler Forschungen
IstMitt	Istanbuler Mitteilungen
Jacobs 1987	B.Jacobs, Griechische und Persische Elemente in der Grabkuntzs Lykiens zur Zeit der Achämenidenherrschaft, Studies in Mediterranean Archaeology, vol. 78, Jonsered, 1987.
Kınal 1953	F.Kınal, Eski Önasya'da Ehli Atın Tarihi, Belleten XVII, 1953.
Kleemann 1958	I.Kleemann, Der Satrapen- Sarkophag aus Sidon, Berlin, 1958.
Langenfass 1973	F.Langenfass-Vuduroğlu, Mensch und Pferd auf griechischen Grab und Votivsteinen, 1973.
Lippold 1950	G.Lippold, Die Griechische Plastik (Handbuch der Archaeologie), München, 1950.
Lloyd 2002	S.Lloyd, Türkiye'nin Tarihi, (Çev.: E. Varinlioğlu), Ankara, 2002.

Langlotz 1932	E.Langlotz, Griechische Vasen in Würzburg, 1932.
Mansel 1999	A.M.Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, İstanbul, 1999.
Mellink 1971	M.J.Mellink., Excavations at Karataş – Semahöyük and Elmalı, Lycia, 1970, AJA 75, 1971.
Mellink 1972	M.J.Mellink, Excavations at Karataş – Semahöyük and Elmalı, Lycia, 1971, AJA 76, 1972.
Mellink 1980	M.J.Mellink, A Sample Problem from the Painted Tomb at Kızılbel, Actes du colloque sur la Lycie antique, Bibliotèque de l'Institut Français d'Ètudes Anatoliennesd'Istanbul XXVII, Paris, 1980
Mitropoulou 1975	E.Mitropoulou, Libation Scenes With Oinochoe in Votive Reliefs, Athen, 1975.
Mitropoulou 1977	E.Mitropoulou, Attic Votiv Reliefs of 6th and 5th Centuries B.C. I, 1977.
Neuffer 1929	E.Neuffer, Das Kostüm Alexander des Grossen, 1929.
Özsait-Labarre 2004	M.Özsait-G.Labarre-N.Özsait, 'Les Reliefs Rupestres et Les İnscriptions de Keçili-Yanıktaş' Anatolia Antiqua XII, Paris, 2004.
Parrot 1969	A.Parrot, Asur, U.R.S.S., 1969.
Pekridou 1986	A.Pekridou, Das Alketas-Greb in Termessos (İstMitt. Beiheft 32), Tübingen, 1986.

Polat 1994 — G.Polat, Eine Neuerwerbung des Uşak Museums: Eine Anatolisch – Persische Grabstele, ArkDer II, M. (Usman) Anabolu'ya Armağan, 1994.

Pfuhl-Mobius 1977 — E.Pfuhl- H.Mobius, Die Ostgriechischen Grabreliefs I, Mainz am Rein, 1977.

Pfuhl-Mobius 1979 — E.Pfuhl- H.Mobius, Die Ostgriechischen Grabreliefs II, Mainz am Rein, 1979.

Pryce 1928 — F.N.Pryce, Catalogue of Sculpture in the Department of Greek and Roman Antiquities of The British Museum I, Oxford, 1928.

Raques 1958 — H. De Raques, Antike Reiterstandbilder, 1958.

Radt 1983 — W.Radt, Eine Graeco-Persische Grabstele im Museum Bergama, IstMitt 33, 1983.

Recke 2002 — M.Recke, Gewalt und Leid, İstanbul, 2002.

Richter 1961 — G.M.A.Richter, The Archaic Gravestones of Attica, London, 1961.

Richter 1970 — G.M.A.Richter, The Sculpture and Sculptors of the Greeks, London, 1970.

Sekunda 1990 — N.V.Sekunda, Persian Settlement in Hellespontine Phrygia, Ach.Hist. III. 1990.

Sekunda 1991 — N.V.Sekunda,"Achaemenid Settlement in Caria, Lycia and Greater Phrygia" Achaemenid History VI, Leiden, 1991.

Schefold 1967 — K.Schefold, 4. Beih. AntK, 1967.

Shahbazi 1975	A.S.Shahbazi, The Irano-Lycian Monuments, Tehran, 1975.
Simon 1976	E.Simon., Die Griechischen Vasen, 1976.
Strabon 1993	Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika), (Çev.; A.Pekman), İstanbul, 1993.
Strommenger-Hirmer 1968	E.Strommenger-M.Hirmer, Fünt Jartausende Mesopotamien, 1968.
Tekin 2007	O.Tekin, Eski Anadolu ve Trakya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
Tezel 1991	Y.S.Tezel, Orta Doğu'nun 'İmparatorlukçu Devlet' Geleneğinin Ardındaki 'Klasik Tecrübe Olarak Hakhamaniş Devletine Bir Bakış: Pers İmparatorluğu'nda Askerî-İdarî-Siyasî Örgütlenme, Kurum ve Yapılar, Türkiye Günlüğü, Sayı 14, 1991.
Türkoğlu 2002	S.Türkoğlu, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim-Kuşam, İstanbul, 2002.
Walser 1966	G.Walser, Die Völkerschaften auf den Reliefs von Persepolis, TehFosch II, 1966.
Weller 1970	M.Weller, The Procession on the Sarcophagus of the Mourning Women, CalifStCIAnt 3, 1970.
Wiesner 1968	J.Wiesner, Fahren und Reitern, ArchHom F, 1968.
Xenophon 1962	Xenophon, Anabasis, (Çev.; H.Örs), İstanbul, 1962
Xenophon 1964	Xenophon, Yunan Tarihi (Hellenika), I- III, (Çev.;S.Sinanoğlu), İstanbul, 1964.

Xenidou 1972 W.Schild-Xenidou, Boiotische Grab-und Weihreliefs Archaischer und Klassicher Zeit, 1972.

Yadin 1963 Y.Yadin, The Art of Warfare in Biblical Lands, 1963.

GİRİŞ

Bu çalışmada amaç Anadolu'yu uzaktan yönetmiş olan Perslerin Anadolu'da yapmış oldukları sanat eserlerini ve geliştirdikleri Pers sanatını incelemektir. Anadolu'da arkaik dönemde Pers Dönemi süvari betimlemeli kabartmalar, mezar stelleri ve anıt mezarlar üzerindeki sahnelerin sunduğu tarihi ve toplumsal bilgileri derlemek, Perslerin süvari betimlemeleri üzerindeki etkisi ve bu tür konuların nasıl betimlendiklerini araştırmaktır. Perslerin Anadolu'yu nasıl etkilediği, atın ne gibi bir öneminin olduğu, ne gibi anıtlarda binicilerin görüldüğü, bu betimlemelerin o insanın hayatıyla ilgili neler söylediği gibi sorulara cevap bulabilmektir.

Kataloga alınan eserler, ait olduğu dönemler göz önünde bulundurularak bir sıralamaya gidilmiş ve tüm eserlerin fotoğrafları verilmiştir.

I. ANTİK DÜNYADA AT

Antik dönemde at, her zaman insan yaşamında önemli yeri olan bir hayvan olarak karşımıza çıkar. Ulaşımda, savaşta ve binek hayvanı olarak devamlı at kullanılmıştır. Bu nedenle atın, antik dönemde hemen bütün kültürler ve halklar tarafından tanınması kaçınılmazdır.

At, hayvanlar âleminde gerek dış görünümündeki güzelliği, gerekse insan tabiatına uyum sağlayabilme özelliğiyle seçkin bir yere sahiptir. Atın yaşayabileceği coğrafî yapılar göz önüne getirildiğinde, otun ve suyun bol olduğu bir mekânın gerekliliği anlaşılır. Bu mekânın, zorlayıcı coğrafî şekiller, yüksek dağlar, dar düzlükler ve hareketi sınırlayıcı çıkıntılarla kaplı olmaması gerekir.

Atın evcilleştirilmesi insanlık tarihinde önemli bir aşamadır. Medeniyetlerin gelişmesinde, tarıma bağlı hayvancılığın gelişiminde, göçebe kültürün yayılmasında atın önemli bir rolü vardır. Atlar gündelik hayattan siyasete, savunmaya ve kültüre kadar çok değişik alanlarda önemli bir yer tutmuş, savaş zamanlarında onsuz edilemez birer silaha dönüşmüşlerdir. Attan önce evcilleştirilen ve ürünlerinden yararlanılan keçi, koyun, sığır gibi hayvanlar insanlık tarihinde at kadar etkin olamamışlardır.

Vatanı Rusya ve Orta Asya stepleri, tundra ve ormanları olan yabani atın, ilk kez M.Ö. 3. bin yılın son çeyreğinde, İndo-İranî göçebe-otlatıcı halklar[1] tarafından evcilleştirildiği sanılmaktadır.[2] M.Ö. 2. bin yılın sonlarına doğru bugünkü İran'ın batısındaki alanlara sızan ve daha sonra bu bölgede ilk İranî devleti kuracak olan Medler ise, evcilleştirilmiş at ırklarını ıslah ederek, askerlik tarihini kalıcı bir şekilde değiştiren yüksek boylu, güçlü binek atlarını geliştirdiler.[3]

[1]Daha sonra Hint-Avrupa dil grubuna ayrılacak olan çeşitli halkların ana gruplarından biri.
[2]Drover 1973, c.2/l, 493.
[3]Darlington 1969, 196, 203

II. BİNİCİLİK İLE İLGİLİ KAYNAKLAR

II.1. DESTAN İFADELERİ:

Atlı araba sürülmesi birçok destanda geçmesine karşın süvari olayı tam olarak iki destanda karşımıza çıkmaktadır. Görülmeye değerdir ki Homeros'un açıklamalarında, onun bildirdikleri içinde kahraman savaşçı süvariler eksik kalmıştır.[4]

Gemiler üzerinde gelen Akhalar'ı püskürtme savaşı sırasında Aias üstü kapalı bir biçimde mızrağı fırlatmaktadır. O bir adamla karşılaşacaktır, γπποιοι χελητίζειν έύ είδώς kesin olmamakla ve farklı anlamları bilinmekle birlikte ata binmeyi anlatmaktadır.

Birbiriyle bağlantılı dört attan oluşan bir sürüyü süren bir adam büyük şehrin halkının bulunduğu caddeye girmişti. Birçok kadın ve erkekler onu hayranlıkla izliyordu. Atlardan biri değişikti. Havaya doğru sıçrıyordu ve sanki uçacak gibiydi. Destanda geçen υρώσχωυ ifadesi benzerleriyle karşılaştırıldığında Aiası atların gerisinde ayakta duran bir adam olarak düşündürmektedir. Kesinlikle süvari değildir ve ayrıca onların farklı bir biçimde tanımlanmış olması dörtnala gittiklerini göstermektedir. Böylece destandaki bu kanıtı özellikle süvari sanatına hazırlıkta da güvenmek zorundayız.

Yine destanda geçen άνήρ ϊπποισι χελητίζειυ έύ είδώς ifadesini de bir süvari sanatı içinde değerlendirmeye ihtiyaç yoktur. Ayrıca destandaki ifadeler özelleşmemiştir ve dört attan oluşan sürü bir otlakta da olabilir. Dört atın veya iki atın çektiği araba daha sonraları ortaya çıkacak bir uygulama olmalıdır. Görünüşte atlar şehre doğru giden bir yola doğru da koyulmuş ve oyun oynar gibi de anlatılabilirler. Dolayısıyla bir süvari geleneği henüz kullanılmamıştır. Ayrıca uzun bir çizgiye de hizmet etmek zorundadır. ήνία kelimesi bu nedenle araba sürücüsüne uyuyor olabilir.

Belki de ozan (Homeros) ayakta duran atlar üzerindeki süvarileri ήνίοχος olarak tanımlamıştı ve onlar otlakta durmaktaydı ve atların arabayla birlikte kullanımları daha geç dönemlerde de olmuş olabilir. Böylece şehre giren atlı bir araba değil bir süvari olmalıdır.

Destan karşılaştırmasında hiç şüphe yoktur ki Homeros zamanının süvarisi atlı araba ile kendi içinde bir terim kargaşası yaşayarak devam eder. Destan genel dışı bir durumdur. Adamın durumu dörtnala giden atlar üzerinde gibidir. Bu genel dışı durum büyük derecede bir kahramanı ortaya koymaktadır. Burada halkın hayran olduğu ve ozan tarafından belirtilen kişi Aias olmalıdır. Esasen gemilerin üzerinde yer alması gereken bu kahraman nasıl dört atın üzerindeki bir süvari olabilir.

---

[4] Wiesner 1968, f 110

Süvariyi anlattığı tahmin edilen ikinci tanımlama Odysseia'da geçmektedir. Odysseus'un gemide oturuşu bir at üzerinde oturan süvari ile karşılaştırılır. O bir kalas üzerinde gibi olarak anlatılır. Depremden sonra Odysseus bu kalasa bir süvari gibi binerek kaçıp kurtulur. Bu nedenler ozanın (Homeros) süvariyi tanıdığı bilinmektedir. Odysseus'un kalasın üzerinde oturması ozanın onu eyersiz bir at üzerindeki süvariye benzetmesine neden olmuştur. Bu nedenlerle anılan karşılaştırmalar birbirinden ayrılmaktadır. Sözü geçen kalas tek bir at olarak düşünülmüştür. Yani atlar ve araba birlikteliği söz konusu değildir. Geç Myken (submyken) döneme ait eserler üzerinde at üstünde ayakta duran veya oturan süvari tasviri görülmektedir.

İlyada'nın faklı bir yerinde daha, Kyklad adalarındaki Thebai'de bir süvari düşünülmektedir. Adrastos'un tanrısal atı Areion Patroklos'un ölümü adına düzenlenen araba yarışında hızlılığıyla Nestor'u bile geçecek düzeyde olduğu aktarılmaktadır. Nestor kendi atlarından olan Laomedon'u da Aeneas'ın çift atlı arabası için Diomedes'den almıştır. Her şeye rağmen Areion isimli at tektir ve destanda hiçbir zaman bir arabayla anılmaz. Dolayısıyla o bir süvari hayvanıdır.[5]

II.2. ANTİK YAZARLARIN İFADELERİ:

Pers gelenek ve göreneklerine bir göz atmak istersek, Herodotos (I.136), Perslerin çocuklarını yetiştirmeleri hakkında verdiği bilgiler ile bizi bu konuda aydınlatmaktadır.

> "Beş yaşından yirmi yaşına kadar çocuklarına yalnız üç şey öğretiyorlardı: Ata binmek, ok atmak, doğruyu söylemek. [6]"

Herodotos'un da belirttiği gibi, ata binmek ve ok atmak, yani avcı ve savaşçı bir yapıya sahip olmak, Pers erkeklerinin ulaşmak istedikleri bir ideal olarak karşımıza çıkmaktadır. Strabon'dan[7] öğrendiğimize göre ise Darius I, bu ideallere ulaştığını mezarındaki şu yazı ile belirtilir;

> "Ben, dostlarım için dosttum; ben, bir süvari ve bir okçu kadar, iyi olduğumu kanıtladım; avcı kadar başarılıydım; her şeyi yapabilirdim."

[5] Wiesner 1969, F.110–111
[6] Herodotos 2007, 79
[7] Strabon 1993

Darius'un mezar yazıtındaki kendisini anlatan bu sıfatları seçmesinin bir rastlantı olmadığı anlaşılır. Pers geleneklerinde avlanmanın ne denli önemli olduğu, Kyros III' ün satraplarından özel av parkları (paradeisos) yapmalarını istemesinden de anlaşılmaktadır.[8]

> "Parklar yapın ve de onların içerisinde vahşi hayvanlar yetiştirin ve ilk önce çalışma yapmadıkça yemek yemeyin, çalışma yapmayan atlara da saman vermeyin."

Satraplar ve Pers soylularının, hem atçılık hem de savaş güçlerini geliştirmek için, çalışma yaptıkları bu parklardan (paradeisos) Anadolu'da, Daskyleion, Kelenai ve Sardis'de de kurulmuştur. Satraplar buralarda antrenman yapmakla kalmaz, aynı zamanda bizzat bahçıvan gibi de çalışırlardı. Xenophon[9] Genç Kyros'un çocuk yaşta aldığı eğitim sırasında, ata binme ve ok hâkimiyeti ile dikkat çektiğini ve avlanma yaşına gelince de, yırtıcı hayvan avına çok düşkün olduğunu söyler.

Xenephon'un aktardığına göre Pers ordusundaki zırhlı süvariler Kyros'un birlikleri içerisinde bulunmaktaydı ve Dareios'un birliklerinde de süvarilerin bulunduğu bilinmektedir.[10]

Bütün bu antik kaynaklarda avlanmanın, Persler için yalnızca bir hobi olmadığı, avlanma sırasında yapılan binicilik ve atıcılık talimlerinin, doğrudan savaş sanatıyla da ilişkili olduğu görülür. Bu çalışmalar sonucunda Pers soyluları, mızrak ve ok atma, at hâkimiyeti yeteneklerini geliştirirken, av sırasında karşılaştıkları vahşi hayvanlarla da cesaretlerini arttırmaktaydılar. Bu çalışmalar Pers aristokrat sınıfının yaşam şekliydi ve bu sanatlarda gösterdikleri başarı ile soyluluk dereceleri neredeyse doğru orantılı idi. Xenophon, Genç Kyros'un sahip olduğu kişilik yanı sıra savaş ve av sanatında sahip olduğu üstün yeteneklerden dolayı, Büyük Kyros'dan sonra yaşayan Persler arasında, Krallığa en layık kişi olarak görür.

[8] Xenophon1962, VIII.6.12
[9] Xenophon 1962, IX.1–6
[10]Xenophon 1962, 1, 8, 7.

III. İLK BETİMLEMELER

Atların arabaya koşularak kullanılmasının Yunan dünyasının dışına ait olup olmadığı bir sorudur. Süvariler için taşınan anlam ise hepsinden önce onların savaşçı olmalarıdır. Benzer gelişmeler erken Yunan dünyası dışında da dikkatimizi çekmektedir. İlyada da Karadeniz Bölgesinin ismi geçmektedir. Trakyalıların Samotrake'nin en yüksek noktasında ve Balkanlardaki Damo ülkesinde atların evcilleştirildiği ve terbiye edildiği aktarılmaktadır (XIII 4f). Biz bugün biliyoruz ki Yunan'a yabancı olan bu ihtiyaç step kavimleri olarak İskitler Kimmerler gibi toplulukların etkisiyle hız kazanmış olmalıdır. M.Ö. 8. yy.ın karanlık kalan kısımlarını da bu noktalarda aramak gerekir. Bizim bildiğimiz savaşçı süvarilerle bir gelişim göstermektedir.

Farklı tasvirlerin gösterdiğine göre eski doğuda ata binmek M.Ö. 3. binden beri tanınmaktadır. Atlı araba sürmenin anlamı ise başlangıçta kült ve krallıkla ilgili törenlere bağlı olmalıdır. Savaşçı süvariler ise henüz gerek tasvirlerde gerekse yazılı kaynaklarda karşımıza çıkmaz.

III.1. MISIR

Mısırda at, ancak M.Ö. 2. binyıl ortalarında, yeni imparatorluk devrini açan XVIII. Sülale zamanından itibaren ortaya çıkar fakat daha önceki dönemlerde at yoktur.[11] Mısırda taşımacılığın daha çok Nil üzerinde yapıldığı düşünülürse, yük taşımada hayvandan ziyade yelkenli gemilerin ve kayıkların kullanılması doğaldır. Fakat kara taşımacılığı için çok eski devirlerden beri eşeğin kullanıldığını gösteren kabartmalar vardır. Mısır dünyasına atın ve arabanın girmesi ise 18/20. hanedanlar zamanında olmalıdır. Mısır'da eşek üzerine binmek II. Sesostris (M.Ö. 1897–1879) zamanından beri bilinmektedir. Bu döneme ait bir tasvirde Suriye-Kenan ülkesi tanrıçası Anath at üzerinde ve silahlı olarak gösterilmiştir. Tasvirde kalkan, mızrak ve yay da görülmektedir. Bu tasvirde doğu etkisi olup olmadığı belli değildir. Buluntuların gösterdiği kadarıyla Mısır ordusu içerisinde küçük bir süvari grubu da bulunmaktadır. Mısırlılar ile Hititliler arasında yapılan Kadeş meydan savaşında bu Hititler için tam açık değildir. Mısır tarafında at üzerinde haberci bilinmektedir. Amenophis III' ün mezarındaki kabartmada Firavun atlı araba üzerinde ayakta durmaktadır. Mezar kabartmalarından başka hiçbir yerde süvari tasvirine rastlanmamıştır.

[11] Kınal 1953, s.182

III.2. MEZOPOTAMYA / ÖN ASYA

Eşek veya at üzerine binmek eski bir ihtiyaçtan doğmuştur. Eski Babil kabartmalarında eşek veya at üzerine binmiş figürler gösterilmiştir. Bu figürlerde durum tarım hayatının getirdiği bir hizmet aracı olarak binek hayvanlarının kullanılmış olmasıdır. Byblos'dan bulunmuş bir altın kama kını üzerinde eşeğe binmiş kılıçlı bir figür gösterilmiştir. Bu tasvir belki de Kenan ülkesi tanrısını tasvir etmektedir ve bu eser M.Ö. 18. yy.a tarihlenmiştir. Mari ve Ugarit'ten ele geçen tabletlerde haber ulaştıran kişilerin ve tanrıların eşeğe bindiğinden bahsedilmektedir. Krallar ise Byblos geleneğinde biraz daha görkemli gösterilmek amacıyla iki binek hayvanının çektiği araba üzerinde gösterilmişlerdir. Böylece eşek ya da diğer binek hayvanları tarım hayatındaki yerlerinden başka da kendilerine yer buldular. Fakat eşeğe binme geleneğinin ne şekilde diğer binek hayvanları veya arabaya dönüştüğü açık değildir.

M.Ö. 9. yy.dan beri Asur savaşçı süvarileri karşımıza çıkmaktadır. Asurluların ilk defa ordularında düzenli süvari birlikleri oluşturdukları bilinmektedir. Assurnasirpals II (883–859) döneminden bir kabartmada savaşçı süvari ve atlı-arabalı savaşçılar birbirini takip etmektedir.[12] Yine tasvirlerde onlar eyerden biraz daha geriye doğru ok fırlatmaktadırlar. Bu tasvir her şeyden önce eski kuzey İran kavimleri tarafından kullanılmış bir savaş taktiğidir. III. Salmanasar dönemine ait (M.Ö. 858–824) Balawat bronz kapısı üzerinde çok sayıda atlı araba üzerinde ok fırlatanlar olduğu gibi savaşçı süvari de at üzerinde kalkan, kılıç ve mızrağıyla silahlanmış olarak hizmet etmektedir.[13] Burada arabaların çift atlı olduğu açıkça görülmektedir. Burada Asurluların at gemleri oldukça basittir. Eyer bir örtü biçiminde geniş bir şekilde atın üzerini örtmektedir. Eyerin bu şekilde kullanılış biçimi M.Ö. 2. binden beri süregelmektedir. Assurbanipal zamanına (M.Ö. 668–630) kadar devam eden atlı araba tasvirleri ilk defa ona ait bir av kabartmasında bir süvari ok fırlatır şekilde tasvir edilmiştir.[14] Bu zaman Kimmerler'in ve İskitler'in Ön Asya'da olduğu zamandır.

III.3. ANADOLU

Hitit metinlerinde at üzerinde seyahat edildiğinden bahsedilmektedir. Hitit Devleti zamanında at kültürü hayvandan süvarilikte faydalanılacak kadar bilinmektedir, yani

[12]Wiesner 1968, F 127.
[13] Strommenger-Hirmer 1968, Taf. 209 ff.; Wiesner 1968, F 127.
[14] Strommenger-Hirmer 1968, Taf. 258,260.; Wiesner 1968, F 127.

başlangıç halindedir. Bunun anlamı tabii ki kralın ata binmiş olduğudur. Biz bunun törenle ilişkili olup olmadığını bilemiyoruz. Suppiluliuma'nın oğlu II. Murşili, Arzava seferinin güçlüklerini anlatırken "Arinnanda Dağı o kadar sarp idi ki, atla çıkmak imkânsız olduğu için, ben Haşmetmeab da orduların başında yaya olarak Arinnanda dağına çıktım" demektedir. Buradaki atla çıkmak araba lehine tefsir edilse bile, çok kırık olan ve zamanı tayin edilemeyen bir talimat metninde "atla yukarı gider" diye bir cümle okunabilmektedir. Sunassura anlaşmasındaki "Hurrili adam tebaalarımı bana teslim etmedi, aksine askerlerini ve atlarını gönderdi, onlar İsuva memleketini yağma ettiler" kaydı da süvarilik lehine bir delil olarak gösterilebilir.[15] Tasvirlerde atlı savaşçı olarak Hitit kral geleneği yoktur. Kral Mısır tasvirlerinde konu edilen Kadeş Savaşı'nda atlı araba üzerindedir. Bir binek hayvanı üzerinde oturan veya ayakta duran tanrı Hititlerde gerçekleştirilmiştir. Hititlerle karşı karşıya gelinen Kadeş meydan muharebesinde ata binmiş bir haberci ve kaçan bir at görünmektedir. Kaçan at arabaya hizmet ediyor olmalıdır.

Silahlanmış süvari bir güçtür. Burada önemli olan bir gelişimin başlangıcıdır. Silahlanmış süvarinin gücü öncelikle bir tanrıçaya ait olmalıdır. Bu da tanrıça Anath'da kendini göstermiştir. Suriyeli olan bu tanrıça Myken ticari ilişkisiyle Ugarit-Ras Schamra'dan Yunan dünyasına geçmiş olmalıdır. Kıbrıs'ta da SH III blc'de bu tür tanrısallık gösteren bir süvari tasviri görülmektedir.

III.4. İRAN

Savaşçı süvarilerin atlı arabalarla birlikte kullanılmasını biz İran'da sık rastlamaktayız. Bu aynı zamanda üstü kapalı bir birlikteliğin de anlamını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü İranlılar Yunanlılar gibi Hint-Ari'den Hindo-Germen dil ailesine geçiş yapmışlardır. Homeros destanları sırasında İran'da hüküm süren Awesta atlı arabaya sahiptir. Yine Hint hükümdarı Rigveda da arabalı bir savaşçı olarak anlatılmaktadır. İndo-İran geleneğinde araba sürmek bir tanrısallık olarak görülür ve savaş çift atın çektiği araba üzerinde sürdürülür. Bu kuzey İran atlı kabileleri olan İskitlerde araba sürme geleneği daha eskidir. Xerkses atlı arabaya sahip bir savaşçı olarak görünmektedir. Atlı arabaya binmek Geç Hitit'te Asur'da ve Hitit'in kuzeyini ve doğusunu sıradağlarla sınırlandıran İran'da daima önemini korumuştur.

[15] Kınal 1953, s.186

III.5. YUNANİSTAN

Homeros destanlarındaki ifadelerden M.Ö. 9. ve 8. yy.larda Yunanistan'da atın tanındığı bilinmektedir. Fakat bu dönemde at arabaya koşularak kullanılmıştır. Henüz süvari sanatından bahsetmek güçtür.

Geç Myken dönemine tarihlendirilen Ugarit-Raschamra'da bir krater üzerindeki süvari motifleri bulunmaktadır.[16] Bunlardan biri karakteristik bir biçimde kemerinde kılıç ile gösterilmiştir ki bu Myken silahlı süvarilerinin en eski tasviridir. Kıbrıs krateri üzerindeki süvarinin atın üzerinde ayakları gösterilmemesine karşın burada süvari atın üzerinde ayakta durur vaziyette tasvir edilmiştir. Bu motif de arabalı tasvirleri hatırlatır. Süvarinin elinde dört yular bulunmaktadır ve bu bir çift ata, yani bir arabaya işaret etmektedir. Birbiriyle yan yana duran at başları profilden gösterilmiştir. At bedenleri birbirine birleşiktir ve bu Levonto-Helladik veriler olarak anılan kaplar üzerindeki at tasvirleri için tipik olan bir uygulamadır. Böylece süvari motifleri araba sürer durumda gösterilmişlerdir. Buluntular ve eldeki veriler araba sürmekten süvariliğe geçiş yapıldığını kanıtlamaktadır, yine destanlardaki ifadeler de bunu desteklemektedir. Girit çağına ait ele geçen genel buluntular biliniyordu ki erken Yunan olarak adlandırabileceğimiz M.Ö. 13. yy.da atlı arabaya binilmesi gelişimin başlangıcıdır. Onun Myken sonrası devamı süvari ve savaşçı süvari şeklinde ortaya çıkmıştır.

Geç Geometrik döneme ait kap üzerindeki atlı süvari tasvir edilmiş olan araba atlarından farklı değildir. Görülmeye değer bir şekilde istisna olarak bir kazan ayağı üzerindeki tasvirde süvarinin miğferi bulunmakta ve at şaha kalkarak sanki bir ağaca tırmanıyor gibidir[17].

Yeni bir süvari motifi yine geç Geometrik döneme ait olarak Buffalo müzesindeki amphora üzerinde yer almaktadır[18] (Resim 3). Üç atın çektiği arabanın ortasında süvari ata binmiştir. Bu figür elinde iki mızrağıyla yönetici ya da savaşçı olmalıdır. Vazo ressamı burada tıpkı araba sürülmesinde olduğu gibi iki at olduğunu göstermek istemiştir. Bu durum bizim dikkat ettiğimiz kadarıyla geometrik bir metoddur. Atlı araba tasvirlerinde de sık sık karşımıza çıkar.

Süvari motifleri vazo resimlerinden de anlaşılacağı üzere araba süren tasvirlerle bu aşamada aynıdır. Böylece tasvir sanatında arabalı savaşçılardan süvari savaşçılarına bir geçiş olduğu, bunların aynısını oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir.

---

[16] Wiesner 1969, Res.21,a,b
[17] Wiesner 1969, Res. 20 c
[18] Wiesner 1969, Lev.F.IV a

IV. ANADOLU'DA PERS EGEMENLİĞİ

IV.1. PERSLER'İN ÖN ASYA İLE İLİŞKİLERİ

M.Ö. 1300 yıllarına kadar doğru Kafkaslar yoluyla kuzeybatı İran'a giren Persler, Hint-Avrupa'lı bir kökene dayanır. Ana yerleşme yeri İran yüksek yaylasının güneybatısında Parsa adını taşıyan ve hemen hemen bugünkü Fars eyaletine karşıt olan bölgedir.

M.Ö. 1. bin yılın ortalarına doğru İran ve Zagroslar'dan Kızılırmak'a değin uzanan ve Doğu Anadolu'ya egemen Med Kralı Astyages döneminde, İran'ın güneybatı bölgesinde, Astyages'e bağlı Pers prensi Kambyses'in yerine oğlu II. Kyros geçti ve M.Ö. 559 yılında Pasargad'da Anzan prensi ilan edildi. Bu olay yalnız İran için değil, o zaman uygarlık dünyası olan tüm Ön Asya, Doğu Akdeniz ve Ege bölgeleri için kader değiştiren bir çağın başlangıcıydı.

Bu tarihlerde Ön Asya Med, Lydia, Babil ve Kilikia Devletleri arasında bölünmüştü. Doğu Akdeniz, Mısır'ın 26. sülale firavunlarının etkisi altındaydı. Ege dünyası ise küçük kent devletlerine bölünen Yunanlılar'ın çekişme alanıydı. Med kralı Kyaxares'in Babil kralı Nabupolassar ile Asur İmparatorluğu'nu, Lydia kralı Alyattes ile de Anadolu'yu bölüşmesinden sonra Ön Asya'da barış ve huzur dönemi başlamıştı. Bu antlaşmalara göre Mezopotamya, Suriye Filistin Babil Krallığı'na, Dicle ve Fırat'ın yukarı bölümüyle Kızılırmak'a değin uzanan bölgeler de Med Krallığı'na kalmıştı.

Cüretli bir asker, becerili bir komutan olduğu kadar da geniş görüşlü, enerjik bir devlet adamı olan Büyük Kyros Ön Asya'nın büyük hükümdarlarının deneyim ve başarılarını alarak önce disiplinli bir ordu kurdu. Despotluğu ve yönetimsizliğiyle Kyaxares'in görkemli Med Devleti'ni zayıflatan Astyages'e karşı isyan bayrağını açtı; Harpagos'u da elde ederek Med ordusunu bozguna uğrattı ve Astyages'i tutsak aldı (M.Ö. 550). Bu zafer sayesinde, tüm İran'dan başka, batıda Halys (bugünkü Kızılırmak) ırmağına değin uzanan, Ön Asya ülkelerini içine alan, Büyük Pers İmparatorluğu kurulmuş oldu.

M.Ö. 6. yy.ın ortasında Med Devleti'nin birdenbire çöküşü ve Kyros yönetimindeki Persler'in yükselişi Ön Asya'da kurulmuş siyasal dengeyi bozarak yeni karışıklık ve bunalımlara yol açtı; özellikle Anadolu bu karışıklıklardan çok etkilenerek, sonunda tümüyle Pers İmparatorluğu'nun egemenliği altına girdi.

M.Ö. 547 yılı sonbaharında Lydia Devleti kralı Kroisos ile önce Kızılırmak, sonra da başkent Sardeis önlerinde savaşan II. Kyros, sonunda Lydia Devleti'ne son vererek başkenti ele geçirmeyi başardı. M.Ö. 547 yılının Ekim ya da Kasım aylarında Lydia Krallığı başkenti

Sardeis'in hiç beklenmedik bir zamanda Pers ordularının eline geçmesi tüm Ön Asya ve özellikle Yunan dünyasında adeta bir şok etkisi yarattı. Asya dünyasında siyasal ilişkiler köklü değişimlere uğradı.

Lydia Krallığı'nın birdenbire çökmesi, Anadolu kıyılarındaki Yunanlılar'ı dehşet içinde bıraktığı gibi, Ön Asya tarihinde yeni bir çağ açan büyük bir trajedinin gözleri önünde oynandığını ilk kez gördüler. Çünkü bu zamana değin Lydia'daki Mermnad sülalesi, güç ve kudretiyle kendilerini yıldırıyor, zenginlikleriyle de gözlerinin kamaştırıyordu. Yunanlılar bu denli güçlü bir sülaleyi yenilmez sandıklarından, onun bir darbeyle aniden çökeceğini hiç düşünmemişlerdi.

Lydia Krallığı'nın yıkılışı Ön Asya tarihinde yeni bir çığır açtı. Kroisos'un Persler'e esir düşmesiyle yaptığı ittifakla kendiliğinden çözüldü. Kyros'un Anadolu'ya egemen olması Ön Asya dünyasının siyasal dengesini değiştirdi ve bir anlamda Anadolu uygarlıklarının gelişimini de aksattı.

Herodotos'a göre Lydia Krallığı'nın başkenti Sardeis'in alınmasından sonra İonlar ve Aioller, Sardeis'te bulunan Kyros'a elçiler göndererek, Kroisos ile olan koşullar çerçevesinde, kendisine uyruk olmak istediklerini bildirdiler. Kyros'un Miletos dışında, öteki kentlerin elçilerini geri göndermesinden sonra Yunanlılar, Miletos dışta kalmak üzere Panionion ile birleşerek, Sparta'dan yardım istemeye karar verdiler. Sparta bu yardım önerisini yanıtsız bıraktı, ancak Sardeis'te bulunan Kyros'a bir elçi yollayarak, Sparta'nın Asyalı Yunanlılar'a yapılacak bir Pers saldırısına izin vermeyeceği hususunda diplomatik bir protestoda bulundu. Kyros ise bu protestoyu ciddiye almadı.

Kyros bu görüşmelerden sonra yanına Kroisos'u da alarak İç Asya'ya doğru yola çıktı ve Sardeis'i yeni satrap Tabalos'a bıraktı. Tabalos'a yardım etmek için de Paktyas adında bir yerliyi görevlendirdi. Kyros'un Ekbatana'ya doğru hareketinden hemen sonra, kendisine Lydia ganimetlerini geri getirme görevi verilen Lyidialı Paktyas kaçtı; beraberinde götürdüğü para ile asker kiralayarak, kıyı toplumlarından bir ordu topladı ve Sardeis'e saldırarak Kyros'un orada bıraktığı Tabalos'u kuşattı. Bu isyana Yunan kentleri de katıldılar. Sardeis kenti alındıysa da, kaleye çekilen Tabalos, Kyros'un bu kuşatmayı duyup, Medli komutan Mazares emrinde bir ordu göndermesine değin dayandı. Mazares, Sardeis kentini isyancılarca tek edilmiş buldu. Paktyas ise Mazares'in Sardeis üzerine yürüdüğünü duyunca önce Kyme'ye kaçtı; Kymeliler onu Mytilene'ye gönderdiler. Paktyas, Mytileneliler'in Mazares ile kendisinin teslimi ile ilgili pazarlığa oturdukları sırada Khios'a kaçtı. Fakat Khioslular, Paktyas'ı hemen yakalayarak Mazares'e teslim ettiler.

Paktyas'ın önderliğindeki isyan, ulusal Lydia tarihinin son olayını oluşturur. Bu olaydan sonra ortaya çıkan Yunan-Pers savaşlarında her ne kadar Lydia toprakları zarar gördüyse de, Lydialılık hiçbir rol oynamadı.

Paktyas'ın yenilgisinden sonra Batı Anadolu'daki Yunan kentlerinin Pers öcünden son kurtulma şansları da yok oldu. Komutan Mazares, Paktyas'ı Khioslular'ın elinden aldıktan sonra Tabalos'a karşı saldıranlara savaş açtı. Önce Priene'yi ele geçirerek, halkını köle olarak sattı. Daha sonra tüm Maiandros Vadisi'ni yağmaladı, fakat bu sırada ansızın hastalanarak öldü. Mazares'in ölümü üzerine harekete geçen Harpagos, tek tek tüm İonia kentlerini ele geçirdi; daha sonra Karia ve Lykia Bölgeleri üzerine sefer yaparak, tüm bu bölgeleri Pers İmparatorluğu'nun egemenliği altına soktu. Böylece M.Ö. 545 yılında, Batı Anadolu'daki tüm Yunan kentleri Pers boyunduruğu altına girdi. Yalnız büyük ve güçlü bir kent olan Miletos, önceleri Lydalılar ile yapmış olduğu ittifak antlaşmasının Persler ile yeniledi. Fokaia ve Teos hakli ise gemilere binerek kentlerini terk ettiler.

IV.2. ANADOLUDAKİ SATRAPLIKLAR

Kyros ele geçirdiği bölgeleri "khşatrapa" adı verilen, Yunanlılar'ın "satrapes" dediği valiler tarafından yönetiyordu. Bun nedenle komutanlarından Harpagos'u o zamanlar daha bölünmemiş olan İon-Lydia satraplığının başına getirdi. Darius'un satraplıkları yeni bir düzene soktuğu M.Ö. 6. yy.ın sonlarına değin, Anadolu satraplıklarının dağılımı konusu iyi bilinmez. Ancak İon-Lydia satraplığının Frygia'yı da içine aldığı ve çok büyük bir satraplık bölgesi olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu erken dönemde, kuzeyde Marmara Denizi kıyılarında, merkezi Daskyleion olmak üzere ikinci bir satraplık kurulmuştu. İlk İon-Lydia satrabı Harpagos'un ölümünden sonra Kyros buraya Oroites adında bir Persli'yi satrap olarak atadı; bu sırada Daskyleion satrabı ise Mitrobates idi.

Persler Anadolu'da, sayısında ve bölgelerinde birçok değişiklik yaptıkları satraplık merkezleri kurmuşlardır.

İonia Satraplığının alanı, İonia'dan başka Asia Magnesia'sını Aiolis/Aiolia'yı, Karia'yı, Lykia'yı, Milyas'ı (Lykia'nu kuzeydoğu uç bölgesini), Pamphylia'yı ve güney Lydia'yı içine alıyordu. Başındaki satrap, eski Lydia başkenti Swarda/Sardeis'te oturur.[19] "Aşağı Asia Büyük Satrapı" ya da "Deniz Bölgesi Büyük Satrapı" sanını taşırdı. Satraplık, İran devletine yılda 400 talanton gümüş tutarında vergi verirdi.

[19] Lloyd 2002, s.121.

Kuzey ve İç Anadolu Satraplığı, Hellespontos Phrygia'sını, yani Troas (Biga Yarımadası) ile Marmara Denizi güney kıyılarını kapsadığı gibi Asya Thrak'ları ülkesi olan Bithynia'yı; Mariandyn halkı ülkesini (Karadeniz Ereğlisi dolaylarını), Paphlagonia'yı, asıl Phrygia'yı, "Beyaz Suriyeliler Ülkesi'ni, (Kappadokia'yı ve Pontos'u) da kapsamakta idi.Yıllık vergisi, 360 Babil talantonu (11.911 kg.) ağırlığında gümüş idi. Başkenti zaman zaman değişmiştir, çoğu zaman Gangra/Çankırı, başkent olmuştur.

Trakya, Boğazlar, Marmara Denizi, Propontis ve 'Hellespontos Phrygia' bölgelerinin siyasi ve ekonomik idaresi Daskyleion Satraplığının yetkisindeydi.[20] Ödediği yıllık vergi 500 Babil talantonu (16.543 kg.) ağırlığında gümüş idi

Çift dilli yazıtından da bilindiği gibi Adana'da bağımsız bir hükümdar vardı. Burada başkenti muhtemelen Tarsus olan Kilikia satraplığı mevcuttu. Kilikia satraplığı Anadolu'nun Toroslar'dan Akdeniz'e kadar uzanan kesimini kapsıyordu. 500 Babil talantonu (16.543 kg.) ağırlığında gümüşü vergi olarak öderdi.

IV.3. ALT SATRAPLIKLAR VE TOPRAK SAHİPLERİ

M.Ö. 465 yılında Artaxerxes tarafından, Akhaemenid İmparatorluğu topraklarında yeni bir yapılanmaya gidilmişti. Bu yapılanmayla yeni satraplıklar kurulmamış, var olan satraplıklar alt birimlere ayrılmışlardı. Bu düzenlenmenin yapılanmasında, daha kolay vergi toplayabilmek, toprakları daha kolay işlemek ve savunma yapmak amacı önemli nedenler arasındadır. Bu organizasyonun izlerini antik yazarlarda da görmek mümkündür. Xenophon'un anlattığı Zenis ve karısı Mania, bu bölümlerin en iyi örneğidir. M.Ö. 5. yy. boyunca Atinalıların kontrolü altında olan Batı Troas bölgesinde, Pharnabazos önceleri Zenis ve daha sonra karısı Mania yönetiminde bir tampon bölge kurmuştur. Başlangıçta neredeyse bir satrap gibi hareket eden Zenis, gerçekte Pharnabazos'a bağlı bir yöneticidir.[21] Buradan da anlaşıldığı gibi, siyasi olarak oldukça karışık bir dönemde, pek çok yerde birden savaşan satraplık güçlerinin işlerini kolaylaştırmak, en azından belli bölgelerin korunmasını sağlamak amacıyla, otorite sahibi yerel güçlerin yetkilendirilmesidir ki, bu yetki hiç bir zaman satraplık düzeyine ulaşmamıştır. Olayların en yoğun olduğu Peloponnesos Savaşları sırasında, bu bölünme ya da organizasyon, kendisini çok iyi hissettirmektedir. M.Ö. 4. yy. başlarında, Karia hanedanlığının benzer bir pozisyonda yetkilendirilmesi, Persler için bu dönemin en önemli tehlikesi olan Sparta'ya karşı önemli bir savaş veren satrapların işlerini kolaylaştırmıştır.

[20] Bakır 1991 b:76
[21] Xenophon Hell. III.I. 10 vd.

Bunların dışında, Batı Anadolu'da, Dareios Pers kralı olduktan sonra, çok sayıda asil Persli ismiyle karşılaşılmaktadır.[22] Özellikle satraplıkların yönetimine Büyük Kral'ın akrabaları ve yediler soyuna mensup kişiler getirilmeye başlanmıştır.[23]

Sekunda, yaptığı çalışmalarda, Batı Anadolu'da Pers sarayına mensup olan Persli ailelerin ve onların sahip olduğu topraklarlın varlığını ortaya koymuştur.[24] Sekunda, satraplıklar içerisinde toprağın bölünmesi, bunların sahipleri ve statüleri konusuna da açıklık getirmeye çalışmıştır; buna göre, satraplık arazileri "dük" olarak isimlendirilen soylu Persli aileler tarafından paylaşılmışlardır. Sekunda, Daskyleion satraplığındaki en önemli soylu ailelerin Pharnakidler olduğunu söyler ki, bu aile uzun yıllar bu merkezin satraplığını da elinde bulundurmuştur. Yediler sülalesinden, Dareios'un soyundan olan bu ailenin üyeleri arasında Phanakes, Artabazos ve Pharnabazos I-II gibi ünlü isimler görülmektedir.[25]

Daskyleion satraplığında görülen bir diğer aile ise, Sekunda tarafından Spithridatidler olarak belirlenmiştir. Asil bir Persli olduğu anlaşılan Spithridates'in Pharnabazos'un satraplık süvari birliğine komuta ettiği bilinmektedir.[26] Spithridates, satraplığın kuzeyinde, Kyzikos'a kadar olan toprakları elinde tutmuş bir yöneticidir.

Daskyleion satraplığındaki bir diğer asil aile de Ariobarzanidler'dir; önceleri Pharnabazos yönetiminde bir Persli olarak karşılaşılan Ariobarzanes, Pharnabazos'un Mısır seferine çağırıldığı sırada Daskyleion satraplığına yükselmiştir ve bu aile Kius civarındaki toprakları elinde bulundurmaktadır.

Sekunda ayrıca, Kaikos vadisindeki Asidates'in de toprak sahibi asil bir Persli olduğunu ileri sürmektedir. Bunun dışında Rathines'in de Pharnabazos'un süvarilerine komuta eden Persli bir toprak sahibi olduğu bilinmektedir.[27]

Özetlemek gerekirse, kıyı Phrygia satraplığının batısında, Zeleia çevresindeki topraklarda Spithridatidler, merkezde, Daskyleion'daki topraklarda Pharnakidler ve Kius, Myleia çevresinde ise Ariobarzanidler oturmakta ve buraların yönetimini ellerinde bulundurmaktaydılar. Satraplık görevi, imparatorluk döneminin çoğunda Pharnakidler tarafından yürütülmüş olmasına rağmen, bazen bu görev Ariobarzanid veya Spithridatid ailesinin eline geçmiştir; her üç aile de yediler sülalesinden gelmektedir. Eldeki verilerin çoğunun Pharnabazos döneminden olması nedeniyle, Pharnabazos'a ait olan 600 süvarinin

[22] Cook 1983,57, 167–170.
[23] Cook 1983, 96, 134–5, 167.
[24] Sekunda 1991, 7-30.
[25] Xenophon Hell. VI.I. 33.
[26] Xenophon 1964, III. 1.
[27] Sekunda 1990, 181.

de[28] bu aileler tarafından oluşturulduğu düşünülmektedir. Çünkü Xenophon'un anlattığı toprakların atlı arabalarla doldurulması ve satrapların topraklarını koruması için süvari ve arabacı sınıfına duyduğu ihtiyaç aslında feodal sistemin bir göstergesidir. Spithridates'in Pharnabazos'un süvarilerinden 200 tanesini alarak Agesilaos'a kaçması, her bir toprak sahibi soylu ailenin bu süvari bölüğüne 200 kişi yetiştirdiği anlamına gelebilir.[29] Sekunda, bu süvari bölüğündeki askerlerin ikini derece soylu kişilerden oluştuğunu söyleyerek, onları, sahip olduğu toprak karşılığında soylu aileler tarafından yetiştirilen ücretliler olarak tanımlar. Ayrıca bu adamların, tımar sahipleri olduğunu (şövalyeler) ve Spithridates'in de kendisine ait topraklardaki tımar sahiplerini toplamış bir dük olduğunu iddia eder. Yani Spithridates, satraplığın batısındaki kendi dükalığında yaklaşık 200 tımar sahibini kontrol etmekte olan bir dük idi. Şövalye olarak isimlendirilen bu tımar sahipleri de, belli büyüklüklerdeki topraklara ve köylere hükmeden ikinci derecede soylu Perslerdir.[30] Sekunda, ayrıca Tissaphernes'in Genç Kyros'un isyanını haber vermek için Kral'a giderken yanında götürdüğü 500 süvariyi Karia bölgesindeki şövalyeler olarak tanımlamaktadır. Genç Kyros'un Anadolu'ya geldikten sonra 600 kişilik bir süvari bölüğünü oluşturması da[31] benzer bir örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca Xenophon'un anlattığı Asidates ve İtamenes'in statüsü de, Tissaphernes'in komutasındaki şövalye ve dük olarak tespit edilmektedir. Buna dayanılarak da Daskyleion satraplığında olduğu gibi, Sparda satraplığının da baştanbaşa asil Pers yerleşimleriyle daha küçük parçalara bölündüğü anlatılmaktadır.

Bunların yanı sıra, Tissaphernes'in de, Karia'da toprak sahibi olan soylu bir Persli olarak kabul edilmekle birlikte, aslında Karia'da, Perslere ek olarak güçlü ve Karialı bir toprak sahibi olarak görmektedir.[32] Yine Karia'da toprak sahibi olan Mısırlı Tamos'un oğlu olan Glaos, Persli olmayan ama Pers ünvanı taşıyan toprak sahiplerine örnek olarak gösterilmektedir.

[28] Xenophon 1964,IV. I. 17.
[29] Sekunda 1990, 183.
[30] Sekunda 1990, 186–188.
[31] Xenophon 1962. I. 8. 5–6.
[32] Sekunda 1990, 88.

V. SÜVARİ BETİMLEMELERİ

Bu bölümde Perslerin kıyafetlerine bir göz atacak olursak, Herodotos Xerxes'in ordusunda yer alan uluslar anlatılırken ''Atanes'in komutasındaki Perslilerin sırtında zırh, ayağında pantolon vardı, kalkanları da hasırdandı; yayları büyük, kargıları kısaydı…''[33] der. Herodotos'un bildirdiğine göre Pers savaşçıları yaya ve süvari olarak tasvir ediliyorlardı. Başlarında tiara adı verilen bir başlık taşımaktaydılar. Bu başlık keçeden yapılmıştı. Vücut üzerinde balık pulu biçiminde metal plakalar bulunuyordu. Bacaklarda ise bir pantolon (anaxyrides) bulunmaktaydı.

Strabon Perslerin zengin ve ihtişamlı giyimleri olduğundan bahseder. Böyle bir giyimde kaliteli kumaşlar, bunlar üzerine işlemeler, bol ve dökümlü kesimler akla gelmektedir.[34] Perslerin kullandıkları 'kandys' böyle bir giysidir. Kandys'in en ilginç tarafı giyilmeden arkadan sarkıtılan uzun kollarıdır. Bunlar hareket anında arkaya uçuşur vaziyette dururlardı. Bazı tasvirlerde Pers askerlerinin giydikleri kandys, hiç giyilmeyerek omuz üzerine atılmakta uçuşan kollarıyla gösterilmektedir (Resim 1).

Bazen ince ve dökümlü kumaştan yapılmakta olan bazen de dar bir şalvar görüntüsü veren Pers pantolonu vardır. Anaxyrides adı verilen Pers pantolonu daha çok savaşçılar ve avcılar tarafından giyilmiştir. Ayak bileklerini de aşan uzantısı ayakkabının içine sokulmaktaydı.

Pers kıyafetlerinin en önemli parçalarından biri başlıktır. Bütün tasvirlerde, savaşçı Perslerin başlarında konik bölümü başa geçirilen, yandan sarkan iki uzantısı gerekirse çene altından bağlanan 'Tiara' adı verilen bir başlık bulunmaktadır. Bu tür başlık İskitlerde ve Friglerde de görülmektedir. Fakat Perslerin bu tarz başlıkları, step uluslarından farklı olarak hafif yünlü dokumalardan veya çok yumuşak keçe dokusuna benzer bir maddeden yapılıyordu. Pontus Ereğlisi'nde bulunmuş ve M.Ö. 530 tarihlerinde, Miletos Atölyelerinde yetişmiş bir İonyalı yontu ustası tarafından yapılmış olan Satrap Heykel başının, Pers tiarası taşıdığı, sakal ve bıyık işlenişi bakımından da Persli örneklere uyduğu görülmektedir (Resim:2).

Ayaklarına ucu sivri ve kıvrık ayakkabılar giymekteydiler. Bazı tasvirlerde görülen yumuşak deri ayakkabılar ayağa bantla bağlanıyordu.

---

[33] Lloyd 2002,s.131.
[34] Türkoğlu 2002,s.78.

V.1. AV SAHNELERİ

Anadolu mezar ikonografisinde çok sevilen bir konu olan av sahnesini, katoloğa aldığımız eserlerden, Bergama Müzesi A 4394 nolu stel (Resim 14; Kat no:10) ; Bursa Müzesi 8500 nolu stel (Resim 12; Kat no:8); Manisa Müzesi 3389 nolu stel (Resim 18–19; Kat no:14); İstanbul Arkeoloji Müzesi 1502 Nolu stel (Resim 23; Kat no:17); Bursa Müzesi 10087 Nolu stel (Resim 21; Kat no:15), Nereidler Anıtı (Resim 32,33,34; Kat no:18.9; 18.10; 18.11) ve Payava Lahti (Resim 38; Kat no:19) üzerinde görmekteyiz.

Kalabalık avcı grubu ve av hayvanlarının yer aldığı av sahneleri stellerde değil de uzun frizlerde betimlenmiştir. Bu sahnelerin en uzunu, Nereidler Anıtı'nın arşitrav doğu yüzünde konu edilmiştir. Ayrıca yine kalabalık av sahnesi Payava Lahti çatı sırtı krişi batı yüzünde betimlenmiştir.

Anadolu – Pers mezar stelleri üzerinde, hareketli ve av hayvanlarının da içerisinde yer aldığı av sahnelerinin yanı sıra, sakin bir şekilde ilerleyen atlı ve yayalardan oluşan bazı sahneler de yer almaktadır. Bu kişilere bir köpek figürünün de eşlik ediyor olması, bu sahneleri ekphora törenlerine katılan atlı ve yayalardan ayıran en büyük etkendir. Bu tip bir sahne ise Bergama Müzesi 4394 nolu stel (Resim 14; Kat no:10) üzerinde betimlenmiştir.

Pers yönetici sınıfının yaşamında önemli bir rol oynadığı anlaşılan av, mezar ikonografisinde olduğu gibi, birçok Akhaemenid gemmesi üzerinde de konu edilmiştir.[35] Bu avlar genellikle at üzerinde yapılırken, seyrek olarak araba içerisinde ve yaya olarak yapılanlar da betimlenmiştir.

Avın Persler kadar olmasa da, Yunanlılar'da da önemli bir yer tuttuğu, M.Ö. 6. yy. vazolarında[36] ve bazı Klazomenai lahitleri üzerinde betimlenmesinden anlaşılmaktadır.[37] Fakat av sahneleri yerlerini, daha sonra mitolojik av sahnelerine bırakmışlardır. Kızılbel[38] ve İsinda[39] mezarlarında da av sahnesinin bulunması, M.Ö. 6. yy.da Doğu Yunan'da da konunun betimlendiğini göstermesi açısından önemlidir. Fakat Anadolu'nun Pers egemenliğine girmesinden sonra, av sahnesinin mezar ikonografisine alındığı ve çok sık betimlendiği anlaşılmaktadır.

Anadolu'da av sahnesinin bu kadar popüler olmasına karşın, Pers saray sanatına ait kabartmalar üzerinde av sahnelerine rastlanmaması dikkati çeken bir zıtlık olarak karşımıza

---

[35] Boardman 1970, Fig. 843, 844, 853, 863, 885, 886, 888, 889, 904, 905.
[36] Boardman 2003, Res.46, 46.1/2/3/4/5.
[37] Cook 1981, no:E.7, Pl.26.
[38] Mellink 1980, 15-20.
[39] Jacobs 1987, 57, Taf.17/3.

çıkar. Yine de farklı kaynaklardan edinilen bilgiler, bu tür betimlemelerin Pers saray sanatında bulunduğunu gösterir.[40]

Doğuda avlanmaya verilen önem ve bu önem sonucunda av sahnelerinin saray duvarlarını süslemesine, Asur saraylarında M.Ö. 9. yy.dan beri rastlamaktayız. Nimrud'dan ele geçen kabartmada, Assurnasirpal araba üzerine boğa ve aslan avlarken, Ninive'de ele geçen kabartmalarda Assurbanipal, at üzerinde ve arabada aslan avı yapmaktadır. Khorsabad'tan ele geçen M.Ö. 8. yy.a ait bir kabartma üzerinde de ok ve yay ile gerçekleştirilen kuş avı konu edilmiştir. Til Barsib'de ele geçen M.Ö. 7. yy.a tarihli saray duvar resimlerinde de Kral, araba içerisinde aslan avlamaktadır.[41] Bu avlar sırasında avcıyı, Anadolu-Pers kabartmalarında olduğu gibi, av köpeklerinin de yardım ettiği görülmektedir.

Akhaemenid dönemine ait mühürler ve Anadolu-Pers eserleri üzerinde betimlenen hareketli av sahnelerinin ortak bir özelliği dikkat çekmektedir. Bu avlanan ava bakmaksızın atlı binicinin, avına doğru dörtnala (gallop) gitmesidir. Atın arka ayakları yere basarken, gövde ve ön ayaklarının ileriye doğru gerilmesiyle elde edilen bu hızlı gidişte Farkas[42], Yunan etkisi görmek isterse de, bu pozun Assur[43] ve erken Pers[44] eserlerinde görülmesi, Farkas'ın bu görüşünde yanıldığını ortaya koyar. Av sahnesinde bu dörtnala gidiş, yalnızca atlarda değil, aynı zamanda avcıdan kaçmaya çalışan geyik ile avcıya doğru yönelmiş domuz figürlerinde ve avı kovalayan köpek figürlerinde de görülür. Patroklos Oyunları'ndaki araba yarışı ve Akhilleus'un Troilos'u kovalama sahnesindeki atların da arka ayakları yerde ön ayakları havada betimlendiği görülür.[45] Benzer pozda atlar, M.Ö. 6. yy.ın ilk yarısına tarihlenen Sophilos'un Pharsalos Dinosu'nda[46], Akropolos 606 Ressamı'nın dinos ve amphorasında[47], bir Tyrrhenia amphorasında[48], Amasis'e ait bir amphorada[49] da betimlenmiştir. Persler'in batıyı işgalinden önceye ait bu eserler üzerinde arka ayakları yerde, ön ayakları havada betimlenen bu hayvan figürlerinin ortak yönü, hepsinin de hareketli bir sahnede koşar durumda betimlenmeleridir. Jacobs'un da vurguladığı gibi, hem doğuda, hem de batıda, hayvanların hızlı koştuğunu göstermek için, bu poz kullanılmış olmalıdır.[50]

---

[40] Cremer 1984, 92 vd.
[41] Parrot 1969, Fig.62,63,64,65,66,67,68,72,268.
[42] Farkas 1969, 57 vd.
[43] Parrot 1969, Fig. 50,52–65
[44] Ghirshman 1963, Fig. 118, 387, 464.
[45] Boardman 2003, Fig. 46.1, 46.3, 46.5
[46] Bakır 1981, Taf.6, A3.
[47] Boardman 2003, Fig. 47, 48.
[48] Boardman 2003, Fig. 63.2
[49] Boardman 2003, Fig. 91.
[50] Jacobs 1987, 58

V.2. SAVAŞ SAHNELERİ

Katoloğa aldığımız eserlerden Karaburun II Tümülüsü Duvar Resimleri (Resim 9; Kat no:6), Tatarlı Tümülüsü doğu duvarı resimlerinde (Resim 10–11; Kat no:7), Yalnızdam – Elmalı Steli (Resim 41–42; Kat no:21), Manisa Müzesinde yer alan 3389 nolu stel (Resim 18–19; Kat no:14) ve Nereidler Anıtı'nda (Resim 24–25–26–27–28–29–30; Kat no:18.1; 18.2; 18.3; 18.5; 18.6; 18.7) savaş sahneleri görülmektedir. Bu savaşların hemen hepside süvarilerle yayalar arasında olup süvarilerin üstün oldukları gözlenmektedir.

Karaburun II Tümülüsü Mezar odasının kuzey duvarında yer alan bu betimlemede, Perslerle Yunanlılar arasında geçen savaş sahnesi tasvir edilmiştir.[51] Bu duvar resminde ikisi yaya, ikisi atlı olan Perslerden, dördünün de Yunanlı olduğu anlaşılan düşmanlarına üstün geldikleri görülür. Uzun sakalı ile diğer savaşçılardan ayrılan at üzerindeki Pers soylusu, sahnenin merkezinde süslü miğferinden anlaşıldığına göre, yunanlı komutan olan figürle mücadele etmektedir. Giysileri ile Yunanlı Komutan olduğu anlaşılan figür bile, at üzerinde gösterilmemiştir.

Nereidler Anıtı'nda dört ayrı yerde savaş sahnesi betimlenmiştir. Bunlar büyük podyum, küçük podyum, arşitrav kuzey frizleri ve batı alınlıkta yer alan sahnelerdir. Bunlardan büyük podyum, arşitrav frizleri ve batı alınlıkta Perslerle Yunanlılar arasında geçen savaş sahnesi tasvir edilmiştir. Her üç sahnede de at üzerinde betimlenen süvariler pers giysileri içindeyken, çıplak olarak savaşan askerlerin, Yunan safında olduğu gözlenir. Buna karşın Yunan giysileri içindeki peltast ve hoplitlerin, her iki grup içinde savaştığı anlaşılmaktadır. Büyük podyum ve arşitrav frizinde, her iki grubunda birbirine girdiği savaşın en vahşetli anı betimlenmiştir. Yalnızca sol yarısı korunmuş olan alınlıkta ise Yunanlı peltast ve hoplitlerden oluşan bir grup sağa doğru ilerlerken, alınlığın ortasına gelen ve grubun en başındaki çıplak Yunanlı askerin, bir süvari ile mücadelesi sonucunda dizleri üzerine düştüğü görülür. Çıplak askerin Yunan safında olduğu göz önüne alındığında, bu süvarinin Persli olduğu anlaşılmaktadır.

Nereidler anıtı küçük podyum frizlerinde ise yine bir savaş sahnesi anlatılmıştır. Fakat bu frizde, anıt üzerinde betimlenen diğer savaş sahnelerinden farklı olarak, bir şehrin kuşatılarak ele geçirilmesinin çeşitli aşamaları hikâyesel bir anlatım içerisinde verilmiştir. Güneyde, sur dışında iki grubun savaşması; doğuda, şehir surlarından içeriye sızma çabaları; kuzeyde, şehrin surları içerisinde meydana gelen mücadele; batıda, teslim olmak zorunda

[51] Mellink 1972, 257–269, Pl 59 – 60, Fig. 21–24

kalan şehir halkını temsilen bir heyetin, Pers Satrabı tarafından huzura kabul edilmesi konu edilmiştir. Buna benzer bir diğer şehir kuşatması, Trysa Heroonu'un batı duvarında da betimlenmiştir.[52] Bu konular Kıta Yunanistan'da ele alınmamıştır. Kıta Yunanistan'da rastlanmamaktadır. Anlatımcı özelliği ile bu sahne en yakın benzerini, Assur saray kabartmalarında bulunmaktadır.[53]

Bir diğer savaş sahnesi de çift yüzlü Elmalı - Yalnızdam stelinin A yüzünde betimlenmiştir. İnce uzun gövde yapısına sahip olan stelin tüm yüzünü kaplayan sahnede, pers giysili bir süvarinin, atın altındaki çıplak yaya askere üstünlüğü konu edilmiştir. Kompozisyon açısından M.Ö. 394/393 yıllarına tarihlenen Dexileos Steli ile benzerlik gösterir, bazı detay farklılıkları vardır. Bu detaylar süvarinin Pers ya da Pers yanlısı olduğunu vurgulamak arzusundan kaynaklanmaktadır. Süvari Khylamis ve göğüs zırhı gibi Yunanlı giysilerin yanı sıra, tiara, uzun kollu tunik ve anaksyrides gibi pers giysileri de giymiştir. Atın alın perçemi de pers geleneklerine uygun bir biçimde bağlanmıştır. Ayrıca benzer bir sahne Karaburun II Tümülüsü savaş sahnesinde merkezde betimlenen Persli süvari ile Yunanlı yaya asker arasında da geçmektedir.

Payava Lahti doğu yüzünde betimlenen savaş sahnesindeki mücadele diğer savaş sahnelerinde olduğu gibi süvarilerle, yaya askerler arasında geçmektedir. Soldan gelen süvarilerle, sağdan gelen ve içlerinde çıplak askerlerin de bulunduğu yaya askerlerin çarpışmasında, süvarilerden birisi, arkadan gelmekte olan üçünden daha büyük betimlenerek öne çıkarılmıştır. Başında miğferi, boynunda pelerini, kısa tuniği ve onun üstüne giydiği, alt kısmında deri bantlar bulunan zırh ile Elmalı-Yalnızdam steli ve Manisa Müzesinde yer alan 3389 nolu steldeki atlı kahramanlara benzemektedir. Bu uyum, hepsinde atların alın "perçeminin bağlanmış olmasında da görülür. Diğer eserlerde betimlenen atlı kahramanlardan tek farkı, bacaklarını parameridianın korumasıdır. Mücadele ettiği askerlerden bir tanesi yaralanarak atın altına düşerken, diğer dördü ona doğru saldırıya geçmişlerdir. Bu sahneyi diğerlerinden ayıran özellik, bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sahnenin sağ tarafında düzensiz arazi görünümüyle başlayıp, birden neredeyse sahnenin yüksekliğine ulaşan bir kayalık betimlenmiştir. Bu kayalığın üst kısmında da en az iki askerin yer aldığı görülür. Bu kadar yüksek olmamakla birlikte, kayalık bir arazide geçen savaş sahnesi, Payava Lahti'nin çatı sırtı doğu yüzünde betimlenmiştir. Bu kez sağdan gelmekte olan iki süvari, sola kaçmakta olan askerleri kovalamaktadır. Süvarilerden öndeki, kaidedeki sahnede öne çıkarılan süvaride olduğu gibi, bacaklarını koruyan bir parameridia giymiştir.

---

[52] Boardman 1970, 192, Fig. 222.4

[53] Childs 1978, Fig. 26.1-26.3, 27.1, 28.1

Anadolu- Pers mezar ikonografisinde yer alan savaş tasvirleri, Persler Anadolu'yu egemenliklerine almadan önce de Yunanistan ve Anadolu mezar ikonografisinde vardı.[54]

Arkaik devirden başlayarak mezar stelleri üzerinde ölen kişiler bir savaşçı olarak betimlenerek, mezar taşında kahramanlıkları vurgulanıyordu.[55]

Klazomenai Lahitleri üzerinde oldukça sık betimlenen savaş sahneleri de, bunun Anadolu mezar ikonografisinde, ölen kişiyi kahramanlaştırmak için kullanıldığını gösteren önemli kanıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır.[56] Perslerin savaşma yeteneğine verdiği önem, Akhaemenid dönemine ait gemme ve mühürler üzerinde sık olarak konu edilmesinden de anlaşılmaktadır.[57]

Hem Yunanlılar hem de Persler ölen kişinin kahramanlığını vurgulamak amacıyla, küçük değişikliklerle, at üzerinde mızraklı savaşçı motifini kullanmışlardır.

V.3. EKPHORA SAHNELERİ

Xanthos G Heroonu (Resim 15; Kat no:11 ve Resim 16; Kat no:12) güney duvarını süsleyen kabartmalı bloklar, Çeçtepe Kaya Kabartmasında (Resim 17; Kat no:13) ve Köseresul stelinde (Resim 13; Kat no:9) sakin olarak ilerlemekte olan atlı figürler betimlenmişlerdir. Köseresul Stelinde, öne çıkarılan kişi at üzerinde betimlenmiştir. Üzerindeki giysinin diğerlerine göre farklı olup olmadığı anlaşılamayan sahnede, bütün figürlerin ellerini yumruk yaparak üst üste koydukları gözlenmektedir. Bütün figürlerin ellerini bu pozisyonda tutmaları, bu pozun ekphora seromonisi gereği yapıldığını akla getirmektedir.

Xanthos G Heroonu güney duvarını süsleyen kabartmalı blok üzerinde iki atın çektiği bir arabada bir sürücü, bir de koltukta oturan sakallı bir soylu erkeği, bir süvari takip eder. Xanthos G heroonu Frizleri tam olarak ele geçmemiştir. Fakat tüm ele geçen ekphora sahnelerinde araba içerisinde taşınan tabutun arkasından gelen figürlerin ağır ve sakin bir şekilde ilerleyişlerinin betimlendiği göz önüne alınırsa bu sahnede ekphora sahnesi olmalıdır.

Anadolu-Pers sanatı dışındaki Pers mezar ikonografisinde rastlanmayan ekphora sahneleri, Phryg kökenli at ve araba gömüleri göz önüne alındığında, Phrygia'ya işaret etmektedir.

---

[54] Jacobs 1987, 57 vd.
[55] Richter 1961, Fig. 126–129, 155–158.
[56] Cook 1981.
[57] Boardman 1970, Fig. 864, 881 – 883

Phrygia'da yapılan tümülüs çalışmalarında, ekphora sahnesine kaynak teşkil edebilecek bazı buluntular ele geçmiştir. Phrygia'nın başkenti Gordion'da tümülüsten ziyade höyüğe benzediği için 'Küçük Yassı Höyük' olarak isimlendirilen tümülüste yapılan kazı çalışmaları sırasında, iki at iskeletine rastlanmıştır. İskelet ile birlikte ele geçen bronz parçalardan, atların koşum takımlarıyla birlikte gömüldüğü anlaşılmış ve M.Ö. 7 yy.a verilen bu mezarda at kurban edildiği yorumu yapılmıştır.

Gordion'dan sonra ikinci büyük Phryg yerleşmesi olan Ankara'da yapılan Tümülüs kazılarında da bu yönde kanıtlar ele geçmiştir. Gençlerbirliği spor tesisinin yapımı sırasında iki Phryg tümülüsü açılmıştır. Bu tümülüslerden M.Ö. 7 yy. ortalarına tarihlenen tümülüste, iki öküz iskeleti ile bir arabaya ait olan tekerlek, boyunduruk ve araba oku parçaları ele geçmiştir.[58]Olasılıkla cenazenin getirilmesinde kullanılan bu arabanın, gömülmeden önce, seramoni sırasında yakıldığı da görülmüştür.

Denizli Müzesi tarafından Sarayköy, Beylerbeyi III nolu Tümülüs'te gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında M.Ö. 6 yy. ortalarına tarihlenen bu tümülüsün mezar odasında, bronz at koşum takımları ve gem parçası ele geçmiştir.

M.Ö. 8 yy.dan başlayarak Phryg Tümülüslerinde at, öküz gibi yük hayvanlarının yanı sıra, bunlara ait koşum takımları ve bunlar tarafından çekildiği anlaşılan arabalara ait buluntular ele geçmiştir. Bu buluntular Phryg cenaze seramonilerinde, cenazelerin gömü alanına getirilmesi için cenaze arabalarının kullanıldığını ve bu cenaze arabaları ile onları çeken hayvanların, cenaze ile birlikte gömüldüğünü göstermiştir.

Cenaze seramonilerinde, cenazenin araba ile gömüleceği yere getirilmesi ve cenaze ile birlikte arabanında gömülmesi Phryg geleneği olmasına karşın, bu sahnenin ilk kez mezar ikonografisinde Persler tarafından mı, yoksa Phrygler tarafından mı kullanılmış olduğu açık değildir. Fakat Phryglerin bu geleneğinin Persler tarafından benimsendiğini söyleyebiliriz.

Daskyleion'dan ele geçen katlı mezar stelleri ve anıt mezarlar üzerinde betimlenen ekphora sahnelerine Karaburun II Tümülüsü, Xanthos G Heroonu ve Çeçtepe Kaya Kabartmasında da rastlanmaktadır. Bu sahnenin büyük masraf gerektiren Tümülüs ve Heroon tipi mezarlar üzerinde ele geçmesi, ekphora sahnelerinin sıradan kişilerin mezarlarında betimlenmediğini göstermesi açısından önemlidir.

[58] Buluç 1993, 83 vd.

VI. SONUÇ

Pers İmparatorluğunun hâkimiyetinde olan Orta Doğu'da savaş arabaları giderek önemini yitirmeye başladı. Bu arada evrimi süren atlar artık tepeden tırnağa silahlı bir adamı kolaylıkla taşıyabilecek kadar güçlenmişti. Böylece savaş arabalarındaki okçular, at üstündeki okçular ve mızrak taşıyan hafif süvarilerle yer değiştirmişti. Bu gelişme, düzlüklerde yaşayanlara büyük bir dezavantaj getiriyordu. Yalnızca piyadelerden oluşan bir çatışmada tarımsal bölgelerdeki daha büyük insan gücü her zaman galip çıkabiliyordu. Savaş arabaları için gerekli olan altyapı ve eğitim ise yalnızca şehirlerde bulunuyordu. Yalnız gezen atlı savaşçılar kendilerini tarımsal alanlardan çok bozkırlarda evinde hissediyordu. Daha güçlü atlar ve eyer gibi donanımlar yayıldıkça, tarımın mümkün olmadığı ancak hayvancılıkla uğraşılan yerlerdeki göçebeler tarafından kısa sürede kullanılmaya başlandı. Bu göçebeler zamanlarının çoğunu at sırtında geçirdiklerinden savaş sırasında atları daha etkin kullanabiliyorlardı. Yüzyıllar boyunca, Avrupa, Orta Doğu, Çin ve Güney Asya'daki devletler Avrasya bozkırlarından gelen atlılar tarafından tehdit altında kalacaktı.

Pers İmparatorluğunda hem aristokratik Pers ailelerinin statü sembolü, hem en önemli savaş güçlerinden biri olan süvari birlikleri,[59] atın üretilmesi, yetiştirilmesi ve beslenmesi ayrı bir kaynak mekânı gerektirdiği için, kendilerine tarımsal bir gelir kaynağı, yani belirli bir alanda tarımsal üretimi gerçekleştirenlerin ödediği vergi ve rant karışımı bir ürün payı tahsis edilen kişilerle oluşturuluyordu.[60] Persler at üstündeki savaş yetenekleri ile ün kazanmışlardı.

Üzerinde Persli öğelerin yer aldığı sahnelerin çoğunluğu Anadolu'nun batısında ele geçmiştir. M.Ö. 546 yılında Persler tüm Anadolu'yu egemenlikleri altına almışlar ve oldukça büyük bir coğrafyayı idare edebilmek için Satraplık adı verilen idari bölgelere ayırmışlardır. Pers hükümdarının maiyeti olarak Pers saray örgütü, belirli bir askerî, idarî, malî görevlendirmeler işbölümünü de içermekteydi. Başlangıç yıllarında, hükümdar, imparatorluğun idaresi için yaptığı görevlendirmelerde önemli ölçüde kendi ailesinin mensuplarını kullanmıştı. Dareios ve Xerxes'in hükümdarlıkları sırasında Krallar Kralı'nın amcasının, kardeşlerinin, damatlarının, oğullarının, kayın pederlerinin, kayın biraderlerinin

[59] Tezel 1991, 16.

[60] İÖ 422'de, İkinci Dareios'un yaptığı bir seferberlik sırasında Güney Mezopotamya'da tutulan bir kayıttan, böyle bir gelir kaynağını elinde bulunduran süvarinin, savaşa, gıda malzemesi ve bir mina gümüş tutarında para, at ve koşumu, eğer-kumaşı, demir cuirass, boyun koruyucusu olan bir miğfer, kalkan, 130 ok, kalkana takılan demir bir parça, bir demir gürz, iki javelin ve yiyecek erzakla katılması gerektiği anlaşılmaktadır. Cook 1983, 102.

satraplık, ordu kumandanlığı gibi üst görevlerde bulunmaları, Pers devletinin örgütlenmesinin başlangıçtaki patriyarkal özelliklerini anlamamız açısından önemlidir.[61]

İster Persli olsun ister yerli olsun satraba bağlı toprak sahipleri, kendi idareleri altında olan topraklarda satrabı temsil ediyor olmalıydılar. Büyük Kral'ın yaşam şeklini taklit eden satraplar gibi, satrabı taşrada temsil eden büyük toprak sahipleri veya yerel yöneticiler de olasılıkla satrabın yaşamını taklit etmekle yükümlü olmalıydılar. Bu nedenle hem satraplık merkezlerinde hem de taşrada ele geçen Anadolu–Pers sanatına ait eserlerdeki mezar ikonografilerinde benzer konular yer almıştır. Bu eserler üzerinde ister Persli isterse yerli olsun, her ikisi de kendilerini pers giysileri içerisinde göstererek idareye bağlılığını vurgulamayı amaçlamışlardır. Bu amaca yönelik olarak, mezarlarında genellikle av, savaş, ziyafet ve ekphora sahnelerine yer vermişlerdir.

Perslerin Anadolu'yu istilasından önce de Doğu Yunan mezar ikonografisinde görülen av, savaş ve ziyafet sahneleri, Perslerin yaşam anlayışıyla bağlantılı olarak, Anadolu-Pers sanatı eserleri üzerinde klasikleşmiş bir yapı kazanmıştır. Ölen kişinin kahramanlığını ve cesaretinin vurgulandığı av ve savaş sahnelerinin, Perslerin Anadolu'ya gelmelerinden önceye ait Doğu Yunan betimlemelerinden farkı, mezar sahibinin Pers giysileri içerisinde verilmiş olmasıdır.

Anadolu-Pers sanatı dışındaki Pers mezar ikonografisinde rastlanmayan ekphora sahneleri, Phryg kökenli at ve araba gömüleri göz önüne alındığında, Phrygia'ya işaret etmektedir. Daskyleion'dan ele geçen katlı mezar stelleri ve anıt mezarlar üzerinde betimlenen ekphora sahnelerine Karaburun II Tümülüsü ve Xanthos G Heroonun da rastlanmaktadır. Bu sahnenin büyük masraf gerektiren Tümülüs ve Heroon tipi mezarlar üzerinde ele geçmesi, ekphora sahnelerinin sıradan kişilerin mezarlarında betimlenmediğini göstermesi açısından önemlidir.

Anadolu'da yapılmış olan bu eserlerin Persler için mi, Perslerle yaşayan yabancılar için mi, Pers yandaşı Anadolu yerlileri için mi yapıldığı gibi bir soru akla gelmektedir.

Kataloga aldığımız eserlerden mezar sahibinin yazıtla belirlendiği 2 eser vardır. Elnaf gibi semitik adlı kişinin ve Payava gibi Lykialı bir komutanın mezarları yazıtlar yoluyla kesin olarak bize tanıtılmaktadır. Elnafın mezar steli, Daskyleion Satrapları Megabazos ve I.Pharnabazos dönemlerinde yaşamış Persli ve Anadolulu olamayan kişi için yapılmıştır. Payava lahti ise Lykialı bir komutan olan Payava için yapıldığı yazıtından anlaşılmaktadır.

[61]Cook 1983, 96, 134–5, 167.

Mezar sahibinin tarihi kaynakların desteği ile saptandığı Nereidler Anıtı ise Xanthos Kralı Lykialı Erbbina'ya aittir. Ayrıca kataloğa almadığımız ve yoğun Pers etkisi izlenen Mausseleion'un da Karia Kralı Mausolos'a ait olduğu bilinmektedir.

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde bu tür eserlerin yalnız Persler için değil, Anadolulu Pers yandaşları için ve hatta Anadolulu olmayan Pers yandaşları içinde yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

VII. KATALOG

Eserin Adı:	Vazo Parçası
Katolog No:	1
Resim No:	4
Bölge:	Lydia
Ele Geçtiği Yer:	Sardis
Korunduğu Müze:	Metropolitan Museum
Envanter No:	26. 199. 21B
Maddesi:	Pişmiş Toprak
Lit.:	Hanfmann 1945, 570ff. Abb. 2. 10; Richter 1953, 44. 192 Taf. 32h; hier Abb. 177.

26. 199. 21B küçük bir parça koruna gelmiştir. Burada atın geniş boyunu ve öne çıkmış göğsü ile ince bacakları, süvarinin ise sadece sol bacağı görülebilmektedir. At beyaz boyaya sahiptir. Öne çıkmış göğsüyle, eğrilerle sınırlandırılmış yassı gövdesi oldukça vurgulanmıştır. Bacaklar ise adım atar durumda ve incedir. Böylece hatlarda ve diğer birçok çizgilerde bir dinamiklik yaratılmaya çalışılmıştır.

Sürücü erken oriantalizan tarzda betimlenirken at geç oriantalizan özellikler göstermektedir. Çift bordür geleneği ise doğulu bir gelenektir. Bu Sardes vazosundaki, süvari oriantalizan dönemle karşılaştırmak doğrudur. Süvari betimi yunan geometrik sanatında çok etkili ve çok kullanılan bir betimlemedir. Bu doğu yunan içinde geçerlidir. Silahlı bir süvari ise Efes'te bulunan bir vazo üzerinde bulunmaktadır. Genelde dört ayağı da zemine basarken betimlenirler. 7. yy. da bu yürür vaziyetteki tip çok popülerdir. Geometrik devirde atlar büyür ve genişler (ağırlaşır) ve binicilerin hâkimiyeti artar. 7. yy ortasındaki değişim periyodunda ilk büyük taş heykellerde de büyük ölçekli renkli resimlerde yeni bir "diadalik" sitil gelişmiştir. İki farklı stili vardır. 1. stilde hem atlar hem biniciler daha yuvarlak ve daha büyüktür. 2. stilde ise diadalik geleneğin idealize edilerek yeniden şekillendirilmesiyle oluşmuştur. Bu stilde atların bacakları uzundur, biniciler küçülmüştür.

Doğu yunanda ise naukratit parçada bilinir. Burada Boiotialı süvarinin sivrilmiş burnu Sardes'teki gibi bir kısmı (frontal biçimde) ön cepheden tasvir edilmişlerdir. Her iki tipte de geometrik buluntularda bölgesel üslup özelliği vardır.

Eserin Adı:	Vazo Parçası
Katolog No:	2
Resim No:	5
Bölge:	Lydia
Ele Geçtiği Yer:	Sardis
Korunduğu Müze:	Metropolitan Museum
Envanter No:	26. 199. 21A
Maddesi:	Pişmiş Toprak
Lit.:	Hanfmann 1945, 570ff. Abb. 1. 10; Richter 1953, 44. 192 Taf. 32h; hier Abb. 177.

Anadolu'da ele geçmiş çok sayıda at tasvirinden pişmiş toprak kabartma üzerinde yer alan bir bölümü mimari ile bağlantısı kurulabilmektedir. A. Akerstrom bunların büyük bölümünü bir katalogda toplamıştır.

Sardes'te ele geçen çok erken bir kabartmada parçalar halinde bulunan at beyaz boyaya sahiptir. Geniş boynu ve öne çıkmış göğsüyle, eğrilerle sınırlandırılmış yassı gövdesi oldukça vurgulanmıştır. Bacaklar ise adım atar durumda ve incedir. Böylece hatlarda ve diğer birçok çizgilerde bir dinamiklik yaratılmaya çalışılmıştır. Yeleler omuz çevresinde birbirine paralel dalga çizgilerle verilmiştir.

26. 199. 21A ele geçen parçalarıyla atın omuzlarından figürün omuzlarına kadar olan kısmı görülebilmektedir. At geniş yapılı, kalın boyunlu ve Asiatik etkilidir. Ama bacakları uzun ve incedir. Diğer bölümler ise ince çizgilerle yapılmıştır. Omuzlar ve bacaklar çift çizgi ile kalınlaştırılmıştır.

Atın arka kısmına doğru çok yüksek bir yerde oturan süvari, ata oranla küçük betimlendiğinden dolayı biraz kaybolmuştur. Süvari çok ince bir gövdeye ve vurgulanmış kalçaya sahiptir. Zayıf kolları dosdoğru öne doğru uzatılmıştır. Sağ bacağın arka kısmı atın karnı altından görünmektedir. Ayaklara bakılırsa binici hareket halindedir ve ellere bakılırsa sola dönüş hareketi yapıyor gibidir. Bu kurala uygun bir tasvir biçimidir. Herhangi bir silahı yoktur.

Atın süvariden daha büyük yapılması, süvarinin hem küçük boyutta yapılması ve atın arkasına doğru yüksek bir yerde oturtulması gibi özellikler görülür. Atın ve süvarinin bu şekilde tasvir ediliş biçimi eseri M.Ö. 7 yy. ortalarına tarihlememizi sağlamaktadır.

Eserin Adı:	Pişmiş Toprak Friz
Katolog No:	3
Resim no:	6
Bölge:	Aiolya
Ele Geçtiği Yer:	Larisa
Korunduğu Müze:	- -
Envanter No:	- -
Maddesi:	Pişmiş Toprak
Lit.:	Akerström 1966, Taf. 26, 1.

Kilden yapılmış friz kabartmalı plakalarda at tasvirlerine rastlanmaktadır. Bunlardan biri de Gediz ırmağı kenarındaki Larisa'da bulunmuştur.

Burada ele geçen bir parça üzerinde karşılıklı duran at tasviri mevcuttur. Bunlardan biri ağır vücuduyla birlikte geniş başlı ve kısa gövdeli oluşuyla diğerinden ayrılır. Bu M.Ö. 6. yy.ın ortasından bir eserdir ve bu türdeki en eski plaka olarak adlandırılabilir.

Kütlesel bir formdan yuvarlak formlara doğru uzanan, daha ince form örneği ise Samos'tan da bilinmektedir. Erken Samos kâsesindeki süvariye benzer bir biçimde Larisa plakasında da yuvarlak bir baş ve cepheden gösterilen göz yer almaktadır. Kısa bir ilişki kurmak gerekirse yuvarlak dönen sivri uçlu bir tarakla oluşturulmuş olan at yeleleri boyunda olduğu gibi başın alt kısmında da vücudu doldurmaktadır.

Eserin Adı:	Pişmiş Toprak Friz
Katolog No:	4
Resim No:	7
Bölge:	
Ele Geçtiği Yer:	Düver
Korunduğu Müze:	İstanbul Arkeoloji Müzesi
Envanter No:	6568
Maddesi:	Pişmiş Toprak
Lit.:	The Anatolian Civilisations II (1983) 52 f. B131.

Bu eser kabartmalı bir plakadır. Onun geliş yeri Frigya ve Lydia olmalıdır. Bu şekilde tasvir edilmiş çok sayıda ve değişik boyalı at ve süvari tasvirleri vardır. Bu plakaların buluntu yeri çoğunlukla bilinmemektedir.

Süvariyi çentik biçiminde çeviren bir üst örtüsü vardır. Süvari kurala uygun biçimde biraz eğik gösterilmiştir. Bacaklar dosdoğrudur. Sağ kol normal durumda durmakta, sol kol yeleye doğru uzanır bir biçimdedir. Her iki kol da tasvirin geneliyle bir bütünlük göstermekte ve kolay bir biçimde birbiriyle yer değiştirecek görünmektedir. Sakallı süvarinin siyah saçları enseye kadar uzanmaktadır. Süvari üzerine kısa bir khiton giymiştir.

Dörtnala gider biçimde tasvir edilmiş olan at tasvirinde ince bacaklar, bükülmüş toynaklar, birbirinden ayrı fakat paralel giden ön ve arka bacaklar dikkat çekmektedir. Siyah ve beyaz ana renkleri oluşturmaktadır. Asılı duran yele çizgileri bir hatta sokulmuş ve farklı renklerde boyanmıştır. Gemler ve başlık bandı asılı duran büyük bir püskül biçiminde gösterilmiştir. Eser M.Ö. 6 yy. ortalarına tarihlenmektedir.

Eserin Adı:	Aslanlı Mezar Anıtı
Katolog No:	5
Resim No:	8
Bölge:	Lykia
Ele Geçtiği Yer:	Xanthos
Korunduğu Müze:	British Museum
Envanter No:	B 286
Maddesi:	Kireçtaşı
Lit.:	Pryce 1928, Taf. 19

Xanthos'taki Aslanlı mezarın doğu tarafında çok yüzeysel bir kabartma tekniğinde yapılmış erken dönem bir Likya at ve süvari tasviri bulunmaktadır. Başsız olarak korunmuş hayvan uzun, tahtaya benzer bacaklı, kemikleri ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Sol ve sağ bacakların birbirine paralel durumları gövdeyi olduğu gibi başı da etkilemiştir. Böylece tam olarak yuvarlatılmış ve biraz eğik bir çizgiyle atın sağrısı verilmiştir.

Süvari vücudun yanındaki kollarını biraz bükmüş olarak oturmaktadır. Gövde birazcık dardır. Kurala uygun biçimde ve onun biraz altında atın arka baldırı görünmektedir. Süvari kısa bir manto ve chiton giymiştir. Atın arkasında bir binici örtüsü görünmektedir.

Atın arkasında kısa khiton giymiş bir erkek, onunda hemen arkasında sola dönmüş, başında miğferi, sol elindeki kalkanı vücudunun üst kısmını kapatan bir figür bulunmaktadır. Sahne durağan betimlenmiştir. Süvarinin elinde herhangi bir silah görülmemektedir. Sahnedeki miğferli ve elinde kalkan taşıyan kişiden dolayı savaşa hazırlık sahnesi diyebiliriz

Bu tasvir M.Ö. 540 – 530 yıllarına aittir.

Eserin Adı:	Karaburun Mezar Anıtı
Katolog No:	6
Resim No:	9
Bölge:	Lykia
Ele Geçtiği Yer:	Karaburun
Korunduğu Yer:	Karaburun
Envanter No:	-
Maddesi:	Mermer
Lit.:	Mellink 1973, 166 Abb. 13.

Karaburun mezarının kuzey duvarındaki frizde süvari tasviri vardır.

Süvari koyu renkli bir atla tasvir edilmiştir. Dörtnala gider biçimdeki atın ön bacakları dosdoğru ileri doğru atılmıştır. Baş dikkat çekicidir. Atın vücut hatları birbiriyle ilişkili biçimde verilerek ve yuvarlatılarak vücuda canlılık katılmıştır.

Süvariden sadece atın ön bacağı önünde açık renkte bir süliet olarak bacağın bir kısmı korunmuştur. Atın üstündeki örtü ve süvarinin dize kadar uzanan elbisesi de görülmektedir. Süvari atın dizginlerini tutar vaziyette tasvir edilmiştir.

Atın hemen önünde yere düşmüş, elinde kalkan, başında sorguçlu bir miğfer taşıyan yaya bir asker yer almaktadır.

Karaburun II Tümülüsü Mezar odasının kuzey duvarında yer alan bu betimlemede, Perslerle Yunanlılar arasında geçen savaş sahnesi tasvir edilmiştir.[62] Bu duvar resminde ikisi yaya, ikisi atlı olan Perslerden, dördünün de Yunanlı olduğu anlaşılan düşmanlarına üstün geldikleri görülür. Uzun sakalı ile diğer savaşçılardan ayrılan at üzerindeki Pers soylusu, sahnenin merkezinde süslü miğferinden anlaşıldığına göre, yunanlı komutan olan figürle mücadele etmektedir. Giysileri ile Yunanlı Komutan olduğu anlaşılan figür bile, at üzerinde gösterilmemiştir.

Karaburun tasvirinde küçük gözleriyle at başlarının uygulanış biçimi ve oranlardaki kuruluşun birbiriyle ilişkisi nedeniyle tasvirler M.Ö. 6. yy.ın sonlarına ait olmalıdır.

[62] Mellink 1972, 257–269, Pl 59 – 60, Fig. 21–24

Eserin Adı:	Tümülüs
Katolog No:	7
Resim No:	10–11
Bölge:	Phrygia
Ele Geçtiği Yer:	Tatarlı
Korunduğu Müze:	Afyon Müzesi
Envanter No:	-
Maddesi:	Ahşap
Lit.:	Tekin 2007, s. 56.

Tatarlı Tümülüs, Pers Krallarının görkemli saraylarının bulunduğu ve Pythios gibi zengin Lydialı'ların oturduğu Kelainai kentinden sadece 30 km. uzaklıktadır. Mezarın duvarlarını süsleyen boyalı frizler Perslerin bu bölgedeki siyasi ve kültürel hâkimiyetlerini gösteren ilk arkeolojik belge olması açısından büyük önem taşır.

Tararlı Tümülüsü doğal bir kayalık tepe üzerindedir. Yaklaşık 5x5 m. boyutlarında ve 50–60 cm. derinliğinde açılan bir çukurluğun içine 2x2.50 m. boyutlarında 1.85 m. yüksekliğinde sedir, ardıç ağacı kalaslarından oluşturulan bir mezar odasına yerleştirilmiştir. Ahşap mezar odasının etrafı üç taraftan kesme taşlardan bir duvarla çevrilidir. Duvarlar dışarıdan moloz taşlarla desteklidir. Mezarın dışarıya bağlantısı dromosla sağlanır. Üzerine toprak yığılarak anıtsal bir görünüm verilen tümülüsün bugünkü yüksekliği 6 m., çapı 30 m.yi bulur.

Anadolu'da ahşap mezar odalarının çok eski bir geleneği vardır ve Phrygia'ya özgü blok tipi ahşap mezar odaları daha çok Gordion çevresinde görülür. Gordion'daki, her taraftan kapalı sanduka tipi mezarların aksine Tatarlı mezar odasına dromos yoluyla ölü törenleri veya sonradan yapılan gömüler için girilip çıkılabiliyordu.

Odak noktasını iki arabanın oluşturduğu konvoyda arabalardan birinin üstü yarım daire şeklinde kapalı, diğeri ise açık olarak resmedilmiştir. Üstü açık arabanın içinde beyaz renkli, kandys adı verilen Pers tipi manto giyen biri oturmaktadır. Bu kişinin başında, sahnedeki diğer erkekler gibi, kırmızı olan diğerlerinin aksine kahverengi tiara bulunuyor.

Korteji at çeken Pers giyimli bir adam açmaktadır. Gri mavi renkte boyalı atın üzerinde ucu yukarıya bükük kırmızı pers tipi bir semer ve bunun üzerinde beyaz bir yük vardır. Arkadan yeleleri Pers geleneklerine göre külah şeklinde bağlanmış başka bir at gelmektedir. Yine Pers giyimli bir adamın çektiği bu atın üzerinde büyük bir siyah örtü vardır. Boyunları süslü kırmızı boyalı atlara mızrak taşıyan kırmızı tiaralı üç Pers askeri eşlik etmektedir. Mızrakların ters, uçlarının yere doğru tutulması ikonografik açıdan dikkat çekmektedir. Heredotos Pers ordusunu anlatırken mızraklarını ters tutan askerlerin oluşturduğu bir alaydan ölümsüzler olarak bahseder. Ters mızrak tutan askerlerin ardından

dört süvari gelir. Tiara takan ve Med tipi zikzak desenle süslü pantolon giyen bu figürlerin silahları gorytos adı verilen yay çantası ve okluktan ibarettir. Süvarilerin arkasından gelen atın üzerinde bu defa ön ucu yukarıya doğru kıvrık bir semer, onun da üzerinde bir sandık bulunmaktadır. Sandıklı atın ardından dört atın çektiği, öndeki gibi süslü atlarla bir araba gelmektedir. Çivileri kırmızı noktalarla gösterilen arabanın üstü kubbe şeklinde, olasılıkla branda türü bir örtü ile kapalıdır. Arkadan gelen üç elbiseli kadın figürünün boyunlarında kırmızı takılar ile saç uçlarının Pers kadınlarına özgü, dışarıya doğru kıvrık olduğu ayırt edilmektedir. Kortejin sonunu ise üç süvari oluşturur. Bunlar hem giyim kuşam hem de silah bakımından öndeki binici savaşçılara benzemektedir.

Bu tip konvoy sahneleri Daskyleion çevresinde bulunan mezar stelleri, Karaburun mezar odası freskosu ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki "Ağlayan Kadınlar Lahti"nde görülür. Fakat Münih'te bulunan Tatarlı frizi bugüne kadar bilinen en fazla figürlü konvoy sahnesidir. Konvoy tasvirlerinde figür sayıları ve motifler değişse de, kapalı araba, onun arkasından yürüyen kadınlar ve yük taşıyan atlar gibi ortak unsurların bulunması belirli bir cemiyet törenine işaret eder. Mezar odalarının duvarlarında, lahitler üzerinde ve stellerdeki bu tip sahneler olasılıkla cenaze törenlerini ifade eder. Bazı bilim adamları konvoy sahnelerini, mezar sahibinin zenginliğini göstermek için yaptığı bir araba gezintisi olarak yorumlar ve kapalı arabanın içinde Pers harem kadınlarının oturduğunu savunur.

Tatarlı frizindeki tek yeni öğe korteje katılan silahlı askerlerin sayılarının daha fazla olmasıdır. Bu da konvoyun bir "sefere yolculuk" sahnesi olabileceğini akla getirir. Ancak günümüze ulaşan tüm benzeri sahneler karşılaştırıldığında, kortejin en önemli kısmını üstü kapalı arabanın oluşturduğu görülür. Birçok tümülüs mezarda tek akslı araba kalıntılarının bulunması bunların cenaze törenlerinde kullanıldığı görüşünü destekler. Ancak bu arabalarda cenaze, ölü hediyeleri ya da başka şeylerin taşındığı sorusunu tartışmaya açıktır.

Doğu duvarındaki ikinci kalasın üzerinde çok figürlü bir savaş sahnesi bulunur. İki grup savaşçı birbirine doğru yaklaşarak ortada birleşir. Doğulu tipte giyimli iki tarafın liderleri de çarpışma halindedir. Solda iki tip kıyafet görülür; piyadeler Akhaemenidlerin pilili elbisesini ve dişli tacını giyerken, süvariler Medlerin pantolon ve tiara'sını taşır. Sağdaki askerlerin hepsi karşı tarafın binicileri gibi pantolon ve tunik giyer. Onları düşmanlarından ayıran tek öğe sivri uçlu başlıklarıdır. Sivri başlıklar etnik bir özellik olarak görülmüş olmalıdır ve bu tür başlıklar genelde İskitlerle bağdaştırılır. Tüm bu veriler Akhaemenid Pesler ile İskitler arasında geçen bir savaşın betimlendiğine işaret eder.

Sahnelerdeki Pers ordusunun silahları düşmanlarına göre daha çeşitlidir. Piyadeler Pers tipi yay ve okla çarpışmakta, sırtların da yine Pers tipi bir ok çantası taşımaktadır. Pers

süvarilerinin yay ve oktan oluşan silahları ise İskit tipidir. Bu da olasılıkla Pers ordusunda savaşan yabancı askerleri temsil eder. İskitli düşmanlar kendilerine özgü yay ve ok taşır. Buna ek olarak piyadelerin belinde bir de savaş baltası vardır. Soldan gelen Pers savaşçıların sayısı 12, sağdan gelen İskitler ise 11 kişidir. Persler düşmanlarından yalnız sayıca değil teknik bakımdan da üstündür. Sivri başlıklı düşmanların yenik durumu yerde, ölü ve okla yaralanmış savaşçılar ile anlatılır. Liderleri kuvvetli Pers komutanının karşısında kendini korumaktan aciz bir şekilde yansıtılır. Elindeki yay sanki silah değil de bir simge gibidir. Pers komutanı bir yandan sakalından çekmekte, bir yandan da karnındaki kamasını bastırmaktadır. Bu motif Akhaemenid mühür sanatında sık görülür ve "savaşan kahraman Pers" diye nitelendirilir. Nitekim ilk defa Tatarlı frizi ile detaylı bir savaş sahnesinde görülür.

Buna rağmen Tatarlı frizi 33 insan, 15 at ve bir araba figürü ile Anadolu Pers sanatında bugüne kadar bilinen en detaylı savaş sahnesidir. Dolayısıyla Pers ordusunun savaş taktikleri ve sivri başlıklı düşmanlarını nasıl değerlendirdikleri hakkında önemli bilgiler verir.

Tatarlı mezar resimleri M.Ö. 6. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir.

Eserin Adı:	Mezar Steli
Katolog No:	8
Resim No:	12
Bölge:	Mysia
Ele Geçtiği Yer:	Sultaniye Köy- Helvatepe Mevkii
Korunduğu Müze:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Envanter No:	8500
Maddesi:	İnce Grenli Beyaz – Gri Mermer
Lit.:	The Anatolian Civilisations II (1983)

İki parça olarak korunmuş olan stel, üstte anthemion, onun altında üç frizden oluşan sahneli kısım ve 3 satır Aramca yazıtın yer aldığı gövdeden oluşmaktadır. Stel yukarıdan aşağıya doğru hafifçe genişleyerek inen bir forma sahiptir.

Stelin ilk frizinde, tipik bir ziyafet sahnesi betimlenmiştir. Ölen kişi klinede otururken, yakını, olasılıkla karısı olan bir kadın klinenin üzerine oturmuştur. Ölen kişi ile konuşma jesti içerisindeki bu figür elinde tuttuğu çiçeği koklar tarzda betimlenmiştir. Kokladığı bu çiçek onun soylu bir aileye ait olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Grubun sol tarafındaki iki figür, diğerlerine göre daha küçük olup, klinedeki kişilere hizmet eden hizmetkârlardır. Grubun sağında, tabure üzerinde oturan iki figür, bu ziyafet sahnesinde klinedekilerin iyi vakit geçirmesini sağlayan müzisyenler olmalıdır.

Ortadaki frizde oldukça tartışmalara yol açmış bir sahne yer almaktadır. Ekphora sahnesi olarak nitelendirilen bu sahnede, bir seyis tarafından götürülmekte olan iki atın çektiği arabada, ölen kişinin tabutu taşınmaktadır. Gerek arabanın arkasındaki üç kadın, gerekse de atları yönetmekte olan seyisin benzer duruşta olmaları, ölen kişiye gösterilen saygının bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Son frizdeki betimlemede bir av sahnesi konu edilmiştir. Büyük bir av sahnesinden bir özet görünümündeki sahnede, süvari, geyik ve köpekler büyük bir hızla sağa doğru koşarlarken, arkadaki yaya figür, aynı yöne doğru fakat sakin bir şekilde yürümektedir. Sahnede süvari avını kovalarken betimlenmiştir.

Stel üzerindeki üç sahnede de betimlenen figürlerin üst üste bindirilmesinden özenle kaçılmış olması arkaik özellik olarak değerlendirilebilir. Ayrıca stel üzerindeki figürler detaylandırılmamış olmasına karşın sahnedeki bazı konturlar steli tarihlemeye yardımcı olmaktadır. Ziyafet sahnesinde kline üzerinde uzanmakta olan adamın siluetinden, kollarının çapraz durduğu anlaşılmaktadır. Bu duruş şekli M.Ö. 540–520' ye tarihli Assos Athena

Tapınağı'nın frizlerinde görülmektedir.[63] Çapraz kol yapısına sahip olan bu figürün gerek elleri gerekse de vücudunun çok sert bir yapıda olması, eserin arkaik sertlikten kurtulmadığını göstermektedir. Ekphora sahnesindeki arabanın arkasından giden kadınların kollarında da aynı sertlik görülmektedir. Eser M.Ö. 6 yy sonlarına tarihlenmektedir.

[63] Boardman 2001, Fig. 216.2

Eserin Adı:	Mezar Steli
Katolog No:	9
Resim No:	13
Bölge:	Phrygia
Ele Geçtiği Yer:	Daskyleion - Köseresul
Korunduğu Müze:	İstanbul Arkeoloji Müzesi
Envanter No:	5764
Maddesi:	İri Grenli, Gri Damarlı Beyaz Mermer
Lit.:	Borchardt 1968,192 vd., Taf.41/1-2, 42/1, 44/2, 47/2 Pfuhl-Möbius 1977, 9, no.3, Taf.2

Stel yukarıdan aşağıya doğru genişleyerek iner. Üst kısmında bulunan anthemiondan, silmelerle figürlü sahnelere geçilir. Stel gövde üst bölümünde iki figürlü sahneye sahiptir. Bu sahnelerin altında, dört satırdan oluşan Aramca bir yazıt bulunur.

Birinci sahnede yer alan figürlerin, yalnızca baş ve ayakları korunmuştur. Sahnenin yan ve alt sınırını ince bir pervaz oluşturmaktadır. Sahnenin en sağında, sağa doğru yavaş adımlarla yürüyen bir at ve yanında yaya olan seyis görülür. Seyisin başı açık olup, saçı, kısa ve kütlesel olarak verilmiştir. Badem şeklinde göze sahip olan seyisin sağ eli, atın yeleleri hizasında yumruk şeklindedir. Atın yelesi, boynun üst kısmı kısmından yukarıya doğru dik uzanan, birbirine paralel kısa çizgilerle detaylandırılmıştır. Atın yüzü tahrip olmuştur.

At ile birlikte yürüyen seyisin arkasından bir süvari gelmektedir. Bu atında yüzü korunmamış olup, yele diğeri boynun üst kısmından yukarı doğru dik uzanan, birbirine paralel kısa çizgilerle detaylandırılmış, kulak belirtilmiştir. Atın üzerinde süvarinin başında tiara vardır. Göz seyiste olduğu gibi badem şeklinde, kabaca işlenmiştir. Süvari ellerini göğüs hizasında, sol eli üstte, sağ eli ise altta olmak şartıyla, yumruk şeklinde üst üste tutar. Süvarinin de arkasından, tiara giymiş iki muhafız ilerlemektedir. Gözleri diğer figürlerle benzer şekilde işlenmiş olan muhafız ilerlemektedir. Gözleri diğer figürlerde olduğu gibi badem şeklinde işlenmiş ve sol elleri de korunduğu kadarıyla, göğüs hizasında yumruk şeklinde durmaktadır.

İkinci sahnede ise bir ekphora sahnesi yer almaktadır. Sağa doğru gitmekte olan, iki atın çektiği bir araba ve bu arabanın arkasından yavaş yavaş yürüyerek arabaya eşlik eden iki erkek figürü bulunmaktadır. Bu büyük tekerlekli at arabası üzerinde, yan kısımları düz, üst kısmı oval olarak sona eren bir yük taşımaktadır. Arabanın arkasındaki iki erkek figürün de başları açık ve gözleri badem şeklindedir. Üzerlerinde kısa tunika ve ayaklarında bot vardır. İkisinin de sağ eli altta, sol eli üstte ve yumruk şeklinde, göğüs hizasındadır.

Sahnenin altında stelin 4 satırdan oluşan Aramca yazıt yer almaktadır; Çevirisi:

‘Bu kabartmalar SY oğlu Elnaf’ındır.
O, onu onun mezar anıtı için Yaptırdı. Ben isterim ki
Bel ve Nabu’dan, kim bu yoldan geçerse
Hiçbirisine zarar verme izin verme (benim mezarıma)

Stelde yer alan birinci frizdeki figürlerin herhangi bir silah taşıdıklarına dair ipucu olmadığı, ayrıca av sahnelerinde görülen köpek figürünün bulunmadığı, buna karşın ekphora sahnesinde arabaya refakat eden figürler gibi, ellerini yumruk yapıp, göğüs hizasında tutmakta oldukları görülür. Bu da her iki frizde de devam eden bir ekphora sahnesi olduğunu göstermektedir.

Bu eser anthemionların geç arkaik özellikler göstermesinden dolayı M.Ö. 500 civarına tarihlenmektedir.[64]

[64] Borchardt 1968, 173 vd.

Eserin Adı:	Mezar Steli
Katolog No:	10
Resim No:	14
Bölge:	Lydia
Ele Geçtiği Yer:	Sardes
Korunduğu Müze:	Bergama Müzesi
Envanter No:	A 4394
Maddesi:	İri Grenli, Beyaz Mermer
Lit.:	Radt 1983, 53 vd. Taf. 6 – 9.

Üst kısmı bir anthemionla taçlandırılmış olan stel üzerinde, alt alta iki figürlü sahne betimlenmiştir.

İlk sahnede sağa doğru bir at, üzerinde binicisiyle birlikte dörtnala gitmektedir. Şekilsiz bir yüksekliğe bastığı arka ayakları arkaya doğru gerilmiş olan atın, kısa olan ön ayakları öne doğru uzanmış ve havadadır. Yüz detayları tahrip olmuş olan atın, koçbaşı ve kısa kesilmiş yeleleri olduğu anlaşılmaktadır. Atın hızlı gitmesinden dolayı yere paralel hale gelmiş olan kısa ve küt kuyruk, olasılıkla pers geleneklerine göre bağlanmış olmalıydı.

Sağa doğru dörtnala gitmekte olan atın üzerinde, ata oranla daha büyük yapılmış bir binici oturmaktadır. Binici sol eliyle atın dizginlerini tutarken, atın altında betimlenen av hayvanına, yukarı kaldırdığı sağ elinde tuttuğu anlaşılan mızrağı saplamak üzeredir. Yüzü tahrip olmakla birlikte, başın büyük olması ve başın üst kısmında görülen şişkinlikten dolayı tiara giydiği söylenebilir. Avcının giymiş olduğu sarapisin, yukarıya kaldırdığı kolundan dolayı elbisede oluşan kumaş kıvrımları ve atın sırtına düşen kısa eteği plastik olarak verilmiştir. Bacağının üst kısmı kalın olup, ayak bileklerine doğru aşırı incelmesi, olasılıkla anaksyridesinin paçalarını ayakkabısının içine sokmasından kaynaklanmaktadır.

Sahnede iki av hayvanı betimlendiği görülmektedir. Birisi atın ön ayakları altında yer almaktadır. Hayvanın vücudu sahneye sığmamış ve yarım yapılmıştır. Atın bacaklarının altında ise başka bir av hayvanı yer almaktadır.

Alt sahnede üsttekinin aksine durağan bir sahne betimlenmiştir. Sahnede yine bir atlı betimlenirken bu atlıya önde bir köpek ve arkada bir yaya eşlik etmektedir. Sahnenin sol kenarında bir ağaç yer almaktadır.

Sahnenin merkezinde sağa doğru sakin bir şekilde ilerleyen bir atlı figürü kaplamıştır. Baş konturundan sakalsız ve başın büyük olmasından dolayı başında tiara olduğu anlaşılmaktadır. Sağ eliyle atın dizginlerini kavramıştır fakat sol eli görünmemektedir. Figür diz seviyesine kadar uzanan bir hymation giymiştir. Bacağın üst kısmının ve ayak bileklerinin oldukça kalın verilmesi figürün anaksyrides giydiğini göstermektedir.

Atın sol bacakları ilerde yürür durumdadır. At sakin yürümesine karşın, neredeyse yere paralel, kısa ve küt biten bir kuyruğa sahiptir. Atlıya önde, sakin bir şekilde yürümekte olan, küçük fakat uzun bacaklı bir köpek, arkada da vücudunun bir bölümü atın sağrısı arkasında kalmış olan, bir yaya eşlik etmektedir. Figür kısa khiton ile bir ucu sırtından aşağıya sarkan hymation giymiştir. Sahnenin sol pervazında, üst tarafında dalları bulunan bir ağaç betimlenmiştir.

Üst sahnede binicinin mızrağı tutan kolunun yukarıya kalkmasından dolayı, elbisede oluşan kıvrımlar görülmektedir. Plastik olarak verilmiş olan bu kumaş detayları, bir süsleme elemanı olmaktan çıkmış, hareketi vurgulamaya yönelik bir eğilim kazanmıştır. Ayrıca avına saplamak üzere havaya kaldırdığı koluna kuvvet sağlamak için vücudunu germiştir. İkinci sahnede görülen ağaç betimlemesi, olayın mekânını belirtmek üzere sahneye yeni kazandırılmaya başlayan bir tasvirdir. Avın ormanlık bir arazide yapıldığını belirtmektedir. İkinci sahnede, atlıya eşlik eden yayanın vücudunun bir bölümünün atın arkasında bırakılması sahneye derinlik katma isteği olarak değerlendirilebilir. Her iki sahnede de atın yere basan ayakları altında şekilsiz yükseltiler bulunmaktadır. Özellikle M.Ö. geç 5 yy ve erken 4 yy gemmeleri üzerinde figürlerin ayaklarının bastığı yerlere şekilsiz yükseltiler vardır.[65] Eser M.Ö. geç 5yy ve erken 4 yy.a tarihlendirilmektedir.

[65] Boardman 1970, 312 vd., Fig. 881, 885.

Eserin Adı:	G Heroonu
Katolog No:	11
Resim No:	15
Bölge:	Lykia
Ele Geçtiği Yer:	Xanthos
Korunduğu Yer:	Antalya Müzesi
Envanter No:	3532
Maddesi:	Kireçtaşı
Lit.:	Borchardt 1971, 71- 72, Taf.3.1/3.5–6: Bruns-Özgan, 20 vd., Taf.1./3 - 4

3532 nolu blok Xsanthos G Heroonu'nun güney duvarını süsleyen, daha sonraki çalışmalarda ele geçen ve Antalya müzesinde korunan kabartmalı bloktur. Bu blok üzerinde küçük detaylarda birbirinden ayrılan iki atlı betimlenmiştir. Kompozisyonun genel havasına uygun bir şekilde, sakin olarak ilerleyen atlar, koçbaşa ve iki kademeli, kısa yelelere sahip olup, alın perçemleri bağlanmıştır. Atların, dizginleri ve göğüs bantları Plastik olarak gösterilirken, diğer koşum takımları boya ile verilmiş olmalıdır. Dört köşe, düz bir eyer örtüsü üzerine oturan biniciler, sol elleri ile atın dizginini tutarken, serbest olarak aşağıya bıraktıkları sağ ellerinde, kısa bir kamçı tutmaktadırlar. Khiton ve sağ omuzlarını açıkta bırakan bir hymation giymişlerdir. Bu hymationun sol omuz üzerinden atılan sırtlarına atılan bölümü, atların sakin gidişine uymayan bir şekilde uçuşmaktadır. Daha iyi korunmuş olan öndeki biniciden, başlarının üst pervaz üzerine taştığı anlaşılmaktadır. Öndeki figürün kısmen korunan başında, enseye kadar uzanan saçlar, birbirine paralel çizgilerle detaylandırılmıştır.

Her iki süvaride at üzerinde ilginç bir şekilde, sırtları geriye doğru eğimli iken, bacaklar atın göğsüne doğru uzanmaktadır. Bu durum olasılıkla, sahnenin üst konturunu zaten aşmış olan binicileri, sahne yüksekliğine sığdırma çabası olmalıdır.

Eserin Adı:	G Heroonu
Katolog No:	12
Resim No:	16
Bölge:	Lykia
Ele Geçtiği Yer:	Xanthos
Korunduğu Müze:	British Museum
Envanter No:	B 313
Maddesi:	Kireçtaşı
Lit.:	Pryce 1928, Taf. 30; Özgan 1987, 20 vd., Taf. 4

B 313 nolu blok Xsanthos G Heroonu'nun güney duvarını süsleyen kabartmalı bloktur. Bu blok üzerinde iki at tarafından çekilmekte olan bir araba betimlenmiştir. Sol ön ayakları havada olan atlar koçbaşlı olup, kuyrukları ve alın perçemleri bağlanmıştır. Boyundurukları ve koşum takımının metal aksamını oluşturan domuz dişi formundaki eklentiler dışında, koşum takımı ve dizginler boya ile verilmiştir. İki kat olarak verilen kısa yeleler boyunduruğun hemen üst kısmında sona erer. Araba kasası, ön kısımda yüksek, arkaya doğru alçalan bir yapıdadır. Kasanın içerisine yerleştirildiği anlaşılan arkalıklı koltuk (diphros) üzerinde, uzun sakallı, kısa saçlı ve başında bant bulunan, kamburu çıkmış yaşlı bir adam oturmaktadır. Olasılıkla khiton ve hymation giymiş olan bu adam ellerini öne doğru uzatmıştır. Sağ elini açık olarak daha ileriye uzatırken, sol elinde bir çiçek tutmaktadır. Bu sakallı adamın hemen yanında, başı üst pervaza taşan, arabacı ayakta durur. Gövdesi öne doğru eğilmiş, öne uzattığı elleriyle atların dizginlerini tutmaktadır.

Bu arabayı üzerinde binicisiyle bir at izlemektedir. Kuyruğu korunmamış olan at, koçbaşa, bağlanmış alın perçemine ve dikdörtgen, düz eyer örtüsüne sahiptir. Gerek erkek olduğu anlaşılan atın pozisyonundan, gerekse binicinin arkaya doğru yatmış gövde yapısından, atın huysuzlandığı anlaşılmaktadır. Atın dizginlerinden çekerek kontrol etmeye çalışan binicinin başı, öndeki arabacıda olduğu gibi, sahnenin üst pervazına taşmıştır. İki eliyle dizginleri tutmuş olan binicinin üzerinde kısa khiton ve sağ omzunu açıkta bırakan bir hymation bulunmaktadır. Bu atın dizginleri, göğüs bantları ve metal aksamları dışındaki koşum takımları boya ile verilmiştir.

Geç arkaik özelliklerin yanı sıra, ciddi stilde görülen, vücut hareketi ile yönlenen kumaş kıvrımları, her ne kadar çizgisel de olsa, binicilerin khitonlarında görülmektedir. Prosesyonda uzun ve dalgalı sakalı ile yaşlı ve önemli bir kişi olduğu gözlenen araba içerisinde oturan erkek, erken özellikler gösteren önemli figürlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Olasılıkla yönetici konumundaki mezar sahibi olarak yorumlanabilecek bu figürün betimlendiği sahnede yer alan figürler oldukça sert ve resmi bir hava içerisinde

verilmişlerdir. İonia sanatının izlerini taşıyan G Heroonu kabartması gerek Olimpia Zeus Tapınağı heykeltıraşlık eserleri ile olan yakın benzerliği ve gerekse M.Ö. 480 civarına ait olan Harpy Anıtı'ndan daha gelişmiş olan stiliyle M.Ö. 480–460 civarına ait olmalıdır.

Eserin Adı:	Kaya Kabartması
Katolog No:	13
Resim No:	17
Bölge:	Lydia
Ele Geçtiği Yer:	Uşak
Korunduğu Müze:	-
Envanter No:	-
Maddesi:	Kireç Taşı
Lit.:	Fıratlı 1970, 121-122 Res. 80-84.

Çeçtepe (Sondurlu) Tümülüsünün eteğinde bir kaya kabartması bulunmaktadır. Çeçtepe kaya kabartması olarak adlandırılan bu kabartma büyük oranda tahrip olmuştur. Bu kabartma korunduğu kadarıyla arabanın içerisinde arkalıklı bir koltukta oturan erkek figürünü önden ve arkadan ona refakat eden birer atlı izlemektedir.

Tek bir at tarafından çekilen araba 6 parmaklıklı tekerleğe sahiptir. Arkalıklı bir koltuk üzerinde oturduğu anlaşılan figürün baş kısmı korunmamıştır. Bu figür öne uzattığı elleriyle atın dizginlerini tutmaktadır. Bu arabaya üzerinde binicisiyle önden ve arkadan refakat eden süvarilerinde baş kısımları korunmamıştır. Atların sol ayakları önde sağ ayakları yere dik bir şekilde basmaktadır. Atların yeleleri diktir, uzun kuyrukları vardır, sakin bir şekilde yürür tarzda betimlenmişlerdir.

Çeçtepe Kaya Kabartması hemen yakınında bulunan tümülün nedeniyle mezarla ilişkili bir prosesyon olarak değerlendirilmelidir. Her ne kadar prosesyonun arkasında yer alan üstü kubbe formlu yük taşıyan araba korunmamışsa da Xsanthos G Heroonu ve Karaburun II Tümülüsü gibi ekphora sahnesi olduğu söylenebilir. Eser M.Ö. 480-460 yılları arasına tarihlenmektedir.

Eserin Adı:	Mezar Steli
Katolog No:	14
Resim No:	18–19
Bölge:	Lydia
Ele Geçtiği Yer:	Bilinmiyor
Korunduğu Müze:	Manisa Müzesi (Salihli Kültür Müdürlüğü)
Envanter No:	3389
Maddesi:	İri Grenli – Beyaz Mermer
Lit.:	Greenewalt-Heywood 1992, 15 vd. Fig.25

Manisa müzesine kayıtlı, fakat Salihli Kültür Müdürlüğünde sergilenen Stelin üç kenarı sağlam durumda iken, alt kenarı kırıktır. Stel iki panel şeklinde bezeme alanına sahiptir.

Birinci panelde, sağa doğru hızla gitmekte olan süvari betimlenmiştir. Yukarıya doğru kaldırdığı büyük olarak yapılmış sağ elinde, yere paralel olarak taşıdığı mızrağı belli bir noktaya fırlatmak üzere hazırlanmış olan süvari, sol eliyle de atın dizginlerini tutmaktadır. Bileklerindeki çizgilerden anlaşıldığı kadarıyla, üzerinde uzun kollu bir sarapis bulunmaktadır. Sarapisin üstüne, önünde dik bir çizgi bulunan silindir gibi betimlenmiş, bir göğüs zırhı giymiştir. Alt kısımda olasılıkla deri bantlara sahip olan zırh, omuz üzerinde, uçları küçük yuvarlakla sona eren atkılarla tutturulmuştur. Zırhın altından, bacağın üst kısmını kapatan üçgen parça, olasılıkla uzun kollu, kısa tuniğin (sarapis) eteğine ait olmalıdır. Süvarinin anaxyrides giydiğine dair bir işaret yoktur. Süvarinin arka tarafında kalan sol ayağı da atın karın altından gösterilmiştir.

Düz kenarlı, dikdörtgen eyer örtüsüne sahip olan at koçbaşlıdır. Atın gerilmiş durumdaki ayaklarından, dörtnala koşmakta olduğu anlaşılmaktadır. Atın arka ayakları panel alt çizgisine değerken, ön bacaklar öne doğru gergin bir şekilde uzanmış ve zeminden yukarıdadır. Süvaride olduğu gibi atın da genel detayları plastik olarak işlenmiştir. Erkek olduğu anlaşılan atın, kısa ve küt olan kuyruğu sol tarafta panel çerçevesine taşmıştır. Atın başının üst kısmında kabaca belirtilmiş olan çıkıntı da bağlanmış olan yele tutamına işaret etmektedir.

Birinci sahnenin alt kısmında ikinci panel yer alır. Bu panelde ayakları korunmamış sağa doğru bir avcı ve onun önünde dala konmuş olan bir kuş betimlenmiştir. Avcı çene altını da kapatan bir tiara, pelerin ve bunun içine de belden ince bir kemerle sıkılmış, dizlerine kadar uzanan kısa fakat uzun kollu bir sarapis giymiştir.

Anadolu'da ele geçmiş ve Leningrad Müzesinde Korunmakta olan, M.Ö. geç 5 yy. ve erken 4 yy.lara tarihlenen gemme üzerinde betimlenen savaş sahnesinde, atların ön ve arka

ayaklarının öne ve arkaya gergin duruşundaki sertlik[66] (Resim 17), stel ile benzerlik göstermektedir. Sanatçı süvarinin yüzünü ¾ oranında izleyiciye döndürmüş, avcının pelerinin arkada kenarını da şerit olarak yan tarafta göstermeye çalışmıştır. Bu stelde tam başarılı olunamasa da sahne derinliğini sağlamaya yönelik çalışmalar vardır. Eser bu özelliklerden dolayı M.Ö. geç 5 yy ve erken 4yy'a tarihlenmektedir.

[66] Boardman 1970, Fig. 882.

Eserin Adı:	Mezar Steli
Katolog No:	15
Resim No:	21
Bölge:	Mysia
Ele Geçtiği Yer:	Bilinmiyor
Korunduğu Müze:	Bursa Müzesi
Envanter No:	10087
Maddesi:	İri Grenli, Beyaz Mermer
Lit.:	Cremer, 87 vd, Taf.6

Üzerinde iki figürlü sahne içeren, anthemionlu bir steldir. Figürlü sahnelerin ilkinde sağa doğru ilerlemekte olan bir atlı betimlenmiştir. Atlı sol eliyle atın dizginlerini tutarken, yukarıya kaldırdığı sağ elindeki mızrağı, sağdan üzerine doğru gelmekte olan yaban domuzuna nişanlamıştır. Başı ve gövdesi tahrip olmuş olan binicinin sağ bacağı betimlenmiş fakat atın gövdesinin diğer kısmında kalan sol bacağı gösterilmemiştir. Binici atın gövdesi üzerindeki konturdan anlaşıldığına göre, kısa bir tunika giymiştir. At basık gövdeye ve koçbaşa sahiptir. Tam olarak seçilemese de iki kulağının arasında bağlanmış yele perçemine ait izler vardır. Atın yan pervazlara çok yakın olarak betimlenmiş kuyruğu da bağlanmış gibi durmaktadır. İki silmeden oluşan atın yelesi detaylandırılmıştır. Bunun yanı sıra atın kulak ve ağzı da plastik olarak belirtilmiştir.

Atın hemen önünde sola doğru gitmekte olan yaban domuzu, oldukça büyük betimlenmiştir. Yaban domuzuna, büyük olanı gırtlağını, küçük olanı kalçasını ısırmakta olan iki köpek saldırmaktadır. Köpeklerde herhangi bir detaylandırmaya rastlanmazken, domuzun gözü, ağzı ve dişleri kazıma olarak verilmiştir. Bu sahneye domuzun hemen üst kısmında, pike yapmakta olan bir kuş da katılmıştır.

Steldeki sahnelerde genel bir sertlik göze çarpmaktadır. Figürler siluet olarak yapılmış, fakat kazıma çizgilerle detaylandırılmıştır. Sanatçı bu detaylandırma sırasında oldukça az kazıma çizgi kullanmış, genellikle yüz detaylarını belirtmiştir. Eser M.Ö. geç 5. yy. – erken 4. yy.a tarihlenmektedir.

Eserin Adı:	Mimari Blok
Katolog No:	16
Resim No:	22
Bölge:	Mysia
Ele Geçtiği Yer:	Daskyleion - Ergili
Korunduğu Müze:	İstanbul Arkeoloji Müzesi
Envanter No:	2392
Maddesi:	İri Grenli, Beyaz Mermer
Lit.:	İstMitt 18, 1968, 201 Taf. 45, 2: hier Abb 180.

Dört yanı kırık olarak korunmuş olan eserin, yalnızca sağ yanında küçük bir bölümü korunmuş olan anathyrosisten, mimari blok olduğu anlaşılmaktadır. Sağa doğru ilerleyen üç at betimlenen sahnenin, bir şerit gibi, orta bölümü korunmuştur.

Bloğun sağ tarafında, sağa doğru, başının üst kısmı ve ayakları korunmamış bir at yer almaktadır. Erkek olduğu anlaşılan atın gövdesi binicisine oranla iridir. Koçbaşı, paralel çizgilerle verilmiş kısa yelesi ve bağlanmış kuyruğu ile pers özellikleri gösterir.

Atın üzerindeki binici kandys, sarapis ve anaksyridesi ile tipik pers giysileri içerisindedir. Omuzlarına aldığı kandys, ayak bileği hizasına kadar inmektedir. Boya ile yapıldığı anlaşılan dizginleri tutmak için, öne uzattığı kollarının bilek kısmında sarapisin kol kenarları ve hemen diz üzeri hizasına kadar uzanan etek ucu plastik bir çizgi ile belirtilmiştir. Bacağının kalın ve ayak bileğinin inceltilmemiş olması, bacağında anaksyrides olduğunu göstermektedir. Atın gövde alt konturunu geçen biraz geçen ayakta, ayak parmaklarının verilmemiş olması da ayağında ayakkabı olduğunu gösterir.

Bu atlıyı, hemen arkasında, yan yana ilerlemekte olan iki atlı izlemektedir. Korunduğu kadarıyla öndekiyle benzer özelliklere sahip atın başının üst kısmı, ayakları ve gövdesinin arka kısmı eksiktir. Binicinin korunan bacağından bu atında üzerinde öndeki gibi pers giysileri içerisinde bir binici olduğu söylenebilir. Gövdesinin neredeyse tamamı bu atın arkasında kalmış olan üçüncü at ise biraz daha ilerde betimlenerek ön konturunun görülmesi sağlanmıştır.

Dizginleri tutan ve havaya kalkan ellerde daha yumuşak bir hareket görülmektedir. Bacaklar dolgun ifade edilmiştir. Üst kısmında anthemiona sahip olan stelin anthemionu geç arkaik dönem özellikleri göstermektedir. Fakat sahne üzerinde betimlenen figürler daha geç özellikler göstermektedir. Bundan dolayı stel M.Ö. 5 yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlenmektedir.

Eserin Adı:	Mezar Steli
Katolog No:	17
Resim No:	23
Bölge:	Mysia
Ele Geçtiği Yer:	Çavuşköy
Korunduğu Müze:	İstanbul Arkeoloji Müzesi
Envanter No:	1502
Maddesi:	İnce Grenli Beyaz Mermer
Lit.:	Cremer 1984

İki parça olarak korunmuş olan stelin alt ve üst kısmı eksiktir. Gövde üzerinde yanlardan ince pervaz ile sınırlandırılmış iki figürlü sahne betimlenmiştir.

İlk sahnede sağa doğru hızla gitmekte olan bir süvari betimlenmiştir. Başında tiara, üzerinde uzun kollu, kısa sarapis, anaksyrides ve ayakkabısı ile pers giysileri içerisinde betimlenen süvarinin mantosu, atın hızından oluşan rüzgârdan dolayı arkaya doğru şişmiştir. Yüzü tahrip olmuş olan binici, sol eliyle atın dizginlerini tutarken, sağ elini yukarıya doğru germiş, elinde tuttuğu mızrağı atın önündeki domuza saplamak üzeredir. At, arkaya doğru gerilmiş olan arka ayakları yerde, ileriye doğru uzattığı ön ayakları havada, dörtnala sağa doğru gitmektedir. Koçbaşlı olan at düğümlenmiş kuyruğu, kısa kesilmiş yelesi ve bağlanmış alın perçemi ile pers geleneklerine uygun olarak süslenmiştir. Atın sırtında, ön konturu plastik olarak belirtilmiş, köşeleri ovalleştirilmiş düz bir eğer örtüsü vardır.

Atın hemen önünde bir yaban domuzu arka ayakları gergin olarak yerde, ön ayakları havada sola doğru gitmektedir. Domuza biri önden diğeri arkadan olmak üzere iki köpek saldırmaktadır. Domuzun arkasında kuru ağaç gölgesi ve onunda arkasında sağa doğru hızla kaçmakta olan dişi bir geyik vardır.

Sahnenin solunda, kısmen atın arkasında kalan, oldukça sakin bir şekilde sağa doğru ilerleyen bir figür vardır. Kısa khiton ve anaksyrides giyimli yaya, sol elinde sol omzuna dayadığı mızrağı taşımaktadır.

İkinci sahnede Pers etkili stellerde çok sık rastladığımız bir ziyafet sahnesi yer almaktadır.

Av sahnesinde görülen kuru ağaç gövdesi ve uçarcasına betimlenmiş geyik yer almaktadır. Plastik olarak işlenen elbise kıvrımları artık vücudun hareketini tanımlar niteliktedir. Gerek sahneye perspektif kazandırma çabaları gerekse de doğa tasviri diyebileceğimiz kuru ağacın betimlenmesi, bu özelliklerin görülmeye başlandığı M.Ö. 400 civarını göstermektedir.

Eserin Adı:	Nereidler Mezar Anıtı
Katolog No:	18.1
Resim No:	24
Bölge:	Lykia
Ele Geçtiği Yer:	Xanthos
Korunduğu Müze:	British Museum
Envanter No:	B 850
Maddesi:	Beyaz Mermer
Lit.	Childs-Demargne 1989, Pl. 25.1 Borchhardt 1976, 27 vd.,53-56, Bruns-Özgan 1987, 35 vd.,

Nereidler Anıtı olarak bilinen zengin süslemeli İonik yapı, Fellows'un 1938-1940 yıllarında Xanthos'a yaptığı ziyaretler sonucu keşfedilmiş ve 1942 yılında İngiltere'ye götürülmüştür.

10.1 x 6.71 m ölçülerinde, büyük kireçtaşı bloklardan oluşturulmuş temelin üst tarafında, yüzeyi 3 sıra mermer ile kaplanmış hyposorion bölümü yer alır. Hyposorionu kaplayan mermer blokların alttaki 1.015 m., üstteki 0.63 m. yüksekliğe sahip olan üst iki sırası, iki ayrı kabartma friz ile süslenmiştir. İkinci kabartmalı frizin üstüne oturan 0.32 m yüksekliğindeki çift sıra yumurta dizisi, aynı zamanda yapının stylobatını oluşturmaktadır. Stylobatın üstüne oturan, 3.08 m yüksekliğindeki, kısa taraflarda altı ion sütunu, peripteral tapınak formunda bir yapı oluşturmaktadır. Sütunlar arasında, yapıya ismini veren Nereid heykelleri yer almaktaydı.

B 850 numaralı köşe bloğun üzerinde savaşa katılmakta olan bir Persli betimlenmiştir. Persli, belden bağlanmış uzun kollu bir tunik (sarapis), anaksyrides, manto ve tiara giymiş, sol ayağını bir kaya üzerine dayamıştır.

Uzun tarafta (Lev.XVI a); bloğun solunda, sağa doğru çıplak bir Yunanlı savaşçı yer almaktadır. Başında sorguçlu bir miğfer ve sol kolunda yuvarlak büyük bir kalkan taşıyan savaşçı, olasılıkla sağ elinde bir kılıç tutmaktaydı. Figür bacaklarını dizden hafifçe kırarak geriye doğru çekilmiş, kalkanının arkasına gizlenerek, önünde yine sağa doğru gitmekte olan at üzerindeki Perslinin hamlesinden korunmaktadır. Ön ayaklan havada hızla sağa gitmekte olan atın üzerindeki Persli, tiara, manto, belden bağlanmış bir tunik ve anaksyrides giymiştir. Sol eliyle atın dizginlerini tutarken, arkasında kalan ve başını geriye çevirerek bakmakta olduğu çıplak Yunanlıya, sağ elinde tuttuğu, olasılıkla kılıç ile vurmak üzeredir.

Atın altında başı sağa doğru gelecek şekilde, bir Persli figürü yerde yatmaktadır. Sakallı ve orta yaşlı görünüme sahip olan figür, belden bağlanmış bir tunik giymiştir. Sol kolu altında kalmış olan figürün sağ kolu başının üst kısımdadır. Göğüs ve yüzü cepheden görülen

figürün, sağ ayağının üstü, sol ayağının tabanı gösterilmiş, böylece vücutta, ancak ölüm sayesinde olabilecek bir dönüş verilmiştir.

Katolog No: 18.2
Resim No: 25

Büyük podyum frizinde yer alan, B 852 nolu bloğun solunda sola doğru, çıplak bir yunanlı figür yer alır. Sol bacağı önde sağ bacağı arkada, dizlerinden kırık durumda olan figür, sol kolundaki kalkanıyla, kendisini olasılıkla diğer blokta yer alması gereken savaşçının darbesinden korumaktadır.

Bloğun sağ tarafında bir peltast ile bir atlının mücadelesi betimlenmiştir. Sağa doğru şahlanmış olan atın üzerindeki, mantolu, tunikli süvari, sol eliyle atın dizginlerini tutarken, sağ elini havaya kaldırarak, önündeki peltastta darbe indirmek üzeredir. Sorguçlu miğfer ve büyük, yuvarlak kalkan ile silahlanmış olan kısa tunikli peltast, öndeki sol bacağını dizden kırmış, sağ bacağını germiş, sol kolundaki kalkanın korumasında sola doğru ilerlerken, arkaya doğru gerdiği sağ koluyla, süvarinin saldırısına karşılık verir.

Katolog No: 18.3
Resim No: 26

Büyük podyum frizinde yer alan, B 855 nolu bloğun solunda, sola doğru nişan almış bir okçu yer almaktadır. Sorguçlu miğfere sahip olan okçu, olasılıkla omzuna asmış olduğu yuvarlak kalkanın arkasında kalmıştır. Kalkanın alt kısmında, savaşçının bacaklarını düşman oklarından koruyan stromata sarkmaktadır. Bu figürün hemen arkasında, atını sola doğru şaha kaldırmış bir süvari vardır. Süvari, pelerin ve kısa tunik üzerine göğüs zırhı ile ayağına üst kısmı leopar başı şeklinde sona eren, yüksek boyunlu bot giymiştir.

Bloğun sağ tarafında, sağa doğru hamle yapmış bir hoplit yer almaktadır. Sorguçlu miğfere sahip olan asker, kısa tuniğin üzerine göğüs zırhı ve manto giymiştir. Sol elinde kalkan taşırken, sağ elini vuruş yapmak üzere havaya kaldırmıştır.

Katolog No: 18.4
Resim No: 27

B 856 numaralı blok üzerindeki sola doğru gitmekte olan atlı genç, manto ve tunik üzerine zırh giymiştir.

Katolog No: 18.5
Resim No: 28

B 860 numaralı blok büyük podyum frizinde yer alan köşe bloğudur. A yüzünde, sol kolunda tuttuğu kalkan ve sağ elinde tuttuğu kılıç veya mızrak ile sola doğru koşmakta olan bir savaşçı yer alır.

Bloğun B yüzünün ortasında, şaha kalkan atından, ölmesi veya ciddi bir yara alması sonucunda, arkaya doğru düşen genç bir binici kaplamaktadır. Silahsız olan binici, yalnızca tunik, manto ve ayakkabı giymektedir. Yerde durmakta olan miğfer, ya bu düşmekte olan biniciye, ya da kollarını başının üzerine koymuş olarak, atın altında yatan Persliye aittir. Perslinin vücudu, ölmüş olmasından dolayı, B 850 nolu blok üzerindeki yerde yatan figür gibi, garip bir şekilde bükülmüştür. Ölü Persli, kolsuz tunik ve yüksek boğazlı bot giymiştir.

Bloğun sağ ve sol başında, sağa doğru ilerleyen silahlı asker yer almaktadır. Sağ elini yukarı kaldırmış olan soldaki savaşçı, göğüs zırhına sahip bir hoplittir. Sağdaki peltast, miğferinin sahip olduğu koçbaşı yanaklığı ile dikkat çekmektedir. Mızrağını fırlatmak üzere havaya kaldırdığı sağ eliyle, ileriye doğru ilerlemektedir.

Katolog No: 18.6
Resim No: 29

B 861 numaralı kötü bir durumda korunmuş olan blok üzerinde ilginç bir betimleme yer almaktadır. Blok ortasında yaralanarak dizleri üzerine çökmüş, başını yere dayamış atından yara almadan indiği anlaşılan biniciye, çıplak bir Yunanlı savaşçı soldan saldırmak üzere yaklaşmaktadır. Sağ taraftaki diğer bir peltast, görünüşe göre sağdan gelebilecek bir saldırıyı, öne uzatmış olduğu kalkanı ve sol ayağım bir taş yığınına dayayarak savuşturmaya çalışmaktadır.

Katolog No: 18.7
Resim No: 30

Büyük podyum frizinde yer B 862 nolu bloğun merkezinde, sola doğru gitmekte olan bir atın üzerinde, öne doğru, baş aşağı düşmekte olan bir binici yer almaktadır. Sol omzunu açıkta bırakan bir tunik giymiş olan binicinin vücudu garip bir şekilde bükülmüştür. Atın önünde, dizleri üzerine çökmüş ve başını korumak üzere sağ kolunu yukarı kaldırmış olan savaşçı, sarapis ve tiara giyimli bir Perslidir. Sol kolunda sol kolunda halka kalkana sahiptir. Atından düşen savaşçı gibi, bu figürde garip bir şekilde bükülmüştür.

Atın sağrısı hizasında miğferi ve pelerini dışında çıplak olan bir yunanlı savaşçı vardır. Vücut ağırlığını, dizinden kırmış olduğu sol ayağına vermiş olan savaşçı, sol elinde kalkan tutarken, vücuduna çapraz gelecek şekilde yukarıya kaldırdığı elindeki kılıcıyla, binicinin atından düşmesine neden olan vuruşu yaptığı anlaşılmaktadır. Savaşçı, sağa çevirdiği başıyla, atından düşen biniciye bakmaktadır.

Katolog No: 18.8
Resim No: 31

B 863 numaralı blok üzerinde, birisi çıplak, diğeri peltast olan iki Yunanlı savaşçı, kalkanlarının arkasında sağa doğru ilerlemektedir. Solda yer alan savaşçı rahat bir şekilde ilerlerken sağdaki savaşçı, ters tarafa atıyla gitmekte olan Persliyi kontrol etmektedir. Başında tiara bulunan Persli, vuruşunu yapmak için hazırlanmış durumdadır. Yerde, kolu başının üzerinde bir figür yatmaktadır.

Katolog No: 18. 9
Resim No: 32

Arşitrav frizinde yer alan, domuz avı sahnesinin işlenmiş olduğu B 887 nolu bloğun sol tarafından sağa doğru koşmakta olan bir hizmetkâr ve onun önünde dörtnala koşmakta olan üç atlı betimlenmiştir. Atlılar, sağ kollarını havaya kaldırarak, ellerinde tuttukları mızrakları domuza fırlatmak üzeredirler. Bunlara birde köpek eşlik etmektedir. Bunların hemen ön tarafındaki domuz, dizleri üzerine çökmüş, bir köpekte onun üzerine atlamıştır. Bunların yanında ne olduğu anlaşılamayan, olasılıkla bir köpeğe ait olması gereken bazı izler vardır.

Bloğun sağ tarafında, sola doğru hızla bir at ilerlemektedir. Bu figürlerin hepsi de, kısa tunik, pelerin ve tiara giyerler, sağ ellerini de mızrak fırlatmak üzere yukarıya kaldırmışlardır. Sahnedeki atların yalnızca ön taraftaki ayakları tamamen işlenmiştir.

Katolog No: 18. 10
Resim No: 33

B 888 1.96 m. uzunluğundaki blok arşitrav frizinde yer alır. Üzerinde, av sahnesinin diğer bir bölümü yer almaktadır. Önde sola doğru ilerlemekte olan bir atlı ve onu takip eden bir yaya betimlenmiştir. Yaya, uzun bir boynuz taşımaktadır. Hemen arkadaki binicisiz at, sağa doğru hızla koşmaktadır. Atın hemen önünde bir köpek ile bir yaya, sola doğru koşmaktadır. Yaya, sağ kolunu öne doğru uzatırken, başını da arkaya çevirmiş, arkasından

hızla gelmekte olan iki atlıya bakmaktadır. Atlıların önünde olduğu gibi, arkasında da sola doğru bir köpek ile bir yaya koşmaktadır. Bu yaya da diğeri gibi, sağ elini öne doğru uzatmıştır. Bunları takip etmekte olan bir diğer yayanın yalnızca bir bacağı korunmuştur. Sahnedeki bütün figürler, kısa tunik ve pelerin giymişlerdir.

Katolog No: 18. 11
Resim No: 34

B 889 Av sahnesinin konu edildiği blok arşitrav frizinde yer alır. Sahnede av, oldukça hareketlenmiştir. Sol tarafta sağa doğru ilerlemekte olan bir yaya, sol omzunda bir geyik taşımaktadır. Bunun hemen önünde, sağa doğru hızla gitmekte olan bir atlı yer alır. Atlı, sağ elini arkaya doğru kaldırmış, elinde tuttuğu mızrağı önündeki ayıya fırlatmak üzeredir. Sağa doğru yönelmiş olan ayı, kendisine saldırmaya hazırlanan köpek ile ilgilenmektedir. Köpeğin arkasından üç atlı ile onlara eşlik eden bir köpek, ayıya doğru hızla ilerlemektedirler. Öndeki iki atlı, sağ ellerini, ayıya mızrak fırlatmak üzere kaldırmışlardır. Diğer sahnelerde olduğu gibi bu sahnedeki figürler de dize kadar uzanan tunik ve pelerin giymişlerdir.

Katolog No: 18. 12
Resim No: 35

B 891 numaralı blok arşitrav frizinde yer alır, iki parça olarak korunmuş olan sahnenin solunda, sola doğru bir atlı yukarıya kaldırdığı sağ eliyle mızrağını fırlatmak üzeredir. Korunan figürlerden anlaşıldığı kadarıyla bunu sol elinde bir kalkan taşıyan savaşçı takip etmektedir. Bu figürün arkasından da, yalnızca bir bacağı korunmuş olan bir diğer yaya asker gelmektedir.

Korunan ikinci parçada solda, yaya iki savaşçının mücadelesi yer alır. Her ikisi de sol ellerindeki kalkanlar ile kendilerini korurken, sağ ellerinde taşıdıkları silahlarla birbirlerine saldırmaktadırlar. Bu grubun sağında, sağa doğru şaha kalkmış at üzerindeki binici, havaya kaldırdığı elindeki mızrak ile yaya bir askere saldırmaktadır. Hemen önündeki yaya asker ise, bir yandan sol elindeki kalkanı ile kendini korumakta, diğer yandan sağ elindeki silahı ile atlıya hücum etmektedir.

Katolog No: 18. 13
Resim No: 36

B 892, 1.772 m. uzunluğundaki blok arşitrav frizi üzerinde yer alır, blok üzerinde savaş sahnesi konu edilmiştir. Sahnenin solunda biri giyimli diğeri çıplak, sol ellerinde kalkanları ile iki yaya askerin mücadelesi yer alır. Bu grubun sağında, bir öncekine benzeyen bir mücadelede, çıplak olan asker, sağ elindeki silahı hasmına indirmek üzere havaya kaldırmıştır. Bloğun sağ tarafında, bir atlı ile iki yaya asker arasında geçen mücadele işlenmiştir. Sola doğru hızla gitmekte olan atlıya, arkasındaki giyimli asker yukarıya kaldırdığı sağ eliyle mızrak fırlatırken, benzer saldırıyı atlının önündeki çıplak asker de gerçekleştirmektedir. Her iki asker de sol ellerinde kalkan taşımaktadır. Bu saldırılara atlı, yukarıya kaldırdığı sağ elinde tuttuğu silahı ile karşılık vermeye çalışmaktadır.

Katolog No: 18. 14
Çizim No: 5

B **925** Batı alınlığın yalnızca sol yarısı korunmuştur. Alınlıkta, korunduğu kadarıyla, süvarilerle yayalar arasında geçen bir savaş sahnesi betimlenmiştir.

Bloğun sağ tarafında, sola doğru bir atın yalnızca ön ayaklarından birisi korunmuştur. Olasılıkla at şaha kalkmış, üzerindeki binicisi de havaya kaldırdığı mızrağını, atın önünde dizleri üzerine çökmüş olan savaşçıya batırmak üzeredir. Trakya tipi miğferi dışında çıplak olan dizleri üzerine çökmüş savaşçı, yukarıya kaldırdığı yuvarlak kalkanı ile binicinin darbesinden korunmaya çalışmaktadır. Sol elinde de, olasılıkla bir kılıç tutuyor olmalıdır. Bu savaşçının arkasındaki üç yaya asker, mücadeleye katılmak için sağa doğru hızlı adımlarla ilerlerlerken, sondaki iki asker diz çökmüş durumdadır.

Sağa doğru ilerleyen ilk asker khlamys ve miğferi dışında çıplak olup, sol elinde yuvarlak bir kalkan taşır. Sol elindeki kalkanı ile bunu takip eden diğer bir asker, miğfer, khlamys ve ince, kısa bir tunik üzerine göğüs zırhı giymiştir. Üçüncü asker de sol elinde kalkan taşımakta olup, miğfere ve kısa tunik üzerinde, alt kısmında sarkan bantlara sahip göğüs zırhı giymiştir. Diz çökmüş durumdaki iki askerden ilki, ilerleyen ilk asker gibi, khlamys dışında çıplak olup, sol elinde kalkan taşımaktadır. Sahnenin en solunda diz çökmüş durumdaki asker ise, miğfere, khylamis ve kısa tunik üzerine giydiği göğüs zırhına sahiptir.

Anıt ilk önceleri küçük podyum frizinde betimlenen hikâyeci anlatım ve bu anlatımda yer alan mimari nedeniyle farklı yorumlara neden olmuştur. Eser Lykia mimari tarzını yansıtmaktadır. Betimlemelerde ifade edilen şehrin kayalık bir arazi üzerine oturması Lykia

şehir yapısıyla örtüşmektedir. Bu veriler değerlendirildiği zaman bu frizin özel bir askeri seferi betimlediği ve tarihsel bir belge niteliği taşıdığı görüşü benimsenmiştir.

Friz üzerinde saldıran tarafın Persli ya da pers giysili komutanı, kuşatılan şehrin ileri gelenlerinin oturduğu heyet ile anlaşma yaparken betimlenmiştir. Önceleri Xanthosun Harpagos tarafından ele geçirilişi önerilirken daha sonra Lymralı Perikles'in Telmesos'u ele geçirişinin betimlendiği ileri sürülmüştür. Fakat Harpagos diğer birçok Batı Anadolu şehri gibi, Xanthos'u da yağmalayarak ele geçirmiştir. bu betimlemeyi harpagosun seferinin bir parçası olarak açıklamak güçtür. Eser Periklesin Telmesos'u ele geçirişinden daha erken olduğu için bu görüşte geçerliliğini yitirmektedir. [67]

Childs, büyük podyum frizi üzerinde betimlenen elbise kıvrımlarının Epidauros Asklepios Tapınağı ile karşılaştırmış ve Epidauros Asklepios Tapınağı ile çağdaş olduğunu çağdaş olduğu görüşünü savunmuştur.[68] Eser M.Ö. 390 yıllarına tarihlenmektedir.

Anıt üzerinde ikinci dereceden önemli olan friz, küçük podyum frizidir. Bu frizde betimlenen bir şehrin ele geçirilişi sahnesi, Lykia dışında en yakın örnekleri Assur kabartmalarında görülür.[69] Bu frizde yunanlı etkilerden çok doğulu etkiler gözlenir. Özellikle sur duvarına merdivenlerin dayanması, şehri mızrak ve taş atarak savunma şekli, saldırı sırasında ele geçen esirlerin ellerinin bağlanarak götürülmesi, surun önüne kuşatma tepesi yığılması gibi motifler vardır. Bu betimlemelerin yakın benzerleri Assur kabartmalarında da görülmektedir. Frizin odak noktasını oluşturan figürün pers giysileri içinde ve şemsiye altında oturarak, kuşatılan şehrin ileri gelenlerini huzuruna kabul etmesi de doğulu geleneğe işaret eder.

[67] Chils 1978,s. 93.
[68] Childs 1978,s. 115.
[69] Parrot 1969, Fig. 18, 46; Childs 1978, Pl. 26- 28.1

Eserin Adı:	Payava Lahti
Katolog No:	19
Resim No:	37 – 38 – 39
Bölge:	Lykia
Ele Geçtiği Yer:	Xanthos
Korunduğu Müze:	British Museum
Envanter No:	B 950
Maddesi:	Beyaz Mermer
Lit.	Bruns-Özgan 1987, 286 vd., S 28. Demargne 1974, Jacobs 1987

Kaide Doğu Yüz (Resim: 37)

Kaidenin doğu yüzünde, bir savaş betimlenmiştir. Savaş, görünüşe göre kayalık bir arazide ve piyadelerle süvariler arasında geçmektedir. Soldan gelen süvarilerle, sağdan gelen piyadeler, sahne ortasında kıyasıya bir mücadele vermektedir. Bu piyadeler, yalnızca miğfer, kalkan ve mızrak taşıdıkları için, hafif silahlı piyadeler, yani peltastlardır.

Sahnenin en büyük bölümünü, merkezdeki mücadele içerisinde yer alan süvari figürü kaplamaktadır. Yüzü iyi korunmamış olan süvari, sorguçlu, konik formlu bir miğfer, atın hızla gitmesinden dolayı, arkada dalgalanan bir pelerin, alt tarafında şeritler bulunan, omuz üzerinden geçen bantlarla tutturulmuş olan bir göğüs zırhı giymiştir. Ayrıca süvari kalça ve bacaklarını da, üzerine örtmüş olduğu parameridia ile korumaktadır. Bantlı zırhının altından çıkıp, atın sırtına yayılmış olan ince kıvrımlar, süvarinin, zırh altına bir sarapis giymiş olduğunu göstermektedir. Süvari, sol eliyle atının dizginlerini tutarken, sağ elinde tuttuğu, olasılıkla mızrağı, hasmına saplamak üzere kaldırmıştır. Süvarinin bindiği at, kısa yeleli olup, yelenin bir perçemi, baş üzerinde kurdela ile bağlanmıştır. At, ön ayakları havada öne doğru hızla hamle yapmış olarak betimlenmiştir. Bu hamleden dolayı, yerden fazla yüksek olmayan bir taş üzerine bastığı anlaşılan arka bacakları, gerilmiş durumdadır. Atın kuyruğunun, arkadaki atların ön bacaklarının altında gösterilmemiş olması, olasılıkla bu atın kuyruğunun bir bant yardımı ile bağlandığını akla getirmektedir.

Yaralanarak atın altına düşmüş olan peltast, yuvarlak kalkanını tuttuğu sol kolunu yere dayamış, sağ ayağını geriye uzatmış, sol ayağını dizinden kırarak yere koymuş, uzanır durumdadır. Peltastın başında sorguçlu bir miğfer, üzerinde ince, kısa bir khiton bulunmaktadır. Khitonun eteği, düşerken oluşan hareketten dolayı uçuşmuştur.

İkinci peltast, atın tam önündedir. Başında, sorguca ve yan kanatlara sahip, konik formlu bir miğfer vardır. Üzerinde sağ omzunu açıkla bırakan ve belden bir kuşak ile sıkılmış, kısa bir tunik giymiştir. Vücut ağırlığını, önde, dizden kırdığı sol bacağına vermiş olan peltast,

sağ bacağını germiş, sağ elinde kaldırmış olduğu mızrağını tüm gücüyle, süvariye saplamak üzeredir. Sol elinde taşıdığı, yuvarlak kalkanı da ileriye uzatarak, süvariden gelecek hamleden korunma çabasındadır. Bu figürün hemen arkasında yer alan üçüncü peltast, ikinci ile benzer duruşa ve silahlara sahip olup, konik formlu miğferi dışında tamamen çıplaktır. Öndekine oranla biraz daha uzun boylu olmasının nedeni, zeminde yer alan kayalık araziden kaynaklanmaktadır. Süvariye saldıran dördüncü peltast, ikinci peltastla her açıdan benzerlik göstermektedir.

Dördüncü peltasttan sonra arazi iyice sarplaşmakta, hatta fondaki kayaların yüksekliği, neredeyse sahne yüksekliğine ulaşmaktadır. Beşinci peltast, bu kayalığın önündedir. Başındaki, sorguca ve yan kanatlara sahip konik miğferi dışında, tamamen çıplaktır. Sol elinde yuvarlak kalkanını taşırken, sağ elini havaya kaldırmıştır. Sağ ayağını dizden kırarak öne atmış olması, vücudunun öne doğru yatmış olması ve havaya kaldırdığı sağ elinin açık olması, askerin merkezdeki mücadeleye katılmak için koşarken, mızrağını fırlatmış olduğunu göstermektedir. Bu askerin sol ayağı ve kalkanının bir bölümü korunmamıştır.

Fonda yükselen kayalığın üst kısmında yuvarlak kalkanının arkasına gizlenmiş, konik miğferli bir asker vardır. Bu askerin hemen yanında bir bölümü korunmuş olan kalkandan, burada ikinci bir askerin daha bulunduğu anlaşılmaktadır.

Çatı Sırtı Kirişi Doğu Yüz (Resim:38)

Çatının üst kısmında bulunan kirişin doğu yüzünde, bir savaş sahnesi betimlenmiştir. İki süvari ile yedi peltast arasında geçmekte olan savaşta, süvarilerin üstünlüğü görülmektedir.

Kayalık bir arazide geçtiği anlaşılan savaşın sağ tarafında, sola doğru dörtnala gitmekte olan atın üzerinde pelerinli ve kısa tunikli olan binici, sol eliyle, olasılıkla boya ile yapılmış olan atın dizginlerini tutarken, sağ elinde taşıdığı mızrağı, hücum ettiği peltastta saplamıştır. Konik miğferi dışında tamamen çıplak olan peltast, aldığı darbeden dolayı atın önünde, dizlerinin üzerine düşmüştür. Bu grubun hemen önünde yer alan, konik miğferli, pelerinli ve parameridialı ikinci süvari, sol eliyle atın, olasılıkla boya ile yapılmış dizginlerini tutmaktadır. Baş üzerinde bağlanmış alın perçemine, kısa yeleye ve hızlı gitmesinden dolayı yere paralel hale gelen kuyruğa sahip olan at, yere basan arka ayaklarını geriye doğru germiş, ön ayaklarını ileriye doğru uzatmış, diğer süvarinin atı gibi dörtnala gitmektedir. Atın altında, sırt üstü yerde yatmakta olan, çıplak bir erkek vardır. Yaralanmış veya ölmüş olan figür, sol kolunu başının üst tarafına, sağ elini de vücudunun yanma koyarken, bacağını da dizden kırarak karnına doğru çekmiştir.

Süvarinin önünde, ondan kaçmakta olan beş peltast yer almaktadır. Bunlardan ilki, atın hemen önünde betimlenen, konik miğferi dışında tamamen çıplak olan peltasttır. Başını süvariye doğru çevirmiş olan figürün vücudu, cepheden verilmiştir. Vücut ağırlığını, biniciden sakınacak şekilde sola doğru verirken, binicinin saldırısı karşısında, çaresiz bir şekilde kollarını iki yana açmıştır. Bu figürün önünde sola doğru hızla kaçmakta olan dört peltast daha vardır. Sol ellerinde yuvarlak kalkan taşıyan figürler, kısa tunik giymişlerdir. Birinci, başına konik miğfer, ikinci ise sorguçlu konik miğfer giymiştir. Diğer ikisinin belden üst kısmı korunmamıştır.

Çatı Sırtı Kirişi Batı Yüz (Resim:39)

Çatı sırtı kirişi batı yüzünde, bir av sahnesi betimlenmiştir. Sağa doğru hızla gitmekte olan, at üzerindeki üç avcı çeşitli hayvanlar avlamaktadır.

Sahnenin en sağında, arka ayakları üzerine kalkmış olan ayıya, soldan bir avcı hücum etmektedir. Dörtnala gitmekte olan atın üzerindeki avcı, pelerin ve kısa tunik giymiştir. Sol eliyle atın dizginlerini tutarken, yukarıya kaldırdığı sağ elinde olasılıkla boyayla yapılmış olan mızrağı, ayıya saplamak üzeredir. Atın uzun olmayan kuyruğu, bağlanmış olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Sahnenin ortasında yer alan ikinci avcı, birinci ile hemen hemen aynı özelliklere sahip olmasına karşın mızrağını, atının önünde, ön ayakların havaya kaldırmış domuza batırmaktadır.

Diğer ikisi ile benzer özelliklere sahip olan üçüncü avcı, atının önünde hızla kaçmakta olan geyiğe mızrağını fırlatmaktadır.

Bu avcıları, sahnenin en solunda, yaya olarak gitmekte olan bir hizmetkâr ile bir köpek izlemektedir. Hizmetkârın, ellerinin duruşu ve vücudunun öne doğru eğilmesinden dolayı, köpeğin ipini tuttuğu anlaşılmaktadır.

Anıt üzerindeki yazıtlardan pers yandaşı olduğu anlaşılan Lykialı Payava, anıt üzerindeki bütün sahnelerde Yunanlı giysiler içerisindedir. Payava gür sakalı, uzun saçları ile tipik yunanlı görünüme sahiptir. Ayrıca savaşçıların çıplak atlet gibi verilmesi ve başlarına çelenk takılarak onurlandırılması da yine Payava'nın Lykialı oluşunu vurgulayan özelliklerdir. [70]

Eser yazıtından dolayı M.Ö. 4 yy'ın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.

[70] Bruns-Özgan 1987, s.144,Taf. 27.

Eserin Adı:	Mezar Steli
Katolog No:	20
Resim No:	40
Bölge:	Phrygia
Ele Geçtiği Yer:	Kütahya - Dumlupınar
Korunduğu Müze:	Uşak Müzesi
Envanter No:	- - -
Maddesi:	Kireçtaşı
Lit.:	Polat 1994, 61 vd., Fig.1 – 2; Lev. 9

Bu parçada binicisinin gövdesi korunmamış sağa doğru bir atlı yer almaktadır. At, ön ve arkaya gerilmiş ayaklarıyla dörtnala koşar durumda profilden betimlenmiştir. Başının üst tarafı korunmamış olan atın koçbaşlı olduğu anlaşılmaktadır. Hızla gitmesinden dolayı yere paralel durumdaki kuyruk, kısadır ve oval biçimde sona erer. Üst yarısının korunmamasına karşın, kuyruğun kısa oluşu ve oval bir şekilde sona ermesi, Pers geleneklerine uygun olarak bağlandığını veya kısa kesildiğini göstermektedir. Atın ağız ve burun kısmı kazıma çizgilerle detaylandırılmıştır. Başa oranla büyük olarak verilen göz, ortası noktalı kazıma çember ile stilize edilmiştir. Başındaki koşum takımları da kazıma çizgi ile gösterilmiştir.

Binicinin sadece sağ bacağı ve atın diğer tarafında kalan sol bacağı görülmektedir. Binici atın sırtında yer alan kısa dörtgen ve arka kenarı küçük üçgen dizisiyle süslü bir eyer örtüsü üzerine oturmaktadır. Dizden geniş açı yaparak bükülen bacağın şişkin bir görünüme sahip olması, binicinin anaksyrides giymiş olduğunu göstermektedir. Anaksyridese çapraz kazıma çizgilerle baklava dilimi motifi verilmiştir.

Atlının hemen önünde, atlıya doğru hızla koşmakta olan bir yaban domuzunun sadece profilden betimlenmiş başı ve ön ayakları korunmuştur. Domuzun hızla koşmasından dolayı ön ayakları gergin durumdadır. Domuzun ayak tırnaklarındaki dik kazıma çizgilerle, hayvanın çift tırnağı vurgulanmıştır. Ağız derin kazıma çizgi ile verilirken, gözü badem şeklinde işlenmiştir.

Atlının hemen altında, sağ elindeki mızrağı fırlatmak üzere havaya kaldırmış diğer bir avcıya ait başın üst kısmı korunmuştur. Atlı figürüne oranla biraz daha büyük yapılmıştır. Mızrağı tutan sağ eli kaba yapıda betimlenmiş ve parmaklar çizgisel olarak stilize edilmiştir. Başının üst kısmı korunmamıştır.

M.Ö. 4 yy. ortalarına doğru, kompozisyona derinlik katma endişesinden olsa gerek figürler havada betimlenmeye başlamıştır. Bu stelde de figürlerin herhangi bir zemin çizgisine basmadıkları görülmektedir. M.Ö. 380 sonrasında ilk derinlik denemeleri sonucunda, figürlerin herhangi bir zemin çizgisine basmadıkları farklı yüksekliklerde betimlendikleri görülür. Eser M.Ö. 4 yy. ortalarına tarihlenmektedir.

Eserin Adı:	Mezar Steli
Katolog No:	21
Resim No:	41 – 42
Bölge:	Lykia
Ele Geçtiği Yer:	Yalnızdam – Elmalı
Korunduğu Müze:	Metropolitan Museum
Envanter No:	- - -
Maddesi:	Mermer
Lit.:	Mellink, AJA 76, 269, Pl.60,Fig.25 – 26. Borchardt, Limyra, 104 Özgan 1987,290, Taf. 20/1–2

Stel iki parça olarak ele geçmiştir. Stelin iki yüzü de kabartmaya sahiptir. Aşağıdan yukarıya doğru hafifçe daralan gövde her iki yüzde de, üçgen alınlığa sahiptir. Alınlığın hem tepe köşe akroterleri kabaca işlenmiştir. Stelin A yüzünde hareketli bir savaş sahnesi, B yüzünde ise A yüzün aksine sakin bir sahne betimlenmiştir.

A yüzünde stel gövdesini kaplayacak şekilde bir atlı ile yaya askerin mücadelesi vardır. Sağa doğru şaha kalkmış olan at üzerindeki binici, sol eliyle atın dizginlerini tutarken, yukarıya doğru kaldırdığı sağ elindeki yerde yatmakta olan düşmanına batırmak üzeredir. Hafif öne doğru eğik başı ile mızrağı saplamak olduğu düşmanına bakar. Başı ve gövdesi ¾ dönük olarak betimlenmiştir. Süvari, başına uçuşan uzun yan kanatlara sahip bir tiara giymiştir. Tiaranın altından uzun ve dalgalı olan saçları yanlara doğru çıkmıştır. Üzerinde boyun altından bağlanmış bir pelerin, göğüs zırhı ve bunun içine de uzun kollu, kısa sarapis giymiştir. Bacakları saran anakstridesin altına, ayak parmaklarının işlenmemiş olmasından dolayı, ayakkabı giydiği anlaşılmaktadır. Süvariyi üzerinde taşıyan at, fazla geniş olmayan stel gövdesine sığdırılabilmek için süvariye oranla biraz küçük yapılmış ve dik bir şekilde şaha kaldırılmıştır. Sağrı kısmı korunmamış olan atın, kısa olarak kesilmiş olan yelesinin alın perçemi bağlanmıştır.

Süvarinin ölümcül hamlesini yapmak üzere olduğu savaşçı, atın tam altında sağa doğru, kalkanının üzerine sırt üstü düşmüştür. Savaşçı başındaki miğferi ve kalkanını taşıdığı sol koluna doladığı pelerini dışında çıplaktır. Belinde bağlı bir kuşağı vardır. Başını yukarı kaldırarak düşmanına bakan savaşçı, yukarıya doğru kaldırdığı sağ eliyle kendisine son darbeyi indirecek olan süvariden aman diler şekildedir. Savaşçının sol koluna doladığı pelerinin bir bölümü, sahneyi alttan sınırlayan silmenin üzerine taşmıştır.

Stelin B yüzünde ise stelin bütün gövdesini kaplayan, kabarık dalgalı saçlara sahip, sakallı bir erkek figürü betimlenmiştir. Figür khiton ve sol omzunu kapatan bir manto ile sivri burunlu bir ayakkabı giymiştir. Sol elinde tuttuğu sopaya dayanarak vücut ağırlığını sol ayağına vermiştir. Bu adamın solunda küçük bir erkek çocuk ayakta durur.

Atina Kerameikos'ta ele geçen ve Dexileos Steli olarak bilinen ve M.Ö. 394 yılına tarihlenen mezar steli ile benzerlikler göstermektedir. Dexileos stelinin üst kısmı, tepe ve köşe akroterlerine sahip alınlık süslemektedir. Dexileos Stelinde, Yalnızdam Steli A yüzeyinde olduğu gibi süvari ve yay arasında bir mücadele sahnesi betimlenmiştir.

Yalnızdam Steli Dexileos steli ile benzerlikler gösterse de, Lykia işçiliğinin ürünüdür. Stel üzerinde betimlenen süvari ve yere düşen savaşçının yüzleri, ¾ dönük olarak betimlenirken, arka yüzdeki betimlenen figür cepheden verilmiştir. Özellikle cepheden betimlenen figürün örnekleri, M.Ö. 4. yy. ortalarına tarihlenen Lymira lahtinde ve Payava lahtinde bulunmaktadır. Lykia kabartmaları ile benzerlik gösteren stel M.Ö. 4. yy. ortalarına ait olmalıdır.

VIII. LEVHALAR LİSTESİ

LEVHA 1
Resim 1: İskender Lahdi Üzerinde Yer Alan Asker
Resim 2: Pers Başlığı
LEVHA 2
Resim 3: İlk Zırhlı Süvari Örneği
Resim 4: Kat. 1, Sardes.
LEVHA 3
Resim 5: Kat. 2, Sardes.
Çizim 1: Tahmini Tamamlama, Kat. 2, Sardes.
LEVHA 4
Resim 6: Kat. 3, Larissa.
Çizim 2: Kat. 3, Larissa.
LEVHA 5
Resim 7: Kat. 4, Düver.
Çizim 3: Kat. 4, Düver.
LEVHA 6
Resim 8: Kat. 5, Xanthos.
Resim 9: Kat. 6, Karaburun.
LEVHA 7
Resim 10: Kat. 7, Tatarlı Tümülüsü.
Resim 11: Kat. 7, Tatarlı Tümülüsü.
Resim 12: Kat. 8, Sultaniye Köy- Helvatepe Mevkii.
LEVHA 8
Resim 13: Kat. 09, Daskyleion – Köseresul.
Resim 14: Kat. 10, Bergama Steli.
LEVHA 9
Resim 15: Kat. 11, Xanthos.
Resim 16: Kat. 12, . Xanthos
LEVHA 10
Resim 17: Kat. 13, Çeçtepe
Çizim 4: Kat. 13, Çeçtepe.
LEVHA 11
Resim 18: Kat. 14, Manisa.
Resim 19: Kat. 14, Süvarinin başından ayrıntı, Manisa.
LEVHA 12
Resim 20: Anadolu'da Bulunmuş Olan Leningrad Müzasinde Sergilenen Gemme.
Resim 21: Kat. 15, Bursa Müzesi (10087)
LEVHA 13
Resim 22: Kat. 16, Daskyleion – Ergili.
Resim 23: Kat. 17, Çavuşköy.
LEVHA 14
Resim 24: Kat. 18. 1, Nereidler.
Resim 25: Kat. 18. 2, Nereidler.
LEVHA 15
Resim 26. Kat. 18.3, Nereidler.
Resim 27: Kat. 18. 4, Nereidler.

LEVHA 16
Resim 28: Kat. 18. 5, Nereidler.
Resim 29: Kat. 18. 6, Nereidler.
LEVHA 17
Resim 30: Kat. 18. 7, Nereidler.
Resim 31: Kat. 18. 8, Nereidler
LEVHA 18
Resim 32: Kat. 18. 9, Nereidler.
Resim 33: Kat. 18. 10, Nereidler.
Resim 34: Kat. 18. 11, Nereidler.
Resim 35: Kat. 18. 12, Nereidler.
LEVHA19
Resim 36: Kat. 18. 13, Nereidler.
Çizim 5: Kat. 18. 14, Nereidler.
LEVHA 20
Resim 37: Kat. 19, Payava Lahti
Resim 38: Kat. 19, Payava Lahti
LEVHA 21
Resim 39: Kat. 19, Payava Lahti
Çizim 6: Kat. 19, Payava Lahti
LEVHA 22
Resim 40: Kat. 20, Kütahya – Dumlupınar.
Çizim 7: Kat. 20, Kütahya – Dumlupınar
LEVHA 23
Resim 41: Kat. 21, Yalnızdam – Elmalı.
Resim 42: Kat. 21, Yalnızdam – Elmalı.

.

VIII.1. LEVHALAR

LEVHA 1

Resim 1: İskender Lahdi Üzerinde Yer Alan Asker

Resim 2: Satrap Başı, Pontus

Resim 3: İlk Zırhlı Süvari Örneği

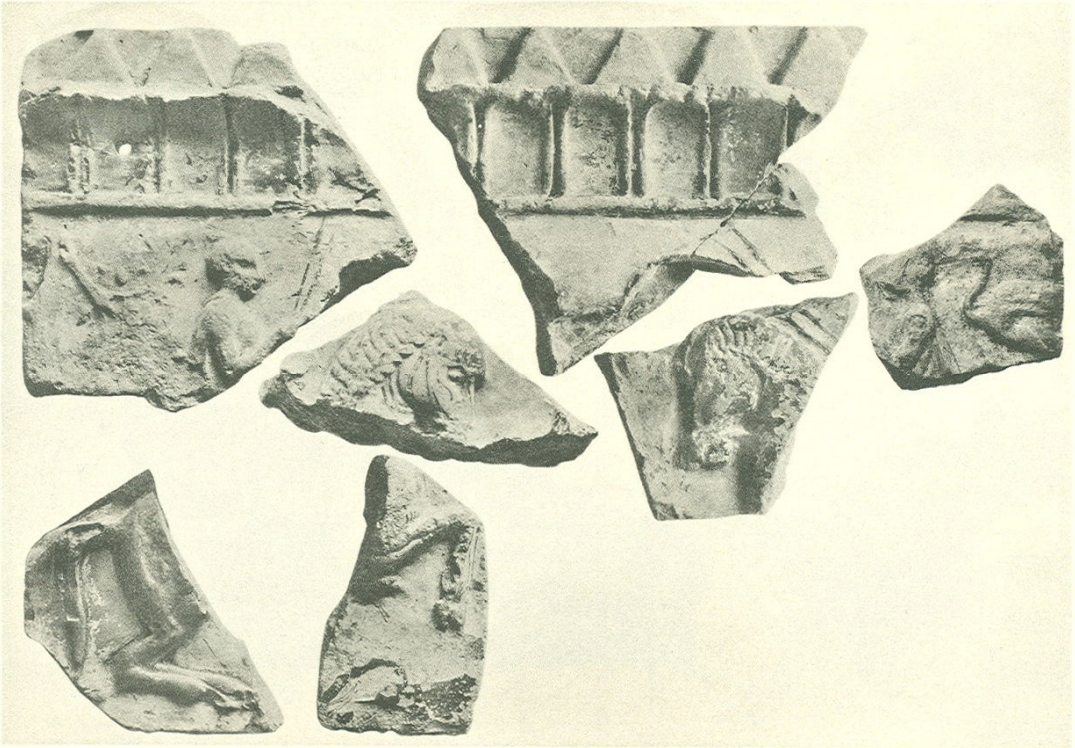
Resim 4, Kat. 1: Sardes.

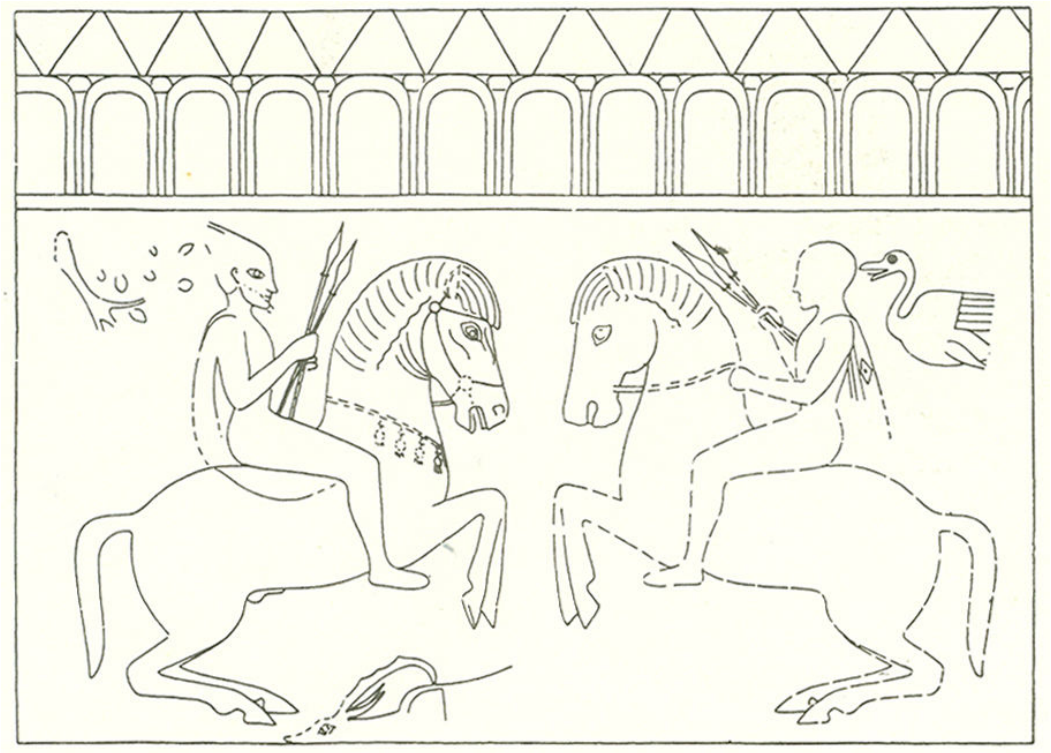
Resim 5, Kat.2: Sardes.

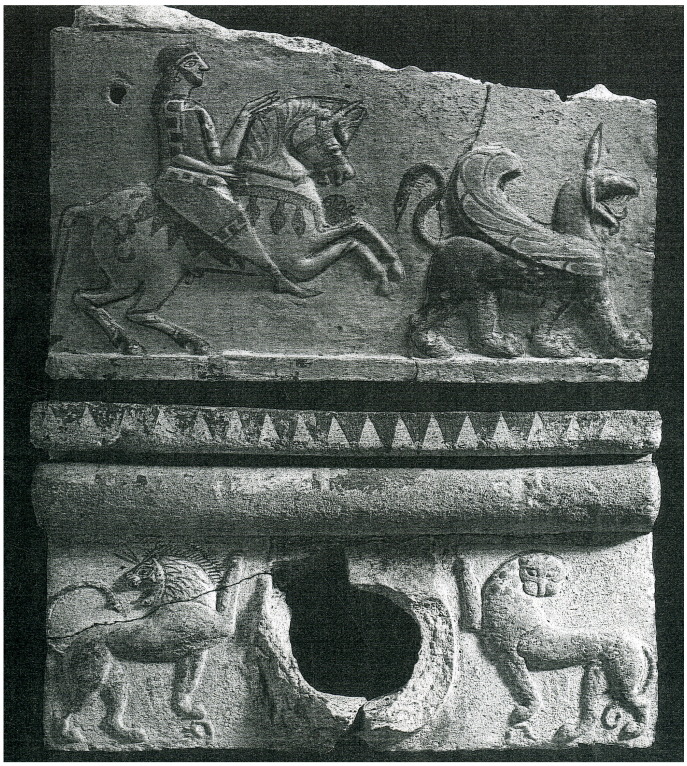
Çizim 1, Kat. 2: Tahmini Tamamlama, Sardes.

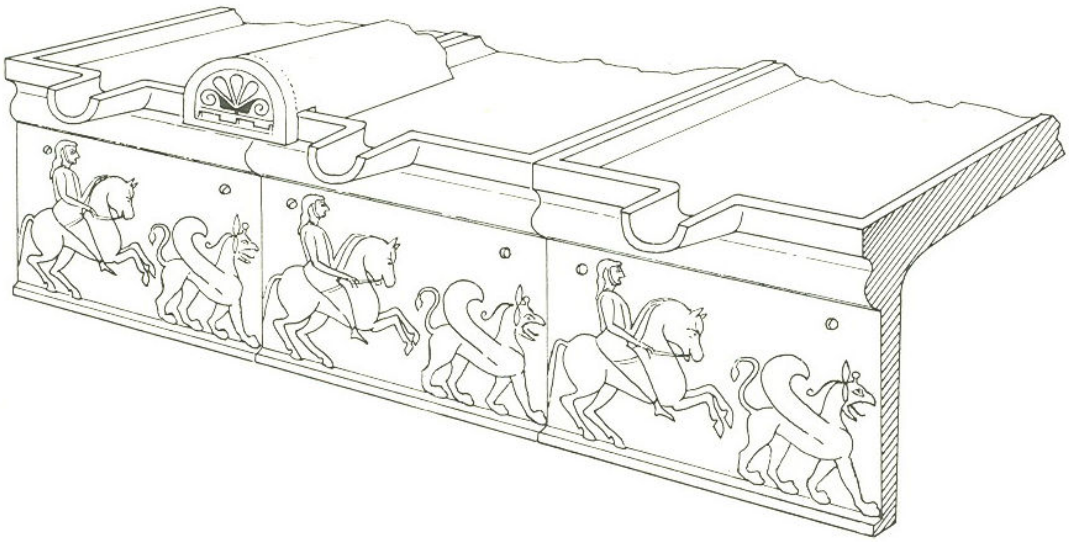
Resim 6: Kat. 3, Larissa.

Çizim 2: Kat. 3, Larissa.

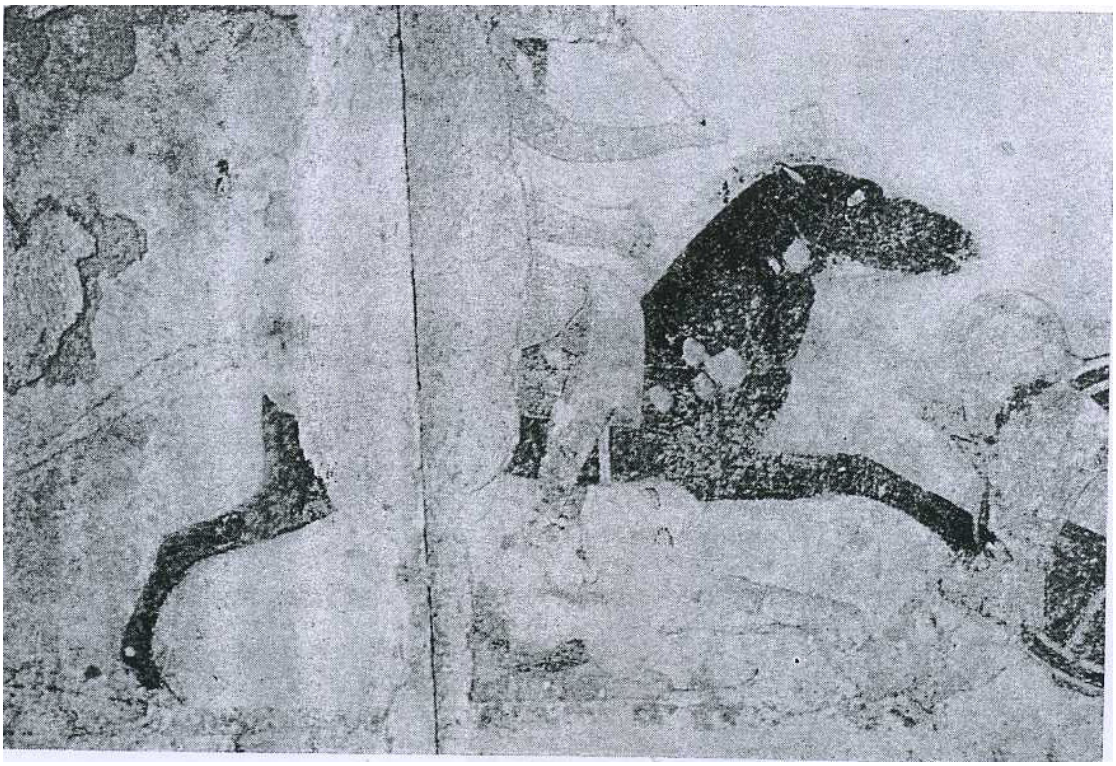
Resim 7: Kat. 4, Pişmiş Toprak Friz, Düver.

Çizim 3: Kat. 4, Pişmiş Toprak Friz, Düver.

Resim 8: Kat. 5, Xanthos.

Resim 9: Kat. 6, Karaburun.

Resim 10: Kat. 7, Tatarlı Tümülüsü Doğu Duvarı

Resim 11: Kat. 7, Tatarlı Tümülüsü Doğu Duvarı

Resim 12: Kat. 8, Mezar Steli, Sultaniye Köy- Helvatepe Mevkii

Resim 13: Kat. 09, Daskyleion – Köseresul.

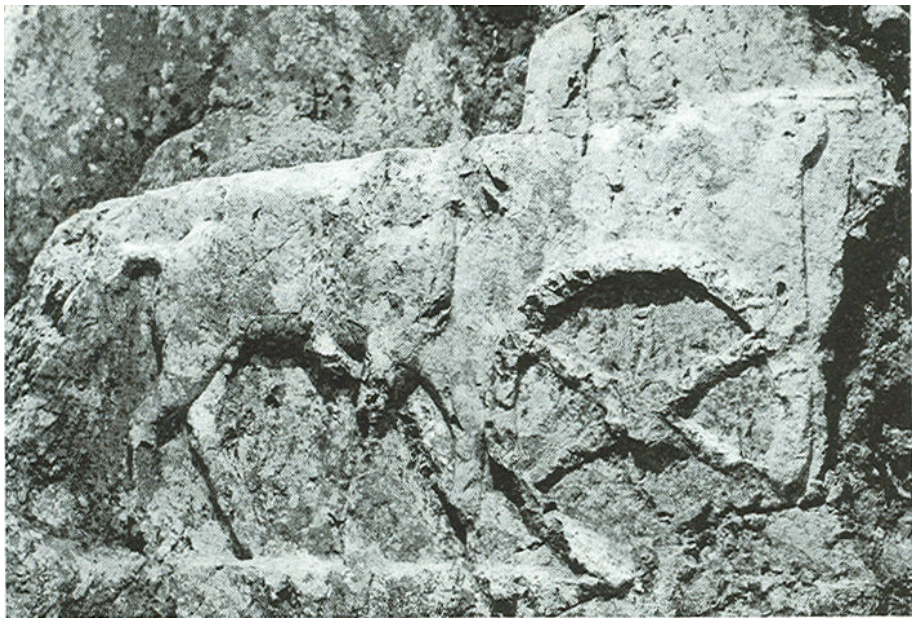
Resim 14: Kat. 10, Mezar Steli, Pergamon.

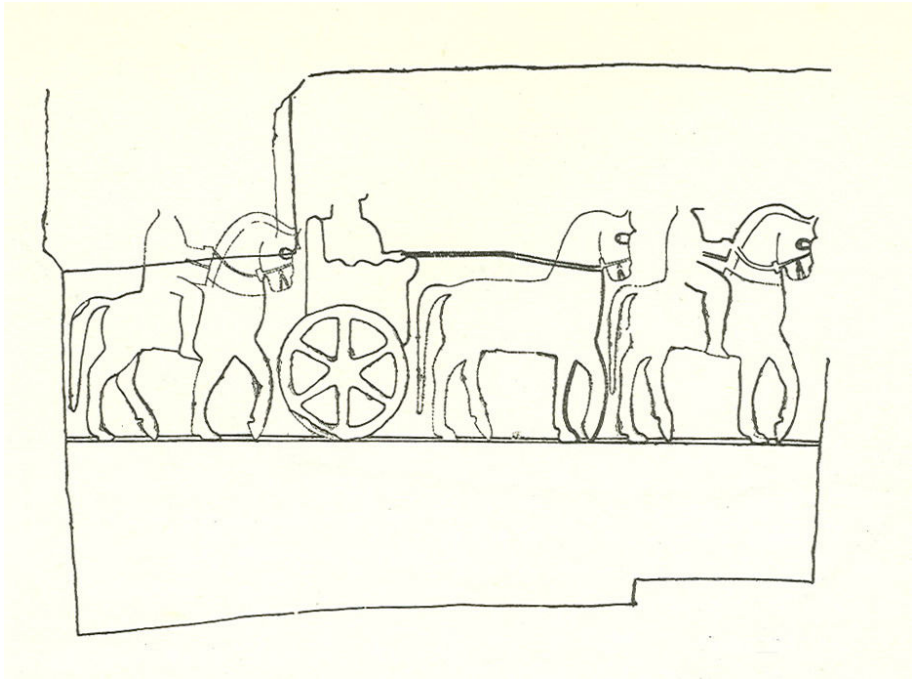
Resim 15: Kat. 11, Xanthos

Resim 16: Kat. 12, Xanthos.

Resim 17: Kat. 13, Çeçtepe

Çizim 4: Kat. 13, Çeçtepe

Resim 18: Kat. 14, Mezar Steli, Lydia.

Resim 19: Kat. 14, Süvarinin başından ayrıntı. Lydia.

Resim 20: Anadolu'da bulunmuş olan ve Leningrad Müzesinde sergilenen gemme

Resim 21: Kat. 15, Mezar Steli, Bursa Müzesi (10087)

Resim 22: Kat. 16, Daskyleion – Ergili.

Resim 23: Kat. 17, Mezar Steli, Çavuşköy.

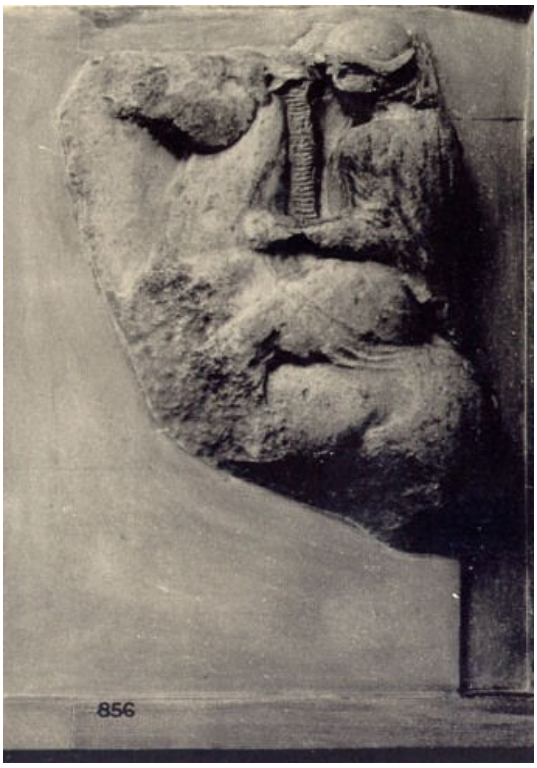
Resim 24: Kat. 18. 1, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 25: Kat. 18. 2, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 26. Kat. 18.3, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 27: Kat. 18. 4, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 28: Kat. 18. 5, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 29: Kat. 18. 6, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 30: Kat. 18. 7, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 31: Kat. 18. 8, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 32: Kat. 18. 9, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 33: Kat. 18. 10, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

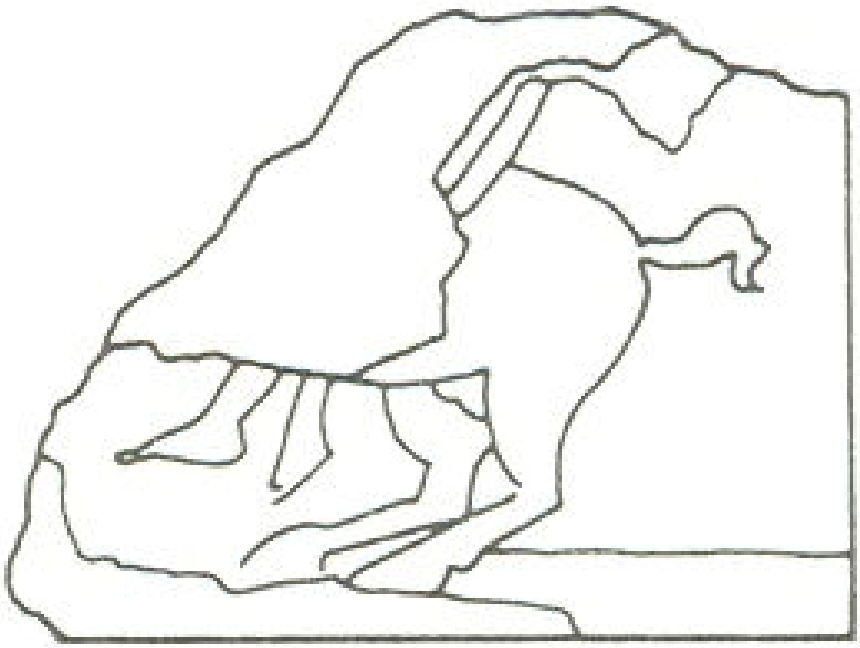
Resim 34: Kat. 18. 11, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

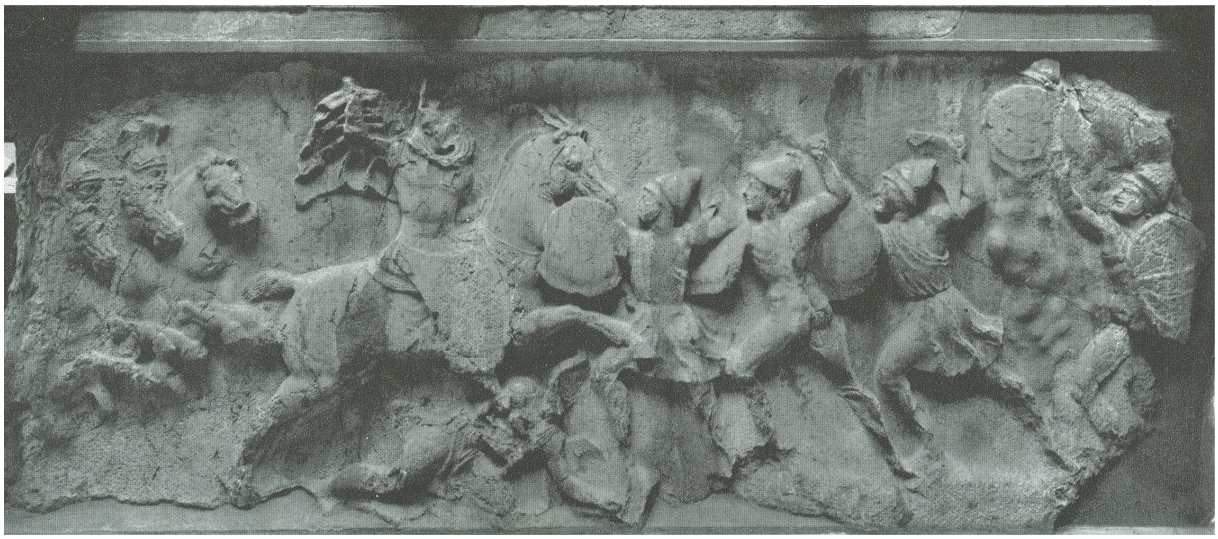
Resim 35: Kat. 18. 12, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 36: Kat. 18. 13, Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Çizim 5, Kat. 18. 14: Nereidler Mezar Anıtı, Xanthos

Resim 37: Kat. 19, Payava Lahti, Xanthos

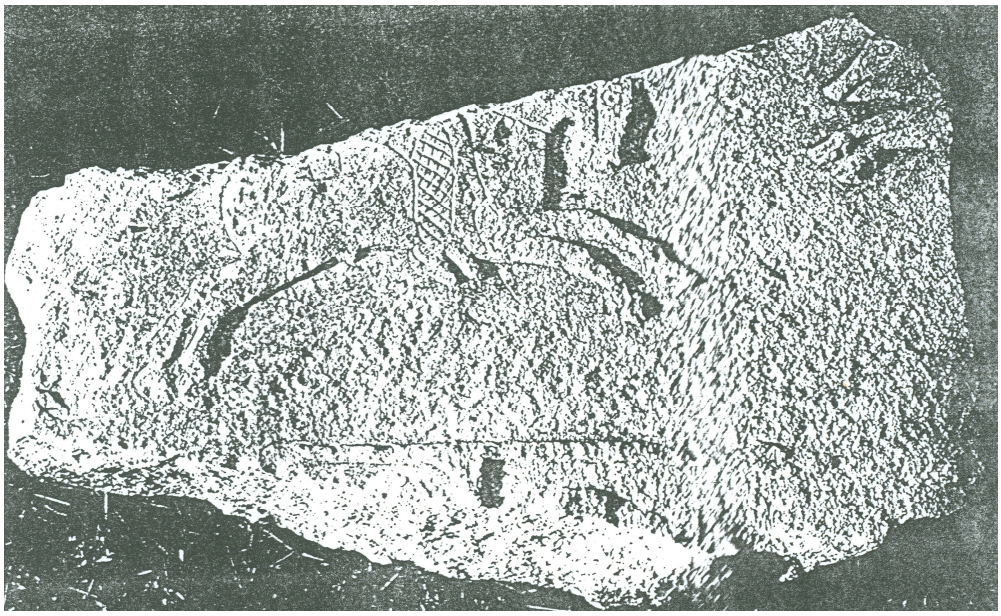
Resim 38: Kat. 19, Payava Lahti, Xanthos

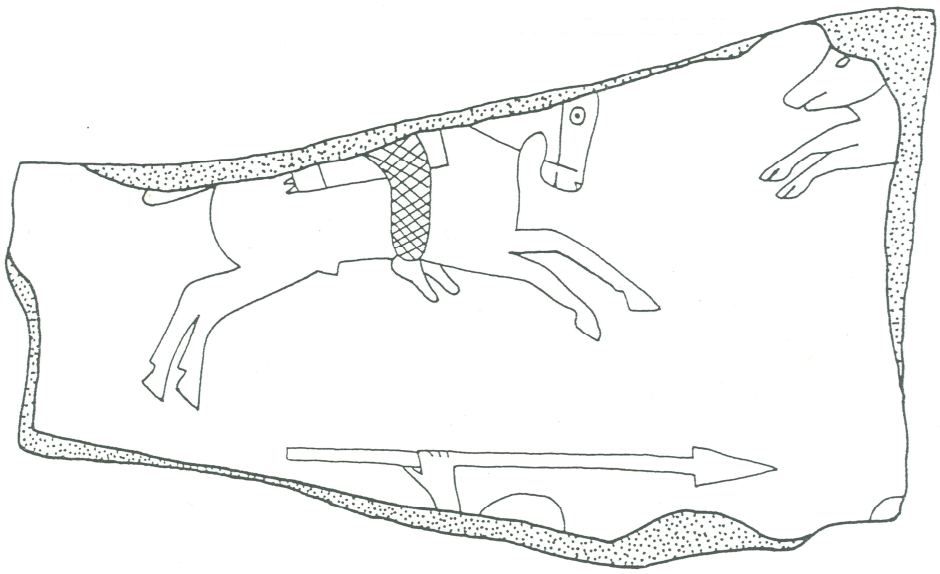
Resim 39: Kat. 19, Payava Lahti, Xanthos

Çizim 6, Kat. 19: Payava Lahti, Xanthos.

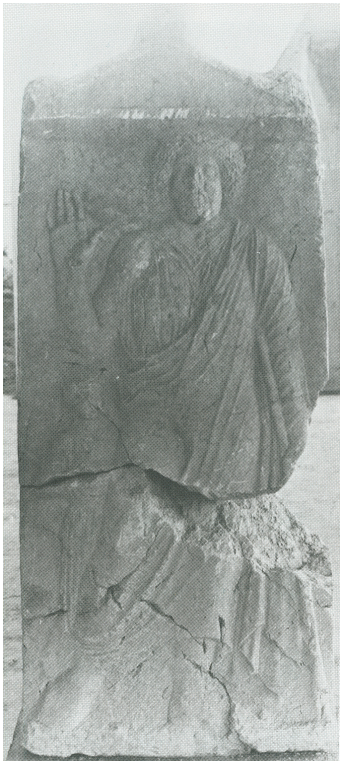
Resim 40: Kat. 20, Kütahya – Dumlupınar.

Çizim 7: Kat. 20, Kütahya – Dumlupınar.

Resim 41: Kat. 21, Mezar Steli, Yalnızdam – Elmalı.

Resim 42: Kat. 21, Mezar Steli, Yalnızdam – Elmalı.